

T.C.
BAŞBAKANLIK
GÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ
BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI

**MERKEZİ PLANLAMADAN
KATILIMCI PLANLAMAYA**

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGE KALKINMA PLANI

**VİZYON, AMAÇ, HEDEFLER VE POLİTİKALAR
DÖKÜMANI HAZIRLIK ÇALIŞMALARI**

**KAMU KURUMLARI İLE
ARAMA TOPLANTISI**

ÇALIŞMA RAPORU 10

**13 EYLÜL 2000
ANKARA**

T.C.
BAŞBAKANLIK
GÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ
BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI

**MERKEZİ PLANLAMADAN
KATILIMCI PLANLAMAYA**

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGE KALKINMA PLANI

**VİZYON, AMAÇ, HEDEFLER VE POLİTİKALAR
DÖKÜMANI HAZIRLIK ÇALIŞMALARI**

**KAMU KURUMLARI İLE
ARAMA TOPLANTISI**

ÇALIŞMA RAPORU 10

**13 EYLÜL 2000
ANKARA**

T.C. BAŞBAKANLIK GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI DÖKÜMANTASYON MERKEZİ	
YER NO	16-A
DEMİRBAŞ NO	4919

ÖNSÖZ

GAP İdaresi Başkanlığı, "GAP Master Planı"nın yerini alacak, Güneydoğu Anadolu Bölge Kalkınma Planı çalışmasını, katılımcı bir süreç içinde başlatmış bulunmaktadır.

Teknisyen olarak hazırlık çalışmasında görev aldığım ve 1989 yılında tamamlanan Master Planı'nın uygulanmaya başlaması üzerinden geçen 10 yıl, Planın sadece güncelleştirilmesi ihtiyacını değil, kapsam ve yaklaşım gibi başka değişiklikleri de gündeme getirmiştir. Son on yılda Dünyanın kalkınmaya bakış açısı ve planlama pratiğinde önemli değişiklikler olmuş ve kalkınmayla ilgili bazı temel kavramlar daha belirleyici konuma gelmiştir

1992 yılında Rio'da yapılan dünya zirvesinde, çevre ve doğal kaynakların korunması konuları ile sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı, kalkınma literatüründe ön plana çıkmıştır. Kalkınma kavramı artık salt, kaynakların geliştirilmesi ya da fiziksel yapıların inşasını içermemektedir. Artık sadece sulama ya da tarımsal üretimi arttırmak gündeme gelmemektedir. Kalkınmanın odağına insan yerleştirilmiş ve doğal kaynakların korunması birinci derecede önem kazanmış bulunmaktadır.

Gündem-21 dokümanını üreten ve Türkiye'nin de içinde bulunduğu, hemen tüm ülkelerin, devlet ve hükümet başkanları tarafından imzalanan Rio Zirvesi'ni takiben, başka konularda da önemli gelişmeler ortaya çıkmıştır. 1994'te Kahire Konferansı "nüfus", 1995'te Pekin Konferansı " cinsiyet dengeli kalkınma " konusundaki yeni ilke ve yaklaşımları belirlemiştir. Kopenhag'daki ilkeler kalkınmada sosyal politikalara ilişkin yeni gündemler saptamıştır. 1996'da İstanbul'daki Habitat II Kent Zirvesi, kalkınmanın ve gelişmenin kentsel bağlamına ilişkin değerleri evrensel boyutlara taşımış ve son olarak da Mart 2000'de Lahey'de gerçekleşen Dünya Su Forumu, kalkınma ve su kaynaklarının geliştirilmesi ve yönetimi konusundaki çağdaş yaklaşımları ortaya koymuştur.

Aslında GAP İdaresi, söz konusu bu değişik alanlarda, değişik projeler üretmekteydi. Ancak bu gelişmeler GAP'ın genelinin, bir tür entegre yaklaşım içinde ve ortaya çıkan çağdaş değer ve ilkeler bağlamında gerçekleştirilmesi konusunda İdare'ye önemli bir fırsat sunmuştur. Bir diğer fırsat ise, siyasi karar organının, GAP'ın 2010 yılına kadar tamamlanması talimatıyla birlikte ortaya çıkmıştır. Böylece yeni plan ilgili tüm kesimlerden sağlanan girdi ve katkılarla, bu talimatın gereğini yerine getirme yolundaki önemli bir adım olarak gerçekleşmiş olacaktır.

Katılımcı bir şekilde yapılmasını esas aldığımız Güneydoğu Anadolu Bölge Kalkınma Planı çalışması için tüm GAP Bölgesi illerinde her kesimi yeni planın felsefesi, hedef ve stratejileri ile

değişik konulardaki detayları hakkında bilgilendirmek amacıyla ilk etapta 9 ilde bilgilendirme ve beyin fırtınası toplantıları yapıldı. Böylece iş tanımının sonuçlanması ve katılım yöntemlerinin belirlenmesi ile ilgili olarak, tüm paydaşların görüş ve katkıları alındı.

Bu katkılarla hazırlanan vizyon, amaç, hedef ve stratejiler dokümanı, 13 Eylül 2000 tarihinde Ankara'da, davet edilen Üniversiteler, kamu kurum ve kuruluşları üst düzey yöneticileri ve sivil toplum örgütleri temsilcilerince tartışıldı ve bunların eleştirisi ve katkıları alındı.

Bu kitap, 13 Eylül 2000 tarihinde GAP İdaresi Toplantı salonunda yapılan toplantıdaki konuşmaları kapsamaktadır. Ancak katkı ve katılımdan anladığımız bu toplantılarda ortaya çıkan görüşlerle sınırlı kalmamaktadır. Toplum kesimleri ve onların örgütleri aracılığıyla yapılacak katılım ve katkılar için bir dizi başka yöntem de uygulanmaktadır. Temsil edilemeyen kesimlere doğrudan ulaşma yöntemleri de kullanılarak, katılım en üst düzeyde uygulanmaya çalışılacak ve Güneydoğu Anadolu Bölge Kalkınma Planı bu kez aşağıdan yukarıya bir şekilde oluşacak, bu program bütün paydaşlar tarafından çizilmiş şekliyle, uzmanlar tarafından gerçekleştirilmiş ve yine paydaşların onayıyla yürürlüğe girmiş veya siyasi iradeye sunulmuş olacaktır. Bunun önemi Türkiye'de katılımcı planlama anlayışıyla gerçekleştirilen ilk kapsamlı uygulama olmasından kaynaklanmaktadır.

Tüm katılımcıların ortak emeği ve katkısıyla ortaya çıkmakta olan yeni Güneydoğu Anadolu Bölge Kalkınma Planı çalışmalarının hazırlık aşamasında olduğu kadar uygulamada da başarılı olmasını diliyorum.

Dr. İ.H.Olcay ÜNER

GAP İdaresi Başkanı

GAP BÖLGE KALKINMA PLANI

Dr.İ.H. Olcay ÜNVER-(GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanı)

Saygıdeğer konuklar, değerli görüşlerinizi alabilmek için düzenlediğimiz toplantımıza katıldığınız için hepinize teşekkür ederek başlıyorum.

GAP'ın Master Planı 1989 tarihini taşıyan bir dokümandır. Geçen on yıllık süre içinde, sadece Master Plan'ın yer aldığı konjoktürde değil, Türkiye'nin önceliklerinde ve kalkınmaya evrensel bakış açısında da önemli değişimler olmuştur. Hükümet'in GAP'ın 2010 yılına kadar tamamlanması talimatını takiben, GAP'ın Master Plan'ın revize edilme çalışmasını, Güneydoğu Anadolu Bölge Kalkınma Planı hazırlığı çalışmasına dönüştürüp, katılımcı planlama ilkeleri ile bu çalışmayı başlatmış bulunuyoruz.

Güneydoğu Anadolu Bölge Kalkınma Planı'nın, 1989 tarihli Master Plan'dan ayrılan yönleri katılımcılık ve GAP İdaresi'nin bizatihi çalışmayı üstlenmiş olması ve 1992'de başlayan Rio süreci ile gündeme gelen çevre, Pekin'de kadın, Kahire konferansı ile nüfus, Kopenhag'la sosyal kalkınma ve nihayet bu yıl Lahey'de yapılan Dünya Su Forumu ile su konularındaki evrensel değerlerin de yeni çalışmaya taşınmasıdır. Katılımcılık ilkeleri çerçevesinde planın iş tanımının taslağı, geniş bir katılım ve bölgenin bütün illerinde yapılan toplantılarla, bölgeye ve ilgili taraflara sunulmuş ve bu girdiler iş tanımına entegre edildikten sonra elinizde bulunan sizlere önceden gönderilmiş olan doküman üretilmiş bulunmaktadır.

Master Plan'ın yerini alacak olan, Güneydoğu Anadolu Kalkınma Planı çalışmasını yürütmek üzere çok değerli bir ekip oluşturmuş bulunmaktayız. Ekibin ve plan çalışmasının yöneticisi Sayın Dr Yavuz EGE'yi sanıyorum hepiniz tanıyorsunuz. Ben bu kısa açıştan sonra, Sayın EGE'ye ve ekibine, hem çalışmayı hem de elinizdeki dokümanı anlatmak üzere, söz veriyorum. Yeniden katılımınız için teşekkür ederim.

Dr.Yavuz EGE- (Güneydoğu Anadolu Bölge Kalkınma Planı Proje Yöneticisi)

Sayın ÜNVER'in de ifade ettiği gibi 2010 dahil olmak üzere 2010 yılına kadar olan dönemi kapsayacak olan Yeni Master Plan geliştirilerek eski Master Plan'dan daha farklı bir içerik ve yöntemle, bir Bölge Kalkınma Planı'na dönüştürülmektedir.

Arkadaşlarımız bilgi verirken, konu daha detaylı olarak açılacak, ama esas itibarı ile sizlere önceden gönderilen dokümanlarda da bu bilgi sizlere sunulmuş bulunuyor. Sözü fazla uzatmadan, nasıl organize olduğumuzdan bahsedeyim; Beş teknik grup oluşturulmuş durumda ve

bu gruplar senkronize bir şekilde çalışıyorlar. Ayrıca her gurubun yürüttüğü ayrıntılı çalışmalar, ana planın alt bölümleri ile belirli bir ilişki ağı oluşturacak şekilde bir çalışma yöntemi benimsenerek yapılıyor. Bu plan çalışmalarının öncekinden ve diğer merkezi plan yaklaşımlarından farklı olan tarafı ve belki de en önemli özelliği, katılımcı ve demokratik unsurları içeriyor olması, yani bir merkezde bulunan uzmanların oturup, hazırlayıp, ondan sonra da yürütmeye "hadi uygulayın" diyen, bir yaklaşım içinde olmadıkları bir plan çalışmasıdır. Az önce de söylediğim gibi, arkadaşlarımız biraz sonra, daha ayrıntılı olarak size bu bilgileri sunacaklar. Size gönderilmiş olan doküman, bu çalışmaların başlangıç dokümanıdır. Yani "GAP Bölge Kalkınma Planı vizyon, amaç, hedef ve politikalar" başlıklı belge bir strateji dokümanıdır ve henüz sayısal herhangi bir şey görmeniz söz konusu değildir. Plan bu noktadan hareketle şekillenecektir. Sayısallaştırma süreci de plan çalışmaları ile birlikte başlamış durumdadır. Ama öncelikle, bunların tartışılması gerekmekte ve üzerinde bir görüş birliğine, uzlaşmaya varılması amaçlanmaktadır. Uzmanlaşmacı bir yaklaşım söz konusu olduğu için katılımcılık son derece önem taşımaktadır. Şimdi ben daha fazla sözü uzatmadan teknik çalışmaları yürüten çalışma gruplarının yöneticisi olan arkadaşlarımı size takdim etmek istiyorum.

GAP Bölge Kalkınma İdaresi adına Koordinatörlüğü yürüten arkadaşım Sayın Vedat ÖZBLEN, Bölge Planlama Grup Yöneticisi Sayın Saffet ATİK, İktisadi Planlama ve Finansman Modelleri Grup Yöneticisi Sayın Mehmet POLAT, Sosyal Planlama Grup Yöneticisi Sayın Ahmet SALTİK, Tarımsal ve Kırsal Kalkınma Grup Yöneticisi Sayın Haşim ÖĞÜT ve Çevre ve Altı Yapı Grup Yöneticisi Sayın Zeynep ARAT'ı sizlere takdim ediyorum. Çok teşekkür ederim.

Saffet ATİK- (Bölge Planlama Grup Yöneticisi)

İyi günler diliyor, saygılar sunuyorum. Sayın EGE'nin de bahsettiği gibi beş bileşeni temsilen, beş gruptan oluşan bir kompozisyon içerisindeyiz. Benim şimdi takdim edeceğim husus daha çok mekansal ve bölge planı ağırlıklı konulardır.

Bölge planlama, çok sektörlü bir disiplin ve sektörler arası ilişkileri düzenleyip kurgulayan bir süreç, dolayısı ile benim burada ana başlıklar altında anlatacağım konular, muhtemelen diğer bileşenleri yöneten arkadaşlarım tarafından, kendi sektörlerindeki ayrıntıya değinilerek anlatılacaktır. Sayın Başkan'ın dediği gibi 1989 yılında yapılmış bir Master Plan var. Üzerinden yaklaşık on yıl geçti, bu on yıl içerisinde yine Sayın Başkan'ın dediği gibi Türkiye'de ve dünyada konjonktürel değişimler oldu, planlamaya bakış değişti. Yapılan planın, bu gelişmeleri, değişimi yakalaması gerekiyor. Temel amaçlardan birisi bu ve sizler, amaçlara, politikalara baktığınız zaman bu değişimi yakalamak için çok samimi bir çaba göreceksiniz. Bununla beraber ekonunun altını çizmek istiyorum. Grubumuzun görevi, 89 planını gözden geçirmek, planlama egzersizinden yararlanmak ve sayısal boyutunu gözden geçirmektir. 89 Master Planı'nın temel felsefesini ve çıkış noktasını tekrar ifade etmek gerekse, 89 planı tipik olarak bir kaynakları değerlendirme ve harekete geçirme planıdır. Yani bölgede var olan potansiyeli, enerji ve sulama potansiyelini harekete geçirmek, gelişmeyi buna bağlamak, bu harekete geçiriliş süresinden son-

rada ekonomide canlılık beklemektir. Yeni planın kaynakları harekete geçirme konusunu gözden geçirme, sayısal boyutları değerlendirme ve yeniden programlama gibi bir görevi var.

89 planının öngördüğü iki değer, bize çok şey anlatıyor. Hedefler, 2000 yılı itibariyle enerji sektöründe % 64, sulama sektöründe ise bundan düşük bir düzeyde gerçekleşmiştir. 89 planı 2005 yılını hedef alıyordu. 2000'lere geldiğimiz bu günlerde yeni plana farklı bir boyut kazandırmak için bu hedefleri yeniden değerlendirmek durumundayız.

Yeni Plan'ın asıl önemli ve çağdaş tarafı, toplumsal ve insani gelişmeyi ön plana çıkartan bir yapıda olmasıdır. Dolayısı ile fiziki başarı göstergeleri, sayısal değerlerin yanısıra enerji veya sulamadaki başarı ölçümlerinin yanısıra, topluma getirdiği, bireye getirdiği, bireye kattığı yeni kazançlar, yeni değerlerle de ölçülecektir.

Son on yıldır bölgedeki gelişmelere baktığımız zaman Türkiye'nin yaklaşık ortalama % 40-45 oranında altında olmuştur. Kullanılmayan kapasite, atıl tesisler çok fazladır. Bu nedenlerle planın, toplumsal ve fiziki onarım, iyileştirme gibi diğer bir yükümlülüğü olması gerektiğini düşünüyorum. Bu temel felsefeyi koyduğunuz zaman iş tanımında yer alan diğer konulara da geliyorsunuz. Bunlardan bir tanesi "yerel inisiyatifin kullanılması ve katılımcılık" çünkü 2000'lere geldiğimiz zaman, planlama, toplumun farklı kesimleri arasında uzlaşma, ortak payda arayan ve bunları değerlendirip kanallara eden bir süreç olarak görünüyor ve planın görevi de burada muhtemelen uzlaşmayı sağlayan, yahut süreci rasyonalize eden bir görev olarak görünüyor. Tabii bunu sağlarken, çağdaş bir anlayış da gerekiyor, sürdürülebilir olmak ve çevresel duyarlılığı ön plana çıkartmak. Elinizdeki dokümanda bu konuların dikkate alındığını göreceksiniz.

Son olarak mekansal açıdan şunları söyleyebilirim, bölge mekanını işlevsel kılmak, buradaki yığılma ekonomilerinden, ölçek ekonomilerinden en üst düzeyde yararlanmak ve kent-kır ilişkisini bütünleştirmek, maksimize etmek ve asal ilişkileri kurarak canlı bir ekonomiyi ortaya çıkartmak, bu planın mekansal bazda hedeflediği konulardır. Arkadaşlarım kendi sektörlerinde durumu açacaklardır. Teşekkür ediyorum, bilahare sorularınız olursa tabii ki cevaplayacağım. Saygılar.

Mehmet POLAT (İktisadi Planlama ve Finansman Modelleri Grup Yöneticisi)

Aranızdan bazı arkadaşlar beni tanıyor. Devlet Planlama Teşkilatı'nda genellikle kurumsal makro modeller ve sektör programları alanında birikimim var. Böyle bir görev teklif edildiğinde, gerçekten heyecanlandım. GAP Bölge Kalkınma Planı fikri etrafında bugüne kadar düşündük, herhangi bir planı yaparken takdir edeceğimiz gibi belli kısıtlar altında hareket etmemiz söz konusu. Bu kısıtlar bizim dışımızda, bu egzersizi hazırlayan grubun dışında. Örneğin, ulusal plan söz konusu ve yapacağımız çalışmanın bu çerçeveye uyması gerekiyor. İkinci bir kısıt, ulusal perspektif, bu 2025'i kapsayan bir çerçeve, takdir edersiniz ki sekizinci plan 2005'e kadar. Bu çerçeve içerisinde hareket etmemiz söz konusu, uyumlu hareket etmemiz söz konusu, ikinci bir husus ise genel ekonomik durum, yani ne tür bir üretim, dağıtım, bölüşüm ilişkisi içerisindeyiz.

Bunun iyi kavranması gerekir düşüncesindeyiz. Bildiğiniz gibi düşüneceğimiz çözümlerin, pazar ekonomisi çerçevesinde olması ve buna uygun çözüm önerileri getirmemiz söz konusudur. Bu çerçevede getireceğimiz çözümler doğal olarak bize bir avantaj sağlıyor. Plandaki katılımcılık ilkesini en etkin gerçekleştiren mekanizma pazar ekonomisidir. Pazar ekonomisinde nüfusun tamamına yakını, neyin üretileceğine karar verir. Bu sistemin bize sağladığı diğer bir avantaj da tüketicinin talep ettiği malların, üretilmesidir. Uygulayacağımız söz konusu programlarda tüketici ile üretici arasında gerekli iletişimi sağlayan fiyatlara müdahale söz konusu değildir. Bölgede eğer bunu gerçekleştirebilirsek, bölge ekonomisinin, ulusal ekonomi ve uluslararası ekonomi ile bütünleşeceğini düşünüyoruz. Tabi getireceğimiz önerilerin ikinci bir çerçevesi de bölgedeki faktör donanımları; Bölgedeki toprak kaynakları, insan ve sermaye büyüklükleri de önemli, bölge sulanabilir tarım topraklarımızın % 20'ne yakınına sahiptir. Bu da bölgede hangi faktör donanımlarının ön plana çıkması gerektiğini bize vurgulayan maddi bir gerçektir. İkincisi, insan odaklı planlama arayışı içerisinde, insanın eğitimi ve sağlık koşulları da, oluşturacağımız planlama çerçevesinde, geliştireceğimiz model çerçevesinde ön plana çıkarılacaktır.

Ahmet Saltık- (Sosyal Planlama Grup Yöneticisi)

Efendim hepinizi saygı ile selamlıyorum. Üç dakika içerisinde sosyal planlama grubunun soruna ve konuya bakışını özetlemem istendi buna riayet etmeye çalışacağım. Biraz paradoksal bir durum ama, biz hem öğreniyoruz hem de bir iş yapıyoruz. Gerçekten sürdürülebilirlik ve katılımcılık temelinde bir bölge planı hazırlamak kolay iş değil, bireysel çalışırken kolay görünüyordu fakat bir grup içerisinde çalışmaya başladığında bunun bayağı zor olduğunu gördüm. Şimdi, temel yaklaşım ve kalkınma anlayışı ile aramızda belirli bir zeminde buluşma aşaması yaşadık ve bunda ciddi mesafeler kattettik. Kalkınma insan içindir ve insanı merkez alan dengeli bir kalkınma anlayışını benimsedik. Bunu yaparken kalkınmanın tüm dinamiklerini sosyal dinamiklerini, ekonomi dinamiklerini, doğal kaynaklar ve uluslararası dinamikleri dikkate alan bir yaklaşımı dikkate aldık . Bu konuda gruplar arasında bir uzlaşma sağlanmıştır.

Biz, beş grup halinde çalışıyoruz ve sosyal planlamanın diğer gruplardan ayrı bazı nitelikleri var. Biz, yeni kalkınma anlayışında kamu, özel kesim ve yerel girişimlerin mutlaka işbirliği içerisinde davranmasını ön plana çıkaran ve bunu sağlamak için gerekli yol ve yöntemleri geliştirmeye çalışan bir yaklaşımı bütün gruplar nezdinde, bütün platformlarda savunmayı görev edinmiş bulunuyoruz. Kalkınma çok kompleks, ciddi bir iştir ve burada ne salt yerel örgütler, ne salt kamu yeterlidir, hepsinin işbirliğini gerektirmektedir. Böyle bir anlayışla davranıyoruz.

İkincisi, hedef grup anlayışını benimsiyoruz. Bu bölgemizde yaşayan beş buçuk altı milyon insan arasında bir fark gözetmek mümkün değildir. Ancak toplumsal ve ekonomik göstergeler açısından orada yaşayan insanlarımızın aynı statüde olmadığı bellidir. Dolayısı ile kalkınma önceliklerini belirlerken, özellikle dezavantajlı grupların, planda öncelikle yer alması üzerinde duruyoruz. Bunu yaparken diğer grupları dışlamıyoruz, fakat önceliği buraya vermeye çalışıyoruz. Plan metninde bunu somut olarak görebileceğiz. "Cinsiyet dengeli bir kalkınma yaklaşımı", kav-

ram olarak on-onbeş yıldır dünyada kullanılıyor. GAP Bölgesi'nde, GAP İdaresi'nin bundan altı yıl önce başlattığı bir çalışmada ortaya çıkan sonuçlarda açıkça görüldüğü üzere, bölge kadını özellikle kaynaklara erişme ve hizmetlere erişme bakımından son derece güç bir konumdadır. Toplumsal cinsiyet rolleri yaklaşımı açısından biz bu kesime özel bir önem veriyoruz. Bu nedenle kadını hem kalkınma süreçlerine entegre etmeye ve bunun yol ve yöntemlerini oluşturmaya hem de karar almada ve kamusal alanda daha etkin işlevler üstlenmesini sağlamaya çalışan bir yaklaşımı plan sürecine yansıtmaya çalışıyoruz. Yerel inisiyatifin güçlendirilmesi son derece önemlidir. Gelişmiş toplum örgütlü toplumdur. Örgütlü toplum demek sadece kurumsallaşmış bir toplum, topluluk, dernek, vakıf, sivil toplum örgütü demek değildir. Bu örgütlerin işlevsel kılınması ve iş geliştirme kapasitesinin geliştirilmesi gerekmektedir. Bunun için her alanda, üretim alanında, tüketim alanında, kültür alanında örgütlü kurumların mutlaka güçlendirilmesi; bu örgütlenme yapılarının daha etkin kılınması, eğitime, yayım hizmetlerine önem verilmesi ve bunun için insan kaynaklarının geliştirilmesi bir zorunluluktur. Bu konular üzerinde çok ciddi bir şekilde durduğumuzu ve üzerinde çalıştığımızı söyleyebilirim. İki temel konumuz var, birisi eğitim diğeri sağlık. Bu iki alandaki temel göstergeler açısından GAP illerindeki durum gerçekten diğeri bölgelerimize nazaran daha dezavantajlı bir konumdadır. Örgün ve yaygın eğitimi daha işlevsel kılmak için mevcut ulusal planlarla çelişmeyen fakat yöresel gerçekleri dikkate alan bazı öneriler geliştirmek istiyoruz. Toplumsal bütünleşmede yöresel ve bölgesel kültür öğelerinden de yararlanmaya çalışıyoruz. Çünkü bu bölgede daha çok kolektif davranışları ön plana çıkaran, geçmiş dönemlerden bugünkü modern çağa devredilmiş olan kültürel kalıplar var; bunlardan kalkınma bağlamında yararlanmak istiyoruz. Son olarak tarih ve kültür varlıklarını daha sistematik bir biçimde hem korumak hem geliştirmek konusu üzerinde de duruyoruz. Bütün bunları nasıl yapacağız? Bunları bazı konuları doğrudan halkla birlikte, hedef gruplarla birlikte, onlara danışarak, bazı konuları belirli kurumlara, özellikle tercihen kuruluşlara delege etmek sureti ile ve elde edilen sonuçları yine yörede ilgililerle, tüm kademelerde ki kamu, özel sektör, halk ve mahalli idarelerle tartışarak nihai bir doküman ortaya çıkarmak istiyoruz. Bundan önceki planlarda ihmal edilen insan faktörünün ihmal edildiğini biliyoruz. Bu planda bu eksikliği umarım gideceğiz ve bunun için çalışıyoruz, teşekkür ederim.

Haşim ÖĞÜT- (Kırsal Kalkınma ve Tarım Grup Yöneticisi)

Sayın Konuklar. Bu kısa konuşmaya başlamadan önce hepinizi saygılarımla selamlıyorum. Ben daha önce size duyurulan beş plan bileşeninden biri olan "kırsal kalkınma ve tarım" grubunda çalışmaktayım. Kırsal alan, GAP Bölgesinde halkın yoğunluk kazandığı bir mekanı oluşturmakta, bu mekanda tarım, toplumun gelir kaynağı açısından en önemli sektörü teşkil etmektedir. O bakımdan bizim plan çalışmalarımızda kırsal kalkınma ve tarım konularına büyük önem vermekteyiz. Kırsal kalkınma ve tarımsal gelişmeyi hızlandıracak programları, yeni kavramlarla model geliştirmek sureti ile plana aktarmak istiyoruz ve bu yönde çalışmalarımızı sürdürüyoruz.

Bilindiği gibi 1989 yılında GAP Master Planı hazırlanarak uygulamaya konuldu. Bu plan esas itibarı ile sulamaya dayalı bir kalkınma modelini benimsemiştir. Bu modelin o zamanlar

için geçerli nedenleri vardı. Özellikle 3 milyon hektarlık bir tarımsal alan varlığına sahip bu bölgenin tarımdaki verimliliğini artırmada en etkin araç sulamaydı ve sulama için de burada çok önemli bir su kaynakları potansiyeli vardı. Dolayısı ile 1989 Master Planı'nda Bölgedeki sulama kaynaklarının geliştirilip 1.7 milyon hektarlık bir alanın sulamaya açılması öngörülüyordu. Bu sulama ile birlikte Master Planın bitiş tarihi olan 2005 yılında 3 milyar Dolarlık bir sulama faydasının sağlanması ön görülüyordu. Bugün geldiğimiz noktada yapılanları değerlendirdiğimiz zaman şunu görüyoruz ki, bir kere 1989 Master Planı öngördüğü bu hedeflere ulaşmada çok da etkin olamamıştır. Bir örnek vermem gerekirse, sulanacak alan hedefi 1.7 milyon hektar düzeyinde ve 2000 yılı hedefi de 1 milyon hektar düzeyinde belirlenmesine karşın, bugün sulanan alan 215 000 hektarla sınırlı kalmıştır. Bizim yeni planda üzerinde durduğumuz konu, sulamadan doğrudan yarar görmeyecek olan, ama ekonomik potansiyeli, tarımsal ve kırsal gelişme potansiyeli yüksek illerin de kalkınmaya entegrasyonudur. Böyle iller var, yöreler var, havzalar var. Buralarda gelişmenin hızlandırılması, bunların da kalkınma sürecine dahil edilmesi ihtiyacı ortaya çıkmış bulunmaktadır. Şırnak, Siirt gibi illerimiz buna güzel bir örnek teşkil ediyor. Bu yerlerde nüfus yoğunluğu olan kırsal alanda, tarım ve tarım dışı gelir kaynaklarının geliştirilmesi, halkın gelir düzeyini arttırmaya gerçekten de çok önemli katkıda bulunacaktır.

Bu bağlamda, bizim kırsal kalkınma ve tarım yaklaşımımızı size sunmak istiyorum. Biz tarımı bir çiftçilik olayı şeklinde görmüyoruz. Yani sadece hammadde üretimi şeklinde düşünmüyoruz. Tarımsal gelişmeyi bütüncül bir yaklaşımla ele alıyoruz. Bu sürecin odağına insanı yerleştiriyoruz ve insanın tarımla ilişkilerini, hammadde üretiminden başlamak sureti ile üretilen ürünün taşınması, depolanması, işlenmesi, pazarlanması gibi faaliyetleri içerisine alan bir sistem bütünlüğünde nasıl geliştirebileceğimizi araştırıyoruz. Böyle bir yaklaşımla kırsal kalkınma ve tarım alt planını hazırlarken bizi yönlendiren elbette ki temel kavramlar var. Bunlardan birincisi, sürdürülebilirlik. Kırsal kalkınma ve tarımsal kalkınma programlarında sürdürülebilirlik boyutunu dikkate alacak modeller geliştiriyoruz. Diğer bir kavram, katılımcılıktır. Yani kırsal kesimde yaşayan insanların kendileri için geliştirilecek kalkınma programlarında, bunların hazırlığından itibaren söz sahibi olmaları ve programların uygulanmasında da sorumluluk üstlenmesi gerekiyor. Bunun dışında kamu kuruluşlarının katılımı, özel kesimin katılımı, sivil toplum örgütleri ve diğer gönüllü kuruluşların katılımı, burada yer alıyor. Bir başka bizi yönlendiren ilke, özel sektörün sorumluluk üstlenmesidir. Tarımsal kalkınma faaliyetlerinde, yani sistem bütünlüğü içerisinde yer alan faaliyetlerin yürütülmesinde, özel sektörün daha etkin bir şekilde yer alması bizi yönlendiren temel ilke olarak kabul edilmiştir. Diğer arkadaşlar konuşmalarında bu temel ilkelerin kendi konuları açısından uygulanma şekillerini size sundular. O konuda ben tekrar yapmak istemiyorum. Ancak, kırsal kalkınma ve tarım planı bileşeninde, hangi temel unsurların yer alacağını özetle belirtmek istiyorum.

- Bir kere kırsal alt yapının geliştirilmesi bizim temel öğelerimizden, planın temel öğelerinden bir tanesi olacaktır. Bu arada da tabii 1989 Master Planında belirtilen, sulama alt yapısı yatırımlarının hızlandırılması ve mümkünse tamamlanmasına öncelik veriyoruz.

-
- Tarımsal üretim artışı ve gelişmenin hızlandırılması bir başka öncelikli konu olarak benimsenmiştir.
 - Gelir getirici sanayi ve hizmet sektörü faaliyetlerinin geliştirilmesi, kırsal insan kaynaklarının geliştirilmesi, üreticilerin yeni teknolojilerden haberdar edilmesi, yayım hizmetlerinin etkinleştirilmesi, çok önemli faaliyetler olarak önümüze çıkıyor.
 - Üzerinde durduğumuz en önemli öğelerden bir tanesi de, kırsal kesimin kendi demokratik kurumları ile örgütlenmesinin teşvik edilmesidir.
 - Bir başka konu ise, özel sektörün ve sivil toplum örgütlerinin faaliyetlere katılımının sağlanmasıdır.
 - Bu arada üretim-sanayi entegrasyonunun sağlanması ve pazar yapılarının güçlendirilmesi, pazarlama sisteminin güçlendirilmesine önem veriyoruz.
 - Öte yandan, kurumsal yapının güçlendirilmesi ve nihayet kırsal geliştirme çabalarının finansmanı için uygun finansman geliştirilmesi temel birer öge olarak benimsenmektedir.

Bu temel yaklaşım ve temel unsurlar çerçevesinde kırsal kalkınma ve tarım planını hazırlarken, üniversitelerimizle ve kamu kuruluşları ile bilgi alışverişinde bulduk. Halka gittik, dokuz ilde yapılan değerlendirme/ bilgilendirme toplantılarında, halktan görüşler aldık. Bu şekilde kalkınma ihtiyaçlarını saptamaya çalıştık. Tabii bu bilgi alışverişi, planlama süresinde de devam edecek bir işlemdir. Dolayısı ile kalkınma ihtiyaçlarına bakarak, kırsal kalkınma, kırsal ve tarımsal kalkınma için amaçlarımız ne olabilir, bunlarla ilgili stratejiler ve politikalarımız ne olabilir sorularına yanıt aradık ve böylece amaçlar setimizi hazırladık. Bu set Sayın Dr. EGE'nin koordinatörlüğünde tüm grupların benzer çalışmaları ile birleştirildi ve size sunulan bu ortak belge hazırlandı. Bizim spesifik amaçlarımızın tümünü bu ortak belge içerisinde göremeyeceksiniz. Ama zaten planın bir genel kalkınma belgesi olarak hazırlanması gerekiyor. Biz kendi konumuzu, Sayın SALTİK'in da belirttiği gibi diğer grupların konularından ayrı düşünemeyiz. Bir insani gelişme projesinde elbette ki sosyal konular, elbette ki ekonomik, konular var, elbette ki teknik ekonomik, ekolojik, tarımsal konular da var. Dolayısı ile bu belgede amaçların dengeli bir dağılımı var. Bunu şu bakımdan söylüyorum; kırsal kalkınma ve tarım alanında amaçları itibarı ile burada özel bir bölüm olarak yer almıyor. Fakat bizimle ilgili konular, eksik kalmayacak bir biçimde bu genel belgeye dağıtılmıştır. Biz bu belgeyle ilgili olarak bizi ilgilendiren konularda görüşlerinizi aldıktan sonra gerekli revizyonu yapacağız ve bu çalışma devam ettiği sürece de bilgilendirme, bilgi alma toplantılarını sürdüreceğiz. Katkılarınız için hepimize teşekkür ederken , saygılarımı sunuyorum.

Zeynep ARAT, (Çevre ve Altyapı Grup Yöneticisi)

Saygılarımı sunarak başlamak istiyorum, 1989 GAP Master Planı'nda çevre boyutu eksikti. Yani çevrenin alıcı ortamı, su ortamı, klimatolojik ortamı, ormanı eko sistemi yer almakla birlik-

te verici ortamla ilgili kısıtlar yoktu. Sadece bazı temenniler vardı. Ancak 1989 yılından bu yana Türkiye'de çok şey değişti. Çevre ile ilgili olarak, 2872 sayılı 1983 Çevre Kanunu'ndan gücünü alan pek çok yönetmelik yürürlüğe girdi. Ancak GAP Bölgesi'nde bu yönetmeliklerin hakkı ile uygulandığını söylemek mümkün değildir. Çevre ve altyapı grubu olarak, bir ilki yerine getiriyoruz diyebilirim. Çevre kararlarının, çevre ile ilgili kriterlerin, tüm karar mekanizmasına anında dahil edilmesi. Yani ekonomik kalkınma grubunun, tarımsal kalkınma grubunun ya da sosyal kalkınma grubunun kararları alınırken, anında çevre kriterleri ile birlikte değerlendirilip kararlar alınacaktır ki bu dünyada sürdürülebilir kalkınmanın felsefesinin esası olan, „ortak karar alma mekanizması“nın hayata geçirilmesidir.

Çevre grubu olarak ilk yapmak istediğimiz şey altyapı grubu olarak, alıcı ortamı değerlendirmek. Alıcı ortam; Klimatolojik sistem, su sistemi, toprak sistemi flora ve fauna sistemidir. Alıcı ortamı değerlendirirken bunu insan merkezli yapıyoruz, bu değerlendirmeden sonra, kalkınma sırasında meydana gelebilecek, alıcı ortamdaki değişiklikleri, istenen yönde kontrol edebilmek, sapmaları önlemek için yakın bir izleme ve denetleme sistemi kurmak. Bunu yaparken gene deşarj ortamı ile ilgili olarak da çok iyi bir izleme mekanizması kurmak. Yani su kaynaklarının kirlenme ortamını, toprak kirlenme ortamını, flora ve fauna, orman eko sistemi dahil tüm eko sistemdeki değişiklikleri, bu verici kirleticiler nedeni ile yakın takibe almak, iyi bir izleme ve kontrol mekanizması kurmak. Diğer taraftan içme suyu ve kanalizasyon altyapısında bütün yerleşimlere, daha fazla miktarda içme suyu sağlayabilmek. Kanalizasyon projelerimizi yeniden gözden geçirip, kıt kaynaklarımızla karşılaştırarak önceliklerimizi belirlemek iyi bir atık sistemi, iyi bir arıtım sistemi ile birlikte plan hedeflerimize dahil etmektir. Hepinizi saygı ile selamlıyorum, teşekkür ediyorum.

Dr.Yavuz EGE- Sunuş kısmı burada tamamlanmış bulunuyor, geri kalan bölümde, size dağıtılmış olan gündemde görüleceği üzere tartışmaların yer alması planlandı. Bunlar da üç ayrı zaman aralığında olacaktır, iki ara vereceğiz biri 15:30 diğeri 16:45 olmak üzere 15'er dakikalık iki ara vermiş olacağız. Şimdi söz siz değerli katılımcılarda. Ben bir hususu rica edeceğim, toplantı görüşmeleri kayda alınıyor, bunun için mikrofonu konuşulması gerekiyor. Arkadaşlarımız, söz alanlara yardımcı olacaktır buyurun efendim. Bir de önce kendinizi takdim ederseniz kayıtlar bakımından onu da rica ediyorum.

Özkan GÖKSEL- (Ziraat Mühendisleri Odası 2.Başkanı)

Bize sunulan planla ilgili görüşlerimizi size sunmak istiyorum. Güneydoğu Anadolu ile ilgili ekonomik ve sosyal önlemlerin alınması sırasında katılımcılık ilkesi çerçevesinde böyle bir sürecin başlamasını olumlu ve takdire şayan olarak değerlendiriyoruz. Temel olarak çizilen vizyon ve genel amaç, temel ilke ve stratejiler doğrudur, bu konuda aynı fikirdeyiz. Ancak uygulama aşamasında, yöresel, ülkesel ve dünya aşamasındaki ilkeler nedeni ile ciddi sorunlar oluşmakta, istenen başarı gerçekleştirilememektedir. Biz, oda olarak endişelerimizi şu şekilde sıralayabiliriz. Bölgede bir toprak reformu yapılabilme olanağının belirli nedenlerle, belli güç odaklarının

ca günümüze kadar engellenmesi nedeni ile reform herkese ekonomik faaliyetlere katılma fırsatı vererek sağlanması amacını engelleyecektir, birinci endişemiz budur. IMF niyet mektubunda ortaya çıkan ve tarımsal destekleri kaldırmaya çalışan ülkesel tarım politikası, bölgesel politikaları da olumsuz şekilde etkileyecektir.

Planın kaynak gereksinimi için kamu dışı ve genel ve ulusal olanaklar ile uluslararası imkanlardan daha çok faydalanmayı sağlayacak modellerin üretilmesi, kaynağı sağlayan ülkelerin planı yönlendirerek ve gerektiğinde değişmesine de yol açabilir ki, bu konu ciddi olarak tartışılmalıdır. Planın kaynak gereksiniminin, kamu yönetiminde, kamu sorumluluğunda olması, toplumsal yararın gözetilmesi açısından faydalıdır.

Bütün kurum ve kuruluşları ile rasyonel işleyen bir pazar ekonomisi dünyada gelişmiş sayılı ülkelerde gerçekleştirilebilen bir durumdur. Ülke genelinde sağlanamayan rasyonel pazar ekonomisinin, bölgede sağlanması zordur. Bu nedenle üreticilerin tüketicilerin örgütlenmesi, sözleşmeli tarımda sözleşme koşullarının, iki tarafı da eşit koruyan ilkeler içermesi, sanayi kuruluşlarında çalışanların sendikal örgütler tarafından üstlenilmesi, rasyonel pazar ekonomisi için zorunludur.

Endişelerimizi bu şekilde sıraladıktan sonra, belirlenen 16 farklı amaç ve amaçlara bağlı hedefler ile ilgili, yapılması gerekenleri sistematik olarak kısaca sıralamak istiyorum. Bölgenin detaylı temel toprak haritaları tamamlanarak arazinin yeteneklerine uygun kullanılmasını sağlayacak, arazi kullanım planları mutlaka oluşturulmalıdır. Tarım, sanayi ve hizmetler sektörünün, yer seçimi sürecinde, birinci, ikinci ve üçüncü sınıf tarım toprakları, çayır meralar, ekonomik ölçüde ürün alınan ekili araziler, ormanlar ve su havzaları mutlaka koruma altına alınmalıdır. Toprak mülkiyet sistemini ve tarımsal yapıyı düzeltmek amacı ile toprak reformu yapılarak işletmenin optimum büyüklüklere çekilmesi sağlanmalı, arazi edindirme fonu kullanılarak topraksız ve az topraklı çiftçiler topraklandırılmalı, üretimde verimlilik ve süreklilik için kooperatifleşme özendirilmeli, belli süreler için ucuz teşvik ve kredi sağlanmalıdır. Sulama yatırımları hızlandırılmalı ki bunu tarım ve kırsal kalkınmanın hızlandırılacağı konusunda şüphemiz var, su taşıma ve uygulama randımanını yükseltmek için, taşıma kanallarından sızma kayıpları önlenmeli, yeni sulama alanlarında açık kanalet sistemlerinden vazgeçilmeli ve basınçlı sulama sistemlerine geçilmelidir. Sulama birliklerindeki sorunlar, Türkiye’de oldukça büyüktür, bu sorunları gidermek için gerekli önlemler alınmalıdır. Uygun sulama tekniği ile, hedeflenen ürün deseninde yer alan ve bölge için yeni bitkilerin yetiştirilme tekniklerinin örgütlenmesi, benimsetilmesi için, uygulamalı çiftçi eğitim hizmetleri geliştirilmelidir. Drenaj sistemi mutlaka kurulmalı, var olan yetersiz sistemdeki atık sular da yeniden sulama amaçlı kullanılmamalıdır.

Ekolojik, ekonomik ve pazar koşullarına en uygun üretim sistemleri saptanmalı, tarımsal üretim planlamasına geçilmelidir. Sulanan alanlarda % 90’a ulaşan pamuk deseni yerine, pazarlanabilir yeni ürün desenleri konulmalıdır. Tarımsal işletmelerde ziraat mühendisi istihdamı koşulu getirilmeli ve bu yolla bilimsel çalışmalar yaygınlaştırılmalı ve desteklenmelidir. Yaygın çiftçi

eğitim modelleri geliştirilmeli, çiftçilerin arazilerinde denemeler gerçekleştirilerek öğrenmeleri sağlanmalıdır. Arz ederim.

Prof. Dr. Aytekin BERKMAN, (YK Denetleme Kurulu Başkanı)

Her ne kadar katılımcılar listesinde YK Denetleme Kurulu Başkanı olarak yazıyorsa da, YK temsilcisi olarak burada bulunmuyorum. 1988-90 yılları arasında GAP'ta çalışan bir kişi olarak, eski GAP alışanı bir GAP'ı olarak tabiri caizse eski hapılar vardı, tiryakilik gibi bir Şey GAP'ılıkta onun gibi. Ben daha çok, bize gönderilen dokümanlar üzerinde bir kaç gün çalışma fırsatı buldum. Ve açık söyleyeyim dün Sayın Olcay ÜNVER'I aradım, ve "sen bunu okudun mu? Bugün bize soracaksınız ama, sanki biraz daha sunulmaması gereken ya da bir kaç kez daha elden geçirilmesi gereken bazı hususlar var gibi geldi" dedim. Bugünkü sunuşlarla beraber biraz daha yerine oturdu gibi, onun somut örnekleri nerelerde? ne var? onları söylemeden önce, sunuşla birlikte bir kaç temel konuya değinerek, konuya başlamak istiyorum.

Bir kere 89 Master Planı'nda, sanki bir eksiklikmiş gibi, plan "sulamaya dayalı bir kalkınmayı hedef almıştır" diye bazı ifadeler oldu. Tabi o zamanlar "insan odaklı kalkınma ve sürdürülebilirlik kavramları" pek fazla gelişmemişti, geri Şimdi, dünya konjonktürü içerisinde bunları kullanmazsanız, sanki bazı Şeyleri eksik bırakıyormuş gibi olabilirsiniz. Fakat çok fazla da bu ortaya atılmış olan yeni terminolojilere sığınarak temel hedefleri kaybetmemek gerek diye düşünüyorum. Bu bağlamda söylemek gerekirse „GAP Projesi" ne dersiniz deyin, sulamaya dayalı bir kalkınma projesi olmak zorundadır. Başka bir anlamı yok. Türkiye su kaynaklarının % 48'nin geçtiği bir bölgesinin sularını zaptederek, o suyu sulamada ve enerjide kullanıp, oradan bir artı değer ortaya çıkartıyor. Bu artı değer, bölge halkının ister refahını yükseltmesi, ister yaşam kalitesini yükseltmesi deyin, temeli o artı değerler olmak zorundadır ve olacaktır. Bunun başka da yolu yok, aksi takdirde bu kalkınmayı sağlayabilmek için, sürekli bir yerlerden kaynak pompalamanız gerekir. Öyle ise, temel hedef, enerjiden sağlanan artı değerlerdir. İşte entegre sistem içerisinde tekrar geri dönmediğine göre, ulusal bütçeye gittiği veya başka bir Şekilde devlet kasasına gittiği için, bölge halkına doğrudan geri dönmediği için kalkınmanın temelinde, yaşam kalitesinin yükseltilmesinde, refahın yaygınlaştırılmasında tek bir kaynak kalıyor. Bu da, sulamanın geliştirilmesi, toprak ve su kaynaklarının geliştirilerek, oralardan elde edilecek olan artı değerlerin refaha dönüştürülmesidir. Dolayısı ile temel vizyon, temel kalkınma felsefesi, bu olmak zorundadır. Aslında işin temeli de budur, aksi takdirde GAP Projesi diye bir Şey olmazdı. Bu bağlamda belki vizyonu, bu temel ilkeyi de içine alacak Şekilde revize etmekte ve her Şeyin sulamadan geçeceğini kabul etmekte yarar var. Bir iki örnek vereyim, kuru Őartlarda Haran Ovası'nda dekardan 100 kilogram buğdayı zor alırken, Şimdi ister pamuk deyin, ister buğday deyin, ister mısır deyin ne dersiniz deyin, işte buğdayda dekardan 700-800 kilogram, pamukta dekardan 350-400 kilogram kütlü alma olanağı ortaya çıkmıştır. Bunun yarattığı verim, sulama öncesine göre en az 7-8 kat bir gelir fazlalığıdır. Dolayısı ile kalkınmanın temel itici gücü ve kaynağı budur.

Bir diğerk temel olarak bildiğim şey, sanki GAP Bölgesi Türkiye'nin dışındaymış ve planlar, başka bir ülkenin yabancı uzmanlarıymış gibi oraya Türkiye'nin geneli dışında kalabilecek, yeni bazı çözümler önermeleri eskiden Master Plan döneminde de yapıldı, şimdi de yapıyoruz. Mesela işte vizyonun son cümlesi şöyle bitiyor; "Refahın arttığı yaygınlaştığı demokratik bir toplumsal yapının gerçekleştirilmesi". Bu gibi dokümanlarda, kelimelerin çok doğru kullanılması gerekir. "Demokratik bir toplumsal yapının gerçekleştirilmesi" dediğimizde hemen akla gelen şey; Burası Türkiye'nin demokratik yapısı dışında kalacak olan bir yer de, biz buraya yeni bir demokrasi modeli mi getireceğiz? Ya da Türkiye demokratik bir toplumsal yapılanmaya sahip değil mi? Gibi sorular akla getiriyor. Ben bunları sadece bir örnek olsun diye verdim. Bu bölge Türkiye'nin içerisinde ve Türkiye'nin genel kurumsal yapısı, genel politikaları, genel parlamenter durumu vs. planlaması ve planlama teşkilatının aldığı kararlar çerçevesinde, bir arada irdelenmesi gereken ve onlarla uyumlu olarak bir kalkınma modeli geliştirilmesi gereken bir yerdir, diye düşünüyorum.

Bölgenin mekansal yapısı „temel strateji ve ilkeler içerisinde düzenlenecektir" diyor. 89 Master Planı'nın, -sanırım Kaya Yaşınok Bey'de çok iyi hatırlar- hemen hemen en güçlü taraflarından biri, bölgede mekansal yapının belirlenmesi, kırık akslar vb. çok temel hedefler ortaya konulmuştu. Acaba diyorum o günden bugüne, temel mekansal boyuttaki planlama ilkelerinde bazı önemli değişiklikler oldu mu? Bunları yeni baştan mı yapacağız?

Bir diğerk değineceğim temel olay, planların sonuçta uygulamak için yapıldığıdır. Uygulanabilirlikte de kim? Neyi? Nerede? Nasıl? Uygulayacak belirtilmesi gereklidir. 89 Master Planın başına gelen de bu soruların açık bir cevabını içermemesidir. Bunlar bir türlü belirlenemez ise! Plan ne yazarsa yazsın, kurumlararası koordinasyon ve görev dağılımının yaptırıma dönüştürülmesi ve izlenmesi büyük sorundur. Dolayısı ile ne kadar iyi plan yaparsanız yapınız eğer bu boyutunu yani hangi kurum nerede? Nasıl? neyi yapacak? Tanımlamamışsanız, baştan onların gönüllü rızasını ve katılımını almamışsanız planın uygulamasında sorunlar olması kaçınılmazdır.

İkincisi, plan uygulamasında kaynak sorununu çözmek, GAP İdaresi'nin de başına gelen odur tüm kamu kurum kuruluşları arasında GAP Bölgesi'ne yönelik koordinasyonu yürütmekle görevli olan kurum, ancak kurumlara rica ederek, yani yaptırım gücü olmadığı gibi yaptırım için gerekli kaynaklara da sahip olmadığı için yani kurumlara bunun finansmanını ben sağlıyorum, buyurun yapın diyemediği için ne 89 planı istendiği ölçüde gerçekleşebilmiştir nede şimdi yeni hazırlayacağımız plan. Eğer bunları baştan planın içerisinde hükümetlere kabul ettirecek düzeyde bir model geliştirmedığımız takdirde yine hazırlanan planların uygulanabilirliğinde büyük sorunlar çıkacaktır diye düşünüyorum.

Bunların dışında benim en çok dikkatimi çeken şey, her bir amaç altında hedefler ve politikalar sıralanıyor. Diğerk arkadaşların da konuşmalarına olanak sağlamak için, çok fazla örnek vermek istemiyorum. Bazı amaçta söylenmesi gerekenlerin hedefte, hedefte olması gerekenlerin po-

litikalarda veya politikada olması gerekenlerin hedeflerde olması gerektiğini düşünüyorum. Mesela, birinci amaç "sürdürülebilir büyüme ve gelişme altyapısı oluşturulacaktır" derken, altyapıya örnekleri içerisinde entegre hayvancılık deniyor. Entegre hayvancılık bildiğim kadarı ile tarım içerisinde bir ekonomik faaliyet alanıdır, bir altyapı alanı değildir, bu örneğin, orada olması gerekiyor. Belki entegre hayvancılığın altyapısı oluşturulacaktır denilebilir.

Yine birinci amacın altında hedeflerde 1.1.1 olan maddede "bölgede üretim arttırılacak ve gelir düzeyi yükseltilecektir" denilmiş, aslında bu hedefimizin de üstünde, temel ilkelere, temel amaçlardan bir tanesidir. Dolayısı ile altyapı altında niye sayılmış? anlayamıyorum. Yine 1.1.1 hedeflerine yönelik olarak oluşturulacak politikalar içerisinde mesela 1.2.5'te sayılan entegre tarımsal mücadele sistemleri geliştirilecek ve yaygınlaştırılacaktır politikasının „sürdürülebilir büyüme ve gelişme alt yapısının oluşturulması" altında ne işi vardır? Bunun acaba beşinci amaçta sayılan politikalar içerisinde olması, hedefler içerisinde olması gerekmez mi? Diye düşünüyorum.

İkinci amaçta, hedefler içerisinde 2.1.1. de iktisadi faaliyetler ve bundan elde edilecek gelirler çeşitlendirilecektir diye bir ifade var. Yani iktisadi faaliyetlerin çeşitlendirilmesini anlıyorum da bu faaliyetlerden elde edilecek gelirlerin çeşitlendirilmesi nasıldır? Diye de düşünüyorum. Bunun gibi daha bir çok notlar aldım. Bunları, bu çalışma grubundaki arkadaşlarımla daha başka ortamda bir araya gelip tartışmam daha doğru olur diye düşünüyorum.

Yani söylemek istediğim, amaçlar belirlenmiş, onlara bir itirazım yok bu amaçları daha da çoğaltmak, bazılarını çıkartmakta mümkün. Ancak amaçlarla bağlantılı olarak hedefleri düzgün seçmek, belki diğer amaçlara kaydırılacakları da yerlerine taşımak, bunlara uygun politikaları yeni baştan bir düzenlemek gerekir diye düşünüyorum. Hani bir diğer benzetme gerekirse bir kütüphane girdiğinizde 600'lü kitapların arasında, birden 380'li bir kitaba rastlamak istemezsiniz veya 240'lı arada 780'li bir kitap olması gibi, yeniden kategorize etmekte ve bunları yeni baştan düzenlemekte yarar görüyorum. Burada ayrıntısına giremeyiz elbette ben derseniz, çalışma grubuna hem notlarımı verebilirim hem de daha sonra onlarla başka bir ortamda bir görüşmemiz mümkün olabilir diye düşünüyorum. Teşekkür ediyorum, Sayın Başkanım.

Prof.Dr. Ali İhsan BAĞIŞ (Hacettepe Üniversitesi)

Aslında söz almak gibi bir düşüncem yoktu, yalnız AYTEKİN BEY'in konuşmaları beni hemen platforma itmiş oldu. Ben burada bize gönderilen metin üzerinde kesinlikle bir tartışma yaratmak istemiyorum. Benim hedeflerim başka olacak şimdi onları sıralayacağım, sanırım burada hiç kimsenin de bir itirazı ciddi anlamda yoktur. Bu vizyon konusunda, politikalar konusunda önemli olan geçerliliği ve gerçekçi olmasıdır. Ben 89'daki Master Plan çalışmalarında, bir kaç sektörde danışmanlık yapmış idim. GAP tutkusu deyin veya profesyonellik deyin, ne dersiniz deyin, on yıllık bu süreçten sonra üniversitede, toplu olarak ve kişisel olarak da bir çoklarınız gibi, GAP konusunda, çeşitli konularda sosyolojik, politik, ekonomik hatta stratejik olarak da bakıyoruz. Strateji konusunu Sayın Büyükelçim ŞÜKRÜ BEY biraz platforma çeker şimdi.

Çevre boyutunda bir kaç şey söylemek istiyorum. Burada önemli olan bize gönderilen taslakta açık ve net bir şekilde görülüyor ki bölgede çok ciddi bir eğitim sorun var. Hemen hemen her sayfada dönüyor dolaşılıyor eğitim geliyor.

Bu bölgenin, özellikle Türkiye'nin diğer bölgelerinden farklı olarak eğitilmemiş ciddi bir insan sorunu ile karşı karşıya olduğunu görüyoruz. Böyle bir durumda elbette ki vizyon haklı olarak, demokratik ve toplumsal bir yapının oluşmasını gerektirmektedir. Yaptığım çalışmaları tekrar etmek istemiyorum. Burada bazı ifadeleri kasıtlı olarak sert kullanmış olabilirim ki! Biraz tartışma ortamı açalım, çünkü nihayet, çalışma grubunun da istediği yanılmıyorsam budur. Şimdi bölgede ki sosyal, sosyolojik yapı diğer bölgelerden çok farklı. Doğu ve Güneydoğu, bu ikisinin bir arada kullanılmasına taraftar değilim. Çünkü bizi yanlış yerlere götürüyor. GAP Projesi kendi başına bir projedir. Bunun Doğu'dan ayrı ele alınması gerekir. GAP Bölgesi'nin teşvik konusu, aynı şekilde kalkınmada öncelikli bölgeler kapsamından da çıkartılmalıdır diyorum. Bunu yıllardır söylüyorum, bürokratlar alınmasınlar. Türkiye'de bürokratların politika düzeyinde dolaylı veya dolaysız etkileri olduğu için bunu niye ciddiye almadılar bilmiyorum.

İki yıl önce, GAP İdaresi'nin de büyük katkısıyla Urfa'da gerçekleştirdiğimiz sempozyumda, eğitim konusu tekrar bu dile gelmişti. Sağlık sorunları kısa vadede, eğitim sorun uzun vadede öldürür. Bölgede ciddi bir eğitim yapılmamaktadır, büyük ölçüde anarşi bitmiştir. Bu çalışma grubunun, bunun üzerinde özellikle durması gerekir ve hükümetleri sürekli sıkıştırması gerekir. Bu sekiz yıllık eğitim seferberliği için gönüllü ve devletin ayırdığı kaynakların toplamı önceden tahmin edilemeyecek boyutlara ulaştı, Türkiye'de bunu kimse beklemiyordu. Bu kaynaklardan GAP Bölgesi'ne yönelik kalifiye eleman yetiştirilmesini sağlamak amacıyla önemli bir kaynağın aktarılması gerektiğini düşünüyorum. Bölge, siyasal kültür, siyasal bilinçten fevkalade yoksundur, bunun sökülmesi için eğitimin mutlak surette ciddi bir şekilde ele alınması gerekir. Sağlık konusunda ise sağlık ocaklarının rakamlarına girmek istemiyorum. Çok sayıda sağlık ocakları yapıldı ama sağlık personeli yok. Geçen sene, bunu Bölge'nin Valisi, Vali Yardımcıları ile oturup konuştuğumuzda söyledim. Onlar da „hayır var" dediler. O zaman birbirimize yalan söylüyoruz. Ben yalan söylemediğimi biliyorum. Devletin genel politikası; resmi ağızlar gerçekleri gizlemeyi bir politika haline getirmişlerdir.

Şimdi eğitim konusunda bu yapılan çalışmalar çok ciddi analizler değil, hükümetlerin karşısına gerçekçi ve uygulanabilir bir teklifle çıkmak gerekir. Hükümetlerin, GAP konusunda samimi ve gayri samimi mi? Olduğu konusunu burada tartışmak istemiyorum. Ama GAP tekleme içindedir.

Sayın arkadaşımız çevreyi konuşurken haklı olarak bir takım ufacık ip uçları verdi, eğitmezseniz, meslek okullarını açmazsanız ki şu anda yok. Erozyon bilinci için Zeynep Hanım'ın dediklerini anlaması için, renkli veya çeşitli broşürlerin dağıtılması gerekir. biraz gerçekçi olalım bölgede GAP'tan dolayı komşularımızla ve dünya platformunda su problemimiz çıktı. Suriye ve Irak'la ilgili hiç bir ihtilafımız olmaz. Bunu demek istemiyorum çünkü Türkiye haklı olarak bu

projeleri yaptı ve yapmaya devam edecektir. Zaten son yıllarda ki hükümetlerin ciddi bir şekilde finansmanları arttı, işte barajlar bitti bitmek üzere. Şimdi sonuç bunların içinde, Zeynep hanımın dedikleri tekrar tekrar söylüyorum eğer broşürlerle, bu broşürlerde eğitimi genel ve mesleki eğitim yapmazsanız biz çok konuşuruz. On sene önce aynı şekilde koşuyorduk biz 89 Master Plan'nin da aynı sorunları ortaya koyduk. Birinci Master Plan'nda pamuğun bölgede ki oranını % 30 öngörülmüştü yanlış mı hatırlıyorum? Pazar ekonomisine paralel olarak, çiftçinin % 30 civarında bir pamuk ekmesi gerekiyordu. Şimdi ne oldu % 100'e yakın pamuk ekiliyor, köylü ile çiftçi ile konuşuyorsun „ya hocam diyor öyle söylüyorsun ama ne yapayım” diyor. Pazarlamanın içinde olmuyor işte.

Burada üzerinde durduğumuz, özellikle kamu sektörü, kamu sektörü niçin hantaldır? Biraz örnek verip sözü bitireceğim. Çünkü kamu sektöründen de bayağı bir şikayetçi olduk Türkiye'de, yani bürokrasiyi kastediyorum. Bir de dönüyorum tekrar eğitime dönüyorum, yani eğitimin, bu planda yapacağımız revizyonda eğitimin ciddi bir şekilde okulları ile laboratuvarları ile yapılması gerekir ki Haşim Bey'in başında bulunduğu, Mehmet Bey'in başında bulunduğu sektörün, tabii bütün sektörün, Ahmet Bey'i yıllardır tanıyoruz birbirimizi bir kısmını yakından tanıyorum. Şimdi bunların olması için eğitimin olması gerekir. Suriye Irak diyor ki, benim bildiğim kadarı ile böyle bir şey yok. Suyu kirletiyorsunuz, anlaması köylünün çiftçinin eğitimden geçmesi gerekir. Biraz samimi olalım ciddi olalım, hükümetleri bu konuda ciddi bir şekilde uyaralım. Şimdi bizim politikacılarımız doğru konuşmuyorlar, şu anda da GAP konusunda konuşuyorlar, konuşuyorlar ciddi bir yatırım şeyi görmüyorum, rakamları hepinizi biliyorsunuz, burada konuşma gerek duymuyorum.

Şimdi bölgede ilaçlama yok, ciddi anlamda sulama yok, Suriye söylüyor, Irak söylüyor, dış finansman konusunda engel oluyorlar. Geçenlerde birtakım yabancılar size geliyor, bize de geliyor, niçin yatırım yapmıyorsunuz? Her şeyiniz eksik, güvenlikte de sıkıntı var siz söylüyorsunuz diyor. Şimdi lütfen bu planda eğitim olması için eğitim yapılması için okulların, sağlık ocaklarının ve meslek okullarının ön plana alınması gerekiyor. Diyor ki planlar ne kadar güçlü olursa olsun tatbikattan geçer, siyasal bilincin, siyasal kültürün bölgede geliştirilmesi gerekir. Bunu kaliteli eleman yetiştirirsek yapacağımız ekonomik yatırımlarda, bölgenin aşiret yapısını, bölgeyi sömüren meclisteki milletvekillerinden, bölgenin çocukları, milletvekilleri, bakanlarından bölgeyi kurtarmak istiyorsanız, eğitimi ciddi bir şekilde en kısa zamanda süratli bir şekilde kaynak çekerek bölgeye sürüklemek gerekir. Ümit ederim ki yeni plan konusunda, doğru yola girildi şu yapılıyor şimdi, yabancı uzmanlar geldi konuştu onu eleştirdik. Şimdi yapılmıyor işte bizi çağırıyorlar, bu konuda daha çok söyleyecek şeyim yalnız bir şeyi daha belirtmekte yarar var. Birde eğiticinin eğitilmesi gerekir yani şimdi sizi öğretmen gönderiyorsunuz, öğretmen eğitimsiz bu zaten Türkiye'nin zaten bir sorunu ama bölgeyi eğer gerçekten entegre etmek istiyorsak Aytekin Bey bölgede demokratik, Türkiye'de demokratik sıkıntılarımız var. Ama bölgede „demokrasi”, demokrasi lafı olarak var. Bunu siz de çok iyi biliyorsunuz, bende çok iyi biliyorum. Onun için bu cümleye takılmanın bir şeyi yok. Bu eğitimi çözmemiz gerekir, umut ederiz ki bu planla

çözülür. Şimdi bürokrasi bir Türkiye'nin genel yapısından kaynaklanan imzalar, imzalar son hükümet şeyinde o da var. Yatırımcıları bıktırmamak için altmış imza otuz imzaya düşüyor. Şimdi biz üniversite de atama yapacağız, bir uzman arkadaş arıyoruz, bir ay rektörden rica ettim tarihlerini vermek istemiyorum. Aytekin Bey'in çalıştığı kurum dahil YÖK dahil on günde bir imza çıkmıyor. Yani Türkiye'de bürokrasi hantaldır, insanlar mental olarak hantal, zihniyet itibari ile çok kötü. Dolayısı ile bölgede ki bürokrasin çalışmasını rasyonel hale getirmenin yollarını arayalım. Zeynep Hanım tam karşımdasınız, çok hassas o konuda, bütün yaptıklarınıza ben katılıyorum, hepimiz de katılıyoruz. Ama eğitim bürokrasinin rasyonel çalışması olmadığı sürece gerçekten sıkıntı olacak 89'daki çalıştığım Master Planı'ndan bugüne kadar çok az şey değişti. Tabi istim arkadan gelir dersenez, mesele yok ama çabuklaştırmak istiyoruz, bu bakımdan arkadaşlarım çalışma grubuna fazla kötümser konuşmak istemiyorum. Bütün yazılarımda onu söylerim zaten kötümser olmak ne kadar kötü bir şey ise, iyimser olmakta o kadar kötü bir şeydir. Başarılar dilerim. Ümit ederim çok gerçekçi bir plan çıkartırlar, biz de burada gerçekçi, birbirimize kızmadan küsmeden, demokratik değildir bu ülke. Çok biraz tartışma açar bölgede gerçekten demokratik bir tartışma yok, tekrar söylüyorum eğitim, eğitim yoksa Zeynep Hanımın bütün bu söyledikleri havaya uçar, teşekkür ederim. Bir şey daha söylemek istiyorum. Bu Çatomların çok daha desteklenerek madem ki kadını eğitmek istiyoruz. Çatomların başarısı, bu yaptığımız planlardan daha önde gidiyor bana göre bunların imkanlarını geliştirelim.

Prof. Dr. Aytekin BERKMAN – (YÖK Denetleme Kurulu Üyesi)

Usül yönünden arz ediyorum Sayın Başkanım, eğer konuşmalarımızı, plan yaklaşımı ve planda bulunması gereken hususlar yönünde yoğunlaştırırsak, "mevcut durumu irdelemek" olanağımız olabilecek. Aksi takdirde sanırım esas konumuz bugünkü gündemimiz dışında kalacak, onu arz etmek istiyorum.

Prof. Dr. Can HAMAMCI - (Siyasal Bilgiler Fakültesi)

Teşekkür ederim, Sayın Başkan, değerli katılımcılar, önce çok mutlu olduğumu belirtmek isterim. Çünkü ülkemizin, bölge kalkınma planını düşünmesi, bunu devreye sokmak çabasına girmesi, bence hakikaten memnuniyet verici bir şey, heyecan verici, bunun heyecanını duyuyorum.

Metin üzerinde, ne cümleleri, ne sözcükleri ön plana getirip, tartışma açmak istemiyorum. Arkadaşlarımızın, grupların, büyük bir çabayla yazdıkları bir çalışma, burada sözcükleri değiştirsek plan iyi olur ya da plan iyi işler diye bir şey yok. Önemli olan, değerli grup başkanları konuşma yaparken, burada olmayan bir iki ip ucu verdiler. Yeni bir planlama anlayışı dendi.

Türkiye'de bugüne kadar çok fazla bölge planı yapılmadı, bu açıdan söylemiyorum ama genellikle planlar hep yapılır. Her seferinde de plan anlayışının yanlış olduğunu, hantal olduğunu, biliriz. Ulusal Kalkınma Planı'ndan tutun da en basit uygulama planına kadar indirebiliriz. Hep bunu eleştiririz ve bu „plan anlayışı ile bu çıkmaz" deriz. Şimdi burada diyoruz ki! Yeni bir istenç var, plan anlayışını değiştireceğiz. Bu çok önemli bir şey, değiştireceksek, nasıl değiştirece-

ğimizi tartışalım bence. Yani her şeyi yazmak Ulusal Plana uygun yazmak, diğer uluslararası taahhütlerimize uygun yazmak, Habitat ilkelerine uygun yazmak veya sürdürülebilir kalkınmaya uygun yazmak bir şey ifade etmez, yazıda kalır. Ama biz bu yeni plan anlayışı ile bunu nasıl sürdüreceğiz? Bu nasıl oraya fiziksel mekana uygulanacak? Bizim istediğimiz sosyo ekonomik gelişmeyi nasıl sağlayacağız? Şimdi (a) noktasında isek, (a1)'e doğru ilerleyeceğiz. On yıl sonra (a1)'de olacağız, bir süre sonra da (a2)'de olacağız, bunu bulmamız lazım. Bence bu toplantılar, bu katkıyı sağlıyorsa, çok önemlidir, yoksa burada sözcüklerle uğraşmak bana çok anlamlı gelmiyor.

Şimdi bunu yaparken, kırsal kalkınma çok ön plana çıkan bir konu, yalnız kırsal değil, kentle kırsalın birleştirilmesi var. Kentin üstündeki yükü bir şekilde azaltacağız ve o bölgede yerleşim yerleri açısından bakarsak, kırsal ya da kentsel olsun, bazı bölgelerde çekilmez hale gelen yaşamı, azıcık düzeltmeye çalışacağız. Birinci etapda olan bu insan unsurunu göz önüne alırsak, ulusal kalkınma açısından düşünersek, bölgenin belli sorunları var. Ama bu sorunlar bölgede var da Türkiye'nin diğer bölgelerinde hiç yoktur diyemeyiz. Örneğin iş gücünün kalifiye olup olmaması, bu konuda hiçbir şey söylemek istemiyorum, Biliyorsunuz, bütün yatırımcı yabancı yatırımcıların dediği, Türkiye'de iş gücü ucuz diyorsunuz ama en yüksek maliyetli üretim Türkiye'de oluyor. Çünkü iş gücü kalifiye değildir. Bunu her yerde söyleriz. 1980'in başından beri hangi serbest bölge tepesine kadar doldu da yer veremiyoruz dediniz. Olmuyor. Türkiye'nin genelindeki sorunları unutup da ,sadece bu bölgede var diye görmeyelim. Yani iş gücü kalifiye değilse, orada da kalifiye değil, batıda da kalifiye değil.

Ama, eğitimsizlik biraz daha bariz, hangi açıdan? Örgün eğitim açısından. Metinde örgün eğitim ve yaygın eğitim sık sık kullanılan bir şey, örgün eğitim açısından doğru, çünkü Türkiye'nin bazı bölgeleri daha dezavantajlı, yeterince ulaşılamamış, bu bölge bunlardan biridir. Ancak yaygın eğitim dediğimiz vakit, nasıl bir yaygın eğitim? gibi ciddi sorular uyanıyor çünkü biz ne yazık ki yaygın eğitimi, on beş yirmi yıldır unuttuk. Bir ara fakültelerde bile halk eğitimi diye bir bölüm vardı, kapatmaya kalktık. Biri hayatını sürdürdü ama en sonunda, yapacak yeri kalmadı, uygulaması kalkmadı. Şimdi yaygın eğitim dediğimiz vakit, böyle bir halk eğitim çerçevesinde bir eğitim mi olacak? Bunun üzerinde ısrarla duruyoruz. Madem gruplar böyle yazmışlar, bunun içeriğinin de doldurulması gerekir. Yaygın eğitimi kim verecek? Nasıl verecek? Kime verecek? Hangi araçlarla verecek? ve hedef kitle ve ulaşılabilecek hedef ne olacak? Bunlar belli olursa, buradaki yaygın eğitim lafları, gerçekten bir anlam kazanacaktır.

Benim kanımca, konular hepsi ayrı ayrı anlatıldığı vakit ciddi bir bütün var yani mütecanis buluyorum eski değimi ile onun için burada bağlantı sağlanabilir. Benim tek kaygım bu mekanizmayı nasıl kuracağız? Bu planlama süreci nasıl işleyecek? bunu sormak isterim. Bu aydınlatsak belki üstüne düşebiliriz. Nasıl bir mekanizmada bunu sağlayacağız bir takım şeyler sezinler gibi oldum. Senaryo yazma tekniğine gidilecek galiba, iyimser, kötümser olabilir dendi. Planlamada, bu senaryo yazma tekniği, bu sistemik yaklaşımla, son on-onbeş yıldır oldukça gözde bir yöntem. Bildiğim kadarı ile uygulamasına katıldığım bazı Akdeniz projelerinde izledim.

Uygulanabilir, iyi sonuçlar çıkarabilir bir sistem, madem yanında envanter de yapılacak. Şimdi bu sistemi, bu sistemik yaklaşımı, bu tümleşik planlamayı nasıl yürüteceğiz? Bunu sadece yazmak yetmez, Sayın Berkman'da başka şekilde ifade etti. Ama ben onu siyasi istenç diye kaydediyorum, siyasi istençte de yanımızda olursa -halihazırda belirgin bir olumsuzluk da yok- gider. Ama bu mekanizmanın çalışması, bu yeni planlama anlayışının ne olduğu? Hususunda, arkadaşlarımız biraz daha bilgi verirlerse, belki onun üzerinde tartışıp, onu diğer mevcut planımıza entegre etmek veya aynı amaca doğru bunu kanalize etmek mümkündür? Diye düşünüyorum.

Çok teşekkür ediyorum.

Dr. Yavuz EGE- Sayın Hamamcı'ya teşekkür ediyoruz, şimdi bir ara veriyoruz aradan sonra Kudret Bey'e, Doğan Bey'e sonra da Sayın Halil SARIASLANA söz vereceğim. Bir ara verelim, on beş dakikalık bir ara, yani Saat 15:45'te tekrar burada toplanmak üzere.

* * *

Dr. Yavuz EGE- Önce Sayın Nevval SEVİNDİ'ye söz vermek istiyorum. Bu planın yeni oluşu nereden geliyor, yaklaşımı daha doğrusu yeni oluşu neresinde, o konuda bir takım açıklamalarda bulunacak. Böylelikle bu konuda gelebilecek soruları da önceden cevaplandırmış olurlar. Buyurun Sayın Sevindi;

Nevval SEVİNDİ - (GAP İdaresi Danışmanı)

89 Master Plan analizinde, veri değerlendirmelerini yaptığımız zaman, yeni Master Planının nesi değişik olacak? nedir değişiklik? diye baktığımızda daha çok şunu görebiliriz. Yeni GAP Master Planı, çeşitli alternatiflerle üzerinde konuşulabilecek herhangi bir matematiksel modele dayalı veya bizim icat ettiğimiz çok farklı yeni tekniklerle oluşturulmuş bir modelden çok, gerçekleşmeye en yakın olması gereken bir plandır. Bunu bir anlamda oradaki insanın hayatını anlama olarak da değerlendirebiliriz. 89 raporunun değerlendirilmesinde, yapılan projeksiyonlarında, kamu-özel yatırım ayrımı yoktu, kamuya daha fazla yapılacak iş düşmüş gibi görünüyordu, ama oradaki projeksiyonların bugün hiçbirinin gerçekleşmediğini görüyoruz. Esas önemli olan, eski planda, sosyal değerlendirme anlamında, sosyolojik ve kültürel yapının, herhangi bir şekilde araç olarak kullanılmadığı, amaç edinilmediği ve böyle bir değerlendirme bütünlüğüne hiç girmediğini görüyoruz. Bu nedenle, daha çok bir mühendislik tasarımı olarak önümüze gelmektedir.

Yeni planda temel hedef, insanı merkez almasıdır. Bu hedef dünyadaki global eğilimlerden ve anlayışların değişmesinden değildir. Ülkemizde insanı merkez alan bu yeni anlayışın, insanın bir kültür varlığı olduğunu kabulü ile oluşmuştur. İnsan yarattığı kültürle vardır. O nedenle, kültürü de devreye sokan bu planda ilk kez olarak insan, hem sosyal hem de kültürel bir değer olarak dikkate alınmaktadır. Kültürel dinamikler, en önemli yerel dinamiklerle birlikte yeni kalkınma planında, motive edici öğeler olarak kullanılacaktır. Buna niçin buna ihtiyacımız var? Çünkü, kültür, anlamlar ve değerler dünyasıdır. Biz, bölge insanının hayatını nasıl anlamlandırdığı-

nı, nasıl yaşadığını, hangi sembollere ne anlamlar yüklediğini, modernizmi nasıl eklemlediği içselleştirdiği veya dışladığını incelemeliyiz. Bölgede, çok farklı kültürler var, diller var, dil de kültürün çok önemli araçlarından biridir. Bunları görmezlikten gelmenin bugüne kadar bize bir faydası olmadığına göre, görerek Türkiye kalkınmasında ve bölgenin kalkınmasında, nasıl yararlı bir araç haline getirebileceğimizi bilmeliyiz. Bölgedeki çeşitliliği deşifre ederken aynı zamanda kültürün anlamlar dünyasını da deşifre etmek ve bunları yapacağımız kültürel yapı araştırmalarında saptamaktır. Acaba biz burada bulacağımız gelişmeyi ve değişmeyi, kısıtlayıcı ve engelleyici değerleri, normları ve kültürel kalıpları nasıl kullanacağız? Yani bunun için kısıtlayıcı normlar varsa bunları nasıl dikkate alacağız? Şöyle örnekleyebiliriz, orada şeref, namus, haysiyet gibi kavramlar çok önemlidir ve sırf bu nedenlerden dolayı bir insan işi bırakabilir, çok paraya ihtiyacı olduğu halde çalışmayabilir veya bir olanağı reddedebilir. Biz bunu dikkate aldığımızda, o insanın şeref, haysiyet duygusunu onore ederek, kullanmak ya da eğitiminde bir araç olarak kullanmak durumundayız. Örneğin bir onur belgesi ile yetişkin eğitiminde motive ederek ona ulaşmak için bir araç haline getirebiliriz. Bunun gibi sayısız kültürel değerleri değerlendirme şansımız var. Buna, bölgenin zihinsel ve ruhsal haritasının çıkartılması diyebiliriz. Niçin bölgenin? Çünkü konumuz GAP Bölge Kalkınma Planı, ikincisi, bölgenin kültürel yapısının çok renkli olması, üçüncüsü Türkiye'de ilk defa yapılacak olan böyle bir çalışmanın, Türkiye'nin geneline, kalkınmasına doğrudan etkide bulunacak bir dinamik haline getirilmesidir. Çünkü sadece bölge değil, Türkiye de çok zengin malzemeye sahiptir. Biz, bunun üzerinde oturup dileneceğimize, hazinenin kapağını açıp, bunu kalkınmada bir artı değer olarak kullanabiliriz diye düşündük. Bu nedenle de ilk kez burada elinizdeki dokümanlarda da toplumsal bütünleşmede ve kalkınmada kültürel değerlerin kullanılması diye bir bölüm göreceksiniz. Belki de bu nedir? Diye düşündünüz. Böylece biz, analiz ve durum tespitini, orada bugün ne olduğunu? Tespit edebilirsek, bundan sonra da model geliştirme önerilerini yapabiliriz. Bu model geliştirme, kültürel örgütlenme modelleri sadece sivil örgütlenme değildir. Yani STK anlamındaki örgütlenme değildir. Çok farklı kültürel örgütlenmeler vardır ama biz bunu deşifre etmediğimiz sürece, yararlanma şansımız yok ve o nedenle her zaman uygulama zorluğu çekmekteyiz. Türkiye'nin niçin uygulama zorluğu çektiğinin cevabı bence burada. Çünkü uygulayacağımız malzeme insan olduğuna göre, eğer biz onu tanımıyorsak, bilmiyorsak, ona dair bir fikrimiz yoksa, ona sadece söyleyeceklerimizle ya da emirlerimizle, "bunu yap çünkü bu benim için gerekli, ben böyle karar verdim" ya da "böyle iyi bir vatandaş" olabilirsin demek ne ifade eder. Oysa bunun artık geçersiz olduğunu ve işlemediğini biliyoruz. Bütün Planları uygulanamaz hale getiren bizim insana bakış açımızdır. İlk kez devlet, burada, insana sıcak bir yaklaşım sergilemekte, yakınlaşmakta ve yukarıdan aşağı bakışla aradaki hiyerarşi yerine, yeni bir hiyerarşi getirip, eşitlikçi ve yan yana bir tutum sergilemektedir. Bu nedenle devleti burada tebrik etmek ve desteklemek gerekiyor. Eğer devlet burada bunu başarabilirse, eminim Türkiye'nin genelinde de demokratikleşme sağlayacak diye düşünüyorum. Çok teşekkür ediyorum.

Dr. Yavuz EGE- Teşekkür ederim, Sayın Sevindi, Kudret Bey buyurun .

Kudret CERAN – (Dış Ticaret Müsteşarlığı)

Sayın Başkan, benim önerim; fazla vaktimiz olmadığından, konuşmacılara belli bir zaman tahdidi konulursa ve herkes özellikle ana fikirlerini ortaya atarsa, üçüncü bölümdeki tartışmanın daha canlı geçeceğine inanıyorum. Açıkçası diğer kuruluşların, kurumların, kişilerin görüşlerini de almak istiyorum.

Benim değinmek istediğim husus, GAP Bölgesi'ne dış ticaret açısından yaklaşmak istiyorum. Yeni dönemde, komşu ülkelerimizde yeni gelişmelerle karşılaşmaktayız. Özellikle kişilere dayalı yönetimlerin olduğu bu ülkelerde, Hafız Esad'ın gidişinden sonra, birden bire birkaç ay içerisinde komşu Suriye ile ilişkiler, ticari ilişkiler çok süratli olmasa da eskiye nazaran değişebilmekte, 20 yılda olamayan şeyler, birkaç ayda birden bire kendini gösterebilmektedir. Keza Ürdün'de de aynı şekilde, babası ölüp, oğlu tahta geçiyor ve yeni bir dönem başlayabiliyor. Irak'ta ise son Birleşmiş Milletler kararlarını incelediğimizde ise yavaş da olsa, genel bir yumuşamaya doğru gidildiğini görüyoruz. Sözü şuraya getirmek istiyorum, GAP, Orta Doğu ve Su, biz arkadaşlarımızla konuyu değerlendirdik, önümüzdeki yıllarda, su sorunu Orta Doğuda hayli büyüyecektir. Ve Orta Doğu ülkeleri de, savaşları dikkate alırsak, ellerindeki kaynakları daha tasarruflu ve iyi kullanma yönüne gideceklerdir. Bölgedeki üreticilerin dış ticaret açısından eğitimine çok değinilmemekle birlikte sizin bu konularda bir müsteşarım olarak tecrübeleriniz daha fazla. Özellikle pratik Dış Ticaret hususlarında eğitilmeleri. Ülkeler, biliyorsunuz, çeşitli bir gıda kontrolü ile dış ticareti rahatlıkla etkiletebiliyor. Yöre insanına bu konuda, başlangıçta ekim yapmadan önce, gıda ürünleri konusunda eğitilmesinde özellikle yarar var diye düşünüyorum. Bunda İGEME ve ihracatçı birliklerinin mutlaka yararlı katkıları olabilecektir diye düşünüyorum. Kısaca bu konulara değinmek istedim çalışmalarınızda başarılar dilerim.

Dr. Yavuz EGE- Teşekkür ederim Sayın Ceran, Doğan Bey buyurun Efendim;

Doğan YEMİŞEN- (Devlet Su İşleri Genel Müdür Yardımcısı)

Teşekkür ederim Sayın Başkan. Sayın Başkan ve değerli katılımcılar, Ben de GAP Bölge Kalkınma Planı hakkında, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nün görüş ve önerilerini kısaca sunmak istiyorum.

Güneydoğu Anadolu Projesi, başlangıçta su ve toprak kaynaklarını geliştirme projesi olarak, su ve toprak kaynaklarını geliştirme projesi olarak planlanmış ve 1989 yılında Devlet Planlama Teşkilatı öncülüğünde hazırlattırılan GAP Master Planı ile entegre bölgesel kalkınma planına dönüştürülmüştür. GAP Master Planı sektörler arası entegrasyonu dikkate alan, GAP'ın hedef ve stratejilerini belirleyen, GAP kapsamında kamu yatırımlarını, zaman ve mekan itibarı ile ve finansman ihtiyaçları ile planlayan temel bir dokümandır. Mevcut GAP uygulamaları mümkün olduğu ölçülerde bugüne kadar alınan planda öngörülen çerçevede yürütülmektedir. Ancak GAP'a yapılan yatırım tesisleri, GAP'ın entegre proje özelliği de dikkate alındığında toplam miktar ve sektörel kompozisyon itibarı ile GAP Master Planı'nın öngördüğü doğrultuda ve düzeyde gelişmemiştir.

GAP'ın 2010 yılına kadar tamamlanması konusunda, gerekli planlama çalışmalarını yapmakla görevlendirilen GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı'nca hazırlanan bu GAP Bölge Kalkınma Taslak planında yer alan ve DSİ Genel Müdürlüğü faaliyetleri alanına giren konularda, planın amaç bölümünde (5.1.1), (5.1.5), (5.2.2), (5.2.4), (5.2.5), (5.2.9), (15.1.2), (15.1.3), (15.2.6), (15.2.7) ve amaç (16.2.2), paragraflarında yer verildiği görülmektedir. Bunlar Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü çalışmaları sahasında girmektedir. Ve bu sahalarda çalışmalar yürütülmektedir. Alınan paragraflarda, özetle su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesi, su, toprak kaynaklarının sürdürülebilirlik ilkelerine uygun olarak yönetilmesi, sulama suyu tasarrufu ve suyun çok amaçlı kullanımı, sulama projelerinde arazi toplulaştırma uygulaması, tarım amaçlı toprakların tarım dışında kullanılmasının önlenmesi, çoraklığı ve tuzlanmanın önlemlerinin alınması, su kaynakları entegre sistemlerinin kurulması ve yaygınlaştırılması, sulamadan dönen suların yaratabileceği sorunların önlenmesi gibi hususlara değinilmektedir. Ancak burada dikkat edilecek en önemli husus, bu faaliyetlerin gerçekleştirilmesi konusunda öngörülen finans kaynaklarına hiç değinilmemiş olmasıdır. Bilindiği 1989 yılında hazırlanan GAP Master Planı'nın öngörüldüğü yatırım tahsislerinin istenen miktar ve zamanlarda sağlanamaması nedeni ile revize edilmesine gerek duyulmuştur. Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü sorumluluğunda çalışmaları yürütülen GAP projelerinin 2010 yılına kadar tamamlanması teknik bakımdan mümkün görülmele birlikte, aşağıdaki hususların sağlanması gerekmektedir.

- 1- Programda yıllara göre tefrik edilen ödeneklerin eksiksiz ve zamanında temin edilmesi
- 2- Ödenekler üzerinde harcama kısıtlamasına gidilmesi
- 3- Zaman zaman büyük sorun yaratan kamulaştırma bedellerinin zamanında hak sahiplerine ödenmesi
- 4- Devlet Su İşleri'nce, Devlet Planlama Teşkilatı'na teklif edilen yeni projelerin yatırım programında zamanında yer almasının sağlanması
- 5- İnşaatı devam eden projelere, müteahhitler tarafından, hazinenin dış borçlanma kriterlerine uygun olarak sağlanabilecek dış kredi imkanlarının hazine tarafından kısa zamanda değerlendirilerek kabul edilmesi
- 6- GAP Finansmanında iç kaynakların yeterli olamayacağı hususu göz önüne alınarak, dış kaynaklı yeni kredi imkanları yaratılmasına hazine müsteşarlığınca öncelik verilmesi
- 7- Tarla içi erozyonu, tuzlanmayı önlemek ve sulu tarımdan beklenen verim artışını sağlamak amacıyla, arazi toplulaştırılması ve tarla içi hizmetlerinin sulama ve drenaj şebekesi inşaatı ile paralel olarak yürütülmesi ve sulamaya açılan alanlarda çiftçi eğitimine ağırlık verilmesi
- 8- Devlet Su İşleri tarafından sunulan sulama birlikleri ile ilgili yasa tasarısı teklifinin bir an önce çıkarılması

9- GAP Bölgesi'nde nitelikli personel istihdam edebilmek gayesi ile özel ücret uygulaması gerekli görülmektedir.

Bu kısa değerlendirmeden sonra, değerli takdimcilerin konuşmalarında yer alan bazı hususlara da değinmek istiyorum. Konunun daha açık görülmesi bakımından. Bugüne kadar 89 Master Planı'nda öngörülen hedefin uygulama bakımından ancak %12'sinin sağlandığı ifade ediliyor. Tabii Devlet Su İşleri'nin GAP'ın tümündeki harcayacağı miktar Dolar bazında 17 Milyar Dolar'dır yuvarlak rakamla söylüyorum bunun 9 Milyar Doları harcanmıştır bugüne kadar. Ama bu 9 Milyar Dolarla ana sistemler gerçekleştirilmiştir yani Karakaya'dan başlamak üzere, Karakaya Barajı özellikle tünel ve Atatürk Barajı bu paranın 7 Milyar Dolara yakın kısmını yutmuştur. Dolayısı ile %50'den fazla bir harcama yapılarak %12'si noktasına gelindi ifadesi bu açıdan doğru olmamaktadır. Şimdi artık meyveleri toplamanın zamanı gelmiştir çünkü rezervuarlar teşekkül etmiştir. Artık buraya yatırılacak her para süratle sulamadaki verim artışına neden olacaktır.

Dolayısı ile biraz evvel de belirttiğimiz gibi 2010 yılı teknik olarak gerçekleştirilecek bir yıldır. Çünkü ana üniteye özellikle Fırat Havzası'ndaki çalışmaların ağırlığı tamamlanmıştır. Bunun için 1989 yılındaki Master Planı'nda ki öngörülen sulamalarda ağırlıklı olan bu hususun, bu yönü ile de dikkatten kaçmaması gerekir. Bu 8 Milyar Doların 10 yıllık periyottaki değeri ortalama olarak 800 milyon Dolar/yıldır. İşte biraz evvel de ifade ettik, bu ödeneğin Devlet Su İşleri'ne biran evvel sağlanması gerekmektedir. İç kaynakların kısıtlı olduğu görüldüğünde, bulunacak dış kredilerle desteklenmesi halinde Devlet Su İşleri 2010 yılı hedefini tutturacak bir performansı yürütmektedir. Ve bundan sonraki kısım, özellikle Fırat projelerinde fevkalade kolay kısımlardır. Her yıl bitirdiğimiz kısım hemen hizmete açılmaktadır. Diğer bir önemli unsur, hep insan odaklı diyoruz, yalnız herkes bunu biliyor ki "İnsanın parası cebinde olduğu zaman kafası daha iyi çalışmaktadır". Bu bütün dünyada böyledir, Türkiye'de daha önemlidir. Bilindiği gibi Şanlıurfa ve Harran Ovalarında verim artışı ile İnsanların geliri arttıkça, onlar da yatırıma yönelmişler ve insanın diğer boyutları da gelişmeye başlamıştır. Dolayısı ile ana unsur olan yatırımı ve GAP'ın ağırlıklı olan sulama bölümünü özellikle kişileri direkt etkileyecek olan sulama faaliyetlerini bu yönde düzenlenmesi ve planda ağırlıklı olarak yer alması uygun olacaktır, görüşünderiz.

Diğer bir konuda da tabiatın, doğal varlıkların korunması ile birlikte çevresel boyutta bazı düşünceler var. Tabii bu düşüncelerin bir bölümü de var bir tarafta o da şudur. Tabii yaptığımız yatırımlarda, teknik zorunluluklardan dolayı barajların bulunduğu seçilmiş bölümlerde, tesadüf eseri diyeceğim bazı tarihsel yapılar var.

Bazı çevre boyutları var; yani bu boyutları bu plan çerçevesinde tek boyutlu olarak düşünülme, yatırımın, yani Türkiye'nin ihtiyacı olan enerji ve sulayacağı sahaların rezervuarı olarak da düşünülmesinde yarar görüyorum. Bir optimizasyona gidilmesi lazım, olayın tek taraflı düşünülmemesi gerekir. Teşekkür ederim.

Dr. Yavuz EGE- Teşekkür ederiz Doğan Bey, Sayın Halil Sariaslan buyurun efendim.

Prof. Dr. Halil SARIASLAN- (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Başkan Danışmanı)

Sayın Başkan teşekkür ediyorum. Efendim ben, sanayici ya da iş adamı değilim. Özellikle Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği adına GAP İdaresi'ni, bu çalışmaya emek veren arkadaşlarımızı samimiyetle, gerçekten içtenlikle kutlamak isterim. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği adına, temsil ettiğim kuruluş adına ki onlar adına bu toplantıya katılmış bulunuyorum. Çalışmaya baktığımız zaman, özellikle 21.yüzyılın yeniden yapılanan, yeniden biçimlenen, düşüncesinin, mentalitesinin, vizyonunun çalışmaya yansıtıldığını görüyoruz. Amacımız temelde Odalar ve Borsalar Birliği olarak yeni dünya düzenine uyum sağlamak, ülkemizin çağdaş ülkeler arasında yer almasını hedeflemek olduğu için, biz de plana 21.yüzyıl dünya vizyonunun yansımış olmasını büyük bir mutlulukla karşılıyoruz. Ve umuyoruz ki bu tür çalışmalarla ülkemiz parçalı da olsa genel gelişmeler trendine ayak uydurmaya çalışır. Fakat özellikle belirtmek istediğimiz ve bizim memnuniyetle karşıladığımız bir nokta; insan odaklı bir planlama çalışmasının hedeflenmiş olması. Bu noktanın altının çizilerek çevre ile birlikte vurgulaması, bizi gerçekten fazlası ile memnun etmiştir. Bölgede insana dayalı, insan odaklı, insanca bir yönetim anlayışının daha da gelişeceğine inanıyoruz. Bu insanlarımızla bütünleşmeyi daha da sağlıklı bir hale getirecektir. Sorunlarımızın daha demokratik bir çerçevede giderilmesini sağlayacaktır.

İnsan, bizim anlayışımıza göre günümüzde, rekabetçi piyasa ekonomisinin vazgeçilmez temel hareket noktasıdır. Başka bir anlatımla ekonomik politikaların, planların -onun bir parçası olan- insana hizmet etmek amacıyla oluşturulmaları gerekir. Bunlar, insanları tahkim altına almak için değildir. Dolayısıyla rekabetçi piyasa ekonomisi ile uygun bir düşünce ile dünyadaki trendlere, gelişmelere, 21. Yüzyılın anlayışına uygun bir çerçevede, böyle bir anlayışın, bu plana geçmiş olması bizi fazlası ile de mutlu etmiştir. Lafı uzatmadan, Nevval Hanım'ın ifade ettiklerine, içtenlikle katıldığımı tekrarlamak istiyorum. Tabi bu arada bazı konuşmacı arkadaşlarımızın, bölgede demokratikleşme gibi ayrı tanımlamaları bizi rahatsız eder. Her zaman planları bir bütünlük içerisinde düşünmüştüzdür. Bu bir bölgesel plandır, dolayısı ile bölgesel planda, ülkedeki politikaların biçimi, uzantısı olarak 21. Yüzyıldaki hedefler doğrultusunda siyasetin yenilenmesinin, demokratikleşme sürecinin başlatılmasının bizi rahatsız etmemesi, tam tersine sevindirilmesi gerekir. En azından demokrasi açısından bu bölgede bazı sıkıntıların olduğunu biliyoruz. Bunları söylemekten çekinmemek gerekir sanıyorum. Bir değişme sürecinin başlaması gerektiğine inanıyoruz ülkemizde.

Bu genel kapsam içerisinde, bizim planda görmek isteğimiz iki noktaya ağırlık verilmesini istiyoruz. Aslında bunlar ifade edilmiştir ama daha ayrıntılı olarak ele alınmasından yanayız. Birisi girişimcilik konusu, zaten ekonomik anlayışın devletin bir planlama modelinden çok, piyasa ekonomisine dayalı veya piyasa ekonomisinin dinamiklerinin harekete geçirilmesi ile birlikte piyasanın diktasyonu diyelim veya piyasa ekonomisi yönlendirme çerçevesi ile bir çalışma olaca-

ğı zaten görülüyor. Yani tahkim edici bir yaklaşım, devletçi bir yaklaşım yok, piyasa ekonomisinin el verdiği ölçüde işleri piyasaya bırakılacaktır. Yetersiz kalınan noktalarda, bu koşulların gereği kamu girişimciliği, kamu desteği olabilecektir. Dolayısıyla bu çerçevede piyasa ekonomisinin bölgede gelişimini sağlamak amacı ile girişimciliğe özel bir önemin verilmesi gerektiğini düşünüyoruz. Gerçi geçmişte GAP İdaresi'nin kıymetli çalışmaları oldu. Bölgede, Gidem büroları, merkezleri kuruldu, biz de Odalar Birliği olarak yer aldık. Ama doğrusunu söylemek gerekirse GAP'ı fazla destekleyemedik, yalnız bıraktık, ama önümüzdeki dönemde bu konuda sanıyorum gereken desteği vermeye çalışacağız. Çünkü gerçekten girişimci anlayış içerisinde, bölgenin kendi potansiyelini harekete geçirmesi, yerde girişimciliğin özendirilmesine, canlandırılmasına, geliştirilmesine bağlıdır. Girişimcilik eğitim ile olacak olay değildir, hepimizin bildiği gibi girişimcilik biraz da insanın özünde vardır. Dolayısıyla her bölgede, her kesimde bu tür insanlar vardır. Önemli olan o girişimleri, dinamizmi ortaya çıkarmaktır. Bu çerçevede girişimciliğe yönelik eğitim programları bazı uluslararası programlar var. Genç üniversite öğrencilerinin kendi işlerini kurması gibi, diğer programlarla beraber tekrar vurgulanması ve buna özel bir önem verilmesi gerektiğine inanıyoruz. Biz geçmişte Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği olarak buna fazla destek vermedik, bu dönem bunu telafi etmeye çalışacağız. Gerçekten bu vizyon içerisinde, girişimciliğin geliştirilmesi son derece önemli bir olaydır. Bu bölgenin kendi dinamikleriyle ayakta kalmasına yol açar. Artık insanların oturup devletten beklentilerinin bir anlamı olmadığını hepimiz biliyoruz. Kimse de artık zaten devletten bir şey beklememesi gerektiğini biliyor daha doğrusu.

Dolayısı ile bu çerçevede eğitim, girişimciliği yaldızlama ve harekete geçirme açısından önemli hareket noktasıdır. Bu bakımdan tekrar düzenlenmesinde fayda var.

Son bir şey söylemek istiyorum, sözü uzattım ama belki bir daha sıra gelmeyebilir diye düşündüm. Bir de üniversite teknisyeni olarak konuşmak istiyorum. Bu çerçevede, geçmişte Siyasal Bilgilerde, Orta Doğu Teknik Üniversitesin 'de dersler veren bir hocayım. Konuya bu Master Plan açısından baktığımızda, stratejik planın her boyutunu görüyoruz. Katılımcılık , hedef, amaç, vizyon, misyon, biz bazen misyon deriz çekici kılmak için, hepsi gerçekten gayet güzel. Belki ben haberdar değilimdir, böyle bir stratejik planın genel out line'ı içerisinde tamamlayıcı taktik planlarının da olması gerekir. Eğer varsa diyeceğim yok, yoksa en azından bu tür genel ifadelerle belirlenmiş olan bir çalışmanın, taktik düzeyde daha belirginleşen, amaçların spesifikleştirilmiş, özelleştirilmiş, ölçülebilir bir biçimde ifade edilmiş, ne, nerede, ne zaman, nasıl hangi kaynaklarla yapılacak gibi özel bir duruma indirilmesinde fayda var. Bu program kapsamında değildir diye düşünülüyorsa mesele yoktur. Ama bu düşünülmesi gereken bir noktadır. Genel ifadeler çok doğru, dediğim gibi katılıyoruz. Ama uygulamadaki şansının artırılmasını sağlamak amacıyla ve dediğimiz gibi bazı taktik detaylara inmesinde fayda vardır. Bu plana eklenen bir taktik ve programlar çerçevesinde olabilir veya bir taktik plan çalışması bu çerçevede yapılabilir. Saygılarımla arz ederim, teşekkür ediyorum.

Dr. Yavuz EGE- Sayın Sariaslana teşekkür ediyoruz, şimdi Sayın Güner Saygılı'da söz, buyurun efendim.

Güner SAYGILI - (Köy Hizmetleri Genel Müdürü)

Sayın Başkan, değerli katılımcılar, şahsım ve teşkilatım adına hepinizi saygı ve sevgilerimle selamlıyorum. Bilindiği üzere Güneydoğu Anadolu ile ilgili ekonomik ve sosyal önlemler çerçevesinde Bakanlar Kurulu tarafından Güneydoğu Anadolu Projesi'nin 2010 yılında bitirilmesi kararlaştırılmış bulunmaktadır. GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı'nın da bu konuda görevli kılındığı hepimizin bilgisindedir. GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı tarafından da Güneydoğu Anadolu Bölge Kalkınma Planı hazırlanmıştır. Her aşamasında katılımcılık ilkesi benimsenerek, plan çalışmaları taslak haline getirilmiş ve tartışmaya da açılmıştır.

Ben kısaca GAP'la iç içe çalışan, Devlet Su İşleri ve Köy Hizmetleri olarak, GAP Bölgesi'nde ki kırsal kesime hizmet götürülen Genel Müdürlüğümüzün -nerede geri kaldığımızı belirtmek açısından- oradaki yatırımları hakkında iki üç dakikayı geçmeyen kısa bilgiler vermek istiyorum.. Genel Müdürlüğümüz, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde dört adet bölge müdürlüğü ve Şanlıurfa, Diyarbakır Malatya ve Adana teşkilatına bağlı dokuz adet il müdürlüğüne hizmetlerini yürütmektedir. Bölgede ayrıca Polatlar GAP Proje müdürlüğü ve Şanlıurfa Araştırma Enstitü Müdürlüğümüz bulunmaktadır. Genel Müdürlüğümüzün görevleri arasında bulunan, kırsal alt yapıları yatırımları ve hizmet alanları ile ilgili bilimsel araştırma, eğitim ve hizmet çalışmaları bu birimlerimiz tarafından yürütülmektedir. Kırsal altyapı ile ilgili olarak içme suyu konusunda; 1.1.2000 tarihi itibari ile envanter kayıtlarımıza göre GAP Bölgesinde 8932 üniteden 1110 ünitesi yetersiz, 2494 ünite susuz, 5328 ünite suludur oran % 56,9 dur. Türkiye genelindeki susuz ünitelerin ise % 24'ü GAP Bölgesi'nde yer almaktadır. Kanalizasyon hizmetleri GAP Bölgesi'nde yer alan 3929 köyden sadece 177 köye ulaştırılabilmıştır, oranı % 4,5 tur. Sosyal ve ekonomik tesis olarak da 726 köye hizmet götürülmüştür. Ulaştırma hizmetleri konusunda ise GAP Bölgesi'ndeki bulunan 31.000 kilometre yolun 5989 kilometresi asfalttır oranı % 19'dur, 14430 kilometresi stabilize ve oranı % 44'dür. 8109 kilometresi tesviyeli yol ve oranı % 37'dir. Sonuç olarak içme suyu ve kanalizasyon konuları diğer konulardan daha önceliklidir. Bu konulara ağırlık verilmesi gerekmektedir. Zeynep Hanım da konuşmasında belirtti. Bu nedenle yapılmış olan çalışmaların Devlet Planlama Teşkilatının programı ile çakıştırılması artık bir zorunluluk haline gelmiş bulunmaktadır. Bu hizmetler için yıllık projeksiyonlara mutlaka uyulması gerekmektedir. Belirlenen hedef ve politikalarda başarıya ulaşmak için önceliklendirme yapılmalı ve kaynak kesinlikle belirlenmelidir. Toprak ve su kaynaklarının verimli sürdürülebilir kullanımı için belirlenen hedef ve politikalar yapılmış ve yapılacak olan ARGE çalışmalarından yani araştırma ve geliştirme çalışmalarına dayandırılmalıdır. Sulama, tarla içi geliştirme, toplulaştırma ve diğer developman hizmetlerinin bir an önce tamamlanması gerekmektedir. GAP illerinin üst havzalarından yer alan 1.3 milyon hektar arazinin teknik ve ekonomik yönden sulanabilir olan kesimlerinde, genel müdürlüğümüz yer üstü, yeraltı suyu, gölet ve mevcut barajlardan pompaj tesisleri ve sulama projeleri hazırlamaktadır. Etüt ve proje çalışmaları bütün hızı ile devam etmektedir. Bu-

güne kadar etüdü tamamlananlar ve projesi yapılanlar yapılan için yeterli ödenek sağlandığında, 75 adet yer üstü, 16 adet sulama göleti, 110 adet hayvan içme suyu amaçlı göletin, 2010 yılına kadar tamamlanması planlanmıştır. Yapılan ön çalışmalarla, GAP illerinde 420 bin hektar arazinin, taş toplama projesi ile ıslah edilebileceği tespit edilmiştir. Bugüne kadar 97500 hektar arazi devlet yatırımı, 45 bin hektar arazi ise çiftçi imkanları ile ıslah edilmiştir. Geriye kalan 280 bin hektar sahanın, yeterli ödenek ayrılması halinde 2010 yılında taş temizliğinin bitirilmesi planlanmıştır. Ödeneklerin uygun bir şekilde verilmesi gerekmektedir. Öncelikle sulamaya açılan sahalarda, tarla içi geliştirme hizmetlerden olan tarla içi yolları, yüzey tahliyesi, tarla içi sulama kanalları, tesviye, toprak ve arazi ıslahı ve toplulaştırma yatırımları yeterli ödenek ayrılması halinde 2010 yılına kadar tamamlanacaktır. Toprak ve su kaynaklarının verimli sürdürülebilir kullanımı için gerekli tedbirler zamanında alınmalı, özendirme ve desteklenmeler sağlanmalıdır. Bu bağlamda genel müdürlüğümüz tarafından hazırlanarak yasalaşması açısından Başbakanlığa gönderilen arazi kullanım ve toprak koruma kanunlarının bir an önce Türkiye Büyük Millet Meclisi gündemine alınarak yasalaşması, arazi kullanımındaki belli sorunları halletmiş olacaktır. Toprak ve su kaynaklarının verimli ve sürdürülebilir kullanımı için bölgede her türlü eğitim ögesine yer verilmelidir. Ekonomikliğin sağlanması için uygun alt bölgelerde, ortak makina kullanımı sağlayacak düzenlemeler ve örgütlenmelere gidilmelidir. Bunun için önce çiftçi örgütlenmeli, eğitilmesi zorunlu olup gerekli yasal düzenlemelerin de bir an önce yapılması gerekmektedir. Ben hazırlanan bu taslak hakkında, Genel Müdürlüğümüzün - yapılabilecek ufak tefek değişiklikler dışında- uygundur görüşünü bildiriyor ve çalışan arkadaşlara, hazırlık yapan arkadaşlara, başta Başkan olmak üzere, bütün komitedeki arkadaşlara teşekkür ediyorum, hepinize saygılar sunuyorum.

Yavuz EGE- Teşekkür ediyoruz, Sayın Saygılı, şimdi söz sırası Sayın Çörtoğlu'nda

Prof. Dr. Sahir ÇÖRTOĞLU- (Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı)

Teşekkür ederim Sayın Başkan, Ben izninizle dört konu üzerinde görüşlerimi belirtmek istiyorum. İkisi özellikle kendi uzmanlık alanım olan konuya ilişkin, diğer ikisi de temsil ettiğim kuruma ilişkin olacaktır.

Birinci olarak, temel ilke ve stratejiler kısmında ve arkadaşlarımızın konuşmaları sırasında, pazar ekonomisinden, serbest piyasa ekonomisinden söz ettik. Pazar ekonomisinin bir uzantısı olan mülkiyet hakkında ve özellikle bunun da bir alt ayrımı olarak taşınmaz mülkiyetteki klasik mülkiyet anlayışı yaklaşımından söz etmek istiyorum. Bu anlayışta taşınmaz malikinın taşınmazı üzerinde istediği gibi tasarruf edebilme yetkisidir. Yani tamamıyla her şey onun iradesine bırakılmıştır, ister kullanır, ister kullanmaz, ister tahrip eder, tam anlamıyla Roma Hukukundan gelen ve özellikle sanayi devriminde liberal ekonominin temelini oluşturan "bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler" mantığını içeren bir görüştür.. Medeni kanunumuz İsviçre'den alırken, bu görüş bir nebze medeni kanunumuza da geçmiştir. Bunun yanında Anayasamız, mülkiyeti düzenlerken, sosyal mülkiyet anlayışını benimsemiştir. Mülkiyetin kullanılması toplum yararına

aykırı olamaz. Burada özellikle bu ilkeyi çok iyi vurgulamamız lazım, çünkü Türkiye Cumhuriyeti bu bölgeye çok muazzam bir yatırım yaptı ve bu yatırımların karşılığını almak zorundadır. Buradaki taşınmazların kullanılmasında, özellikle taşınmaz derken, tarım arazilerini kastediyorum, sulanması için toplum olarak büyük bir sıkıntıya girilerek hepimizin vergilerinden kesilen paralarla buraya muazzam yatırım yapıldı ve bu yatırımları açıkçası çıkartmamız gerekiyor. Burada biz klasik anlayışın etkisiyle, bu arazilerin kullanılmasını herkesin keyfine bırakmamız toplum yararına tam anlamıyla ters düşer, anayasamızın kabul ettiği sosyal mülkiyet anlayışından hareketle, taşınmazların kullanılmasında açıkçası belirli sınırlamaların getirilmesi gerekmektedir. Ve bunları kullanmaya ve belirli şekillerde kullanmaya zorlamamız gerekmektedir. Herkesin keyfine bıraktığımız zaman orada muazzam spekülasyonlar olabilir hatta uluslararası bazı spekülasyonlarında olması doğaldır ilk başlarda bilemiyorum, doğruluğundan emin değilim, ama duyduğum oralarda gayrimenkul satışlarında muvazaalı oldukça fazla, belki hukuken muvazaa kelimesini bazı teknik arkadaşlar belki bilmez danişıklı olarak, yani işlemlerin arkasında bazı kişiler malik görünürken, bazılarının orada arazi iktisap ettiği gözlemlenmiştir. Bunun için burada son derece dikkatli olmamız gerekiyor.

İkincisi açıkçası toprak reformu konusu. O da vurgulandı. Acaba toprak reformu konusu burada toprağın işletilmesi tarımsal işletmeler yönünden uygun mudur? Yoksa değil midir? Bu konunun burada tartışılması gerekmektedir. Biz burada yapmış olduğumuz yatırımları, rekabetçi ortam içinde ve son derece verimli bir şekilde işletmek zorundayız ve işletirken işletmelerin büyüklüğü, bunların ne derece büyük olması gerektiği? Küçük işletmelerin karşılaştığı sorunlar? ve toprağı işletememesi burada büyük bir sorun olarak karşımıza çıkabilir. Bir reform çalışması yapılırken, hiç olmazsa işletme büyüklükleri göz önünde tutulmalıdır. Bunlarda planda ana hedeflerden birisi olmalıdır.

Şimdi bir diğer husus da burada bir değer artışı vardır, devlet muazzam bir yatırım yapmıştır ve bu yatırımların sonucunda oradaki gayrimenkuller değer kazanmışlardır. Taşınmaz malikleri yapılan bu sulama tesisleri sonucunda oldukça fazla bir rant elde etmişlerdir. Bu rantın hakkı, açıkçası bir kısmının bildiğimiz değer artış vergileri gibi veya belediyelerin yol yaptığı zaman aldığı şerefiye vergisi gibi bu rantın bir noktada toplumsallaştırılması gerekmektedir.

Şimdi buradaki işletme konusunda arkadaşlarımız, küçük işletmelerin bir araya gelerek kooperatifleşmesini önerdiler. Türkiye'de kooperatifçilik, bildiğiniz gibi tarımsal kırsal alanlarda fazla yürümektedir. Ülkemizde tek işleyen kooperatifçilik türü arsa spekülasyonu nedeniyle yapı kooperatifleridir. Açıkçası tarımsal alandaki kooperatifçilik pek işlememektedir. Tarımsal alanda bende bir açıdan çiftçi olduğum için rahatlıkla söylüyorum, bugünkü vergi düzenimizde küçük çiftçi muafiyeti nedeniyle, hiç kimse tarım alanda, bir ticari işletme olma yönüne gitmemektedir. Zira bir şirket kurduğunda, ya gelir vergisine ya da kurumlar vergisine tabi olacaktır. Bunu yapacağı yerde, küçük çiftçi muafiyetinden yararlanmak için işletme olmamakta ve dolayısıyla işletmeler rasyonel şekilde oluşmamaktadır. Bunların da önlemleri alınmalıdır. Bunla-

rın sonucunda amaçlar hedefler ilkeler ve politikaların arkasında tahmin ediyorum daha sonra büyük ölçüde hukuki tedbirler de yer alacaktır. Hukuki tedbirlerin de hazırlanması sırasında bunlara da yer verilmesi gerektiği kanısındayım.

Efendim. ben deminde söylediğim gibi Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfını temsil ediyorum, o yönden de söyleyeceğim iki konu var; Bunlardan birisi bildiğiniz gibi hem sanayi toplumunda hem enformasyon toplumunda, artık enformasyon toplumundan pek söz etmiyorum ama sanayi toplumunda da bilim, teknoloji ve sanayi üçlemesi, üçü birlikte en önemli konulardan birisidir. Açıkçası burada ulusal rekabetçiliğimizi bilim teknoloji ve sanayide yapabileceğimiz gelişmelerle gerçekleştirebiliriz. Taslak Plana Baktığımız zaman bu konuda görüşler açıkçası amaçların içinde hedeflerde ve politikalarda serpiştirilmiş durumda. Bilim, teknoloji ve sanayi üçlemeni bu amaçların içine katmamız, ve altında belki içerdeki hedefleri daha dışındaki hedef ve politikaları da buraya yerleştirmemiz daha uygun olacaktır. Daha vurgulayacaktır kanısındayım,

GAP alanında gıda teknolojileri ve tekstil sektörü son derece önemlidir. Ama tabi bu arada bunların yanında diğer sektörler de gözardı edilemez. Bir Gaziantep olgusunu unutmamalıyız; Gaziantep'te yeşeren bir sanayi var, bir girişimcilik, teknolojik gelişmeler var, bunu bölgeye yaymamız gerekir. Burada belirli merkezler kurmalıyız. Bunların içinde belki en önemli merkez Çukurova Üniversitesi'dir. Ziraat Fakültesi ve eski dekanı AYTEKİN BEY'in bayağı emeğe geçmiştir. Onunla beraber başlattığımız yarım kalan bir konumuz da var tohumculuk meselesi. Bölgenin kaderi tohumculukla çok yakından ilgilidir. Bugün tohumculuk sektörünün tamamı yurtdışına dayanmaktadır. Yani biz tohum teknolojisinde teknoloji transferini yapıyoruz. Biz kendi bölgemize, kendi toprağımıza uygun bir tohum yetiştirmek zorundayız. Ve bölgede de bir tohumculuk merkezinin oluşması gereklidir. Bu merkez oluşurken de dediğim gibi üniversite, sanayi ve devlet iş birliği içinde bu merkezin oluşturulması gerekmektedir.

Her şeyin sonu geliyor finansmana dayanıyor. Finansman meselesinde bizim klasik beklentimiz "devlet yardımları", devlet esasında bu bölgeye muazzam bir yardımda bulunmuş. Artık bu bölgede yapılacak olan yatırımların finansmanı konusunda, oradaki kişilerin de katılımını sağlamak zorundayız. Yapılacak olan yatırımlarda ve işletmelerde, vatandaşlarımızın her şeyi devletten beklememesi gerekir. Kendilerine gerçekten muazzam bir rant sağlamışız. Ayrıca devlet yatırım yaparken, bir organizasyon çerçevesi içinde yapıp, iyi bir şekilde de izlemelidir. Burada belki oluşturulabilecek en iyi yatırım şekli, Sayın dostum SARIASLAN'la beraber uğraştığımız ama bir türlü Türkiye'de gerçekleştiremediğimiz girişimci sermayesi'dir. Şu anda adı risk sermayesi diye geçen model. Biz risk sermayesi dediğimiz zaman hiç kimse yanaşmıyor, ismi üzerinde zaten risk diyor kimse girmiyor. Hiç olmazsa diyelim ki buna girişimci sermayesi, belki herkes isminden korkmazda bunu oluşturabiliriz. Bu girişimci sermayesinin burada oluşturup, girişimcileri desteklemesi gerekir kanısındayım. Teşekkür ederim.

Yavuz EGE- Şimdi söz sırası Sayın Serap Kuleli'de

Serap KULELİ- (Çevre Bakanlığı Çevre Koruma Başkanlığı Genel Müdürü)

Teşekkür ederim Sayın Başkan, ben öncelikle proje grubuna teşekkür etmek istiyorum, ayrıca şimdiye kadar katılan değerli katılımcılardan da büyük çoğunluğu çevre boyutuna dikkat çektiği için onlara da teşekkür etmek istiyorum. Daha önce değinildi biz 89'da bu kadar kapsamlı projenin Çevre Etki Değerlendirmesini yapmadan önce, Türkiye'de ve bu konuda uluslararası boyutta çok eleştiri almışken, şimdi bir revizyon çalışmasında çevre boyutunun, hem bir alt başlık olarak hem de diğer başlıklarda girişim yapmak sureti ile ya da her sektöre belli boyutta dikkat çekilmesi ile epey mesafe kat ettiğimizi düşünüyorum. İlk başlangıçtaki bu ÇED olmaması eksikliğini, daha sonra ÇED yönetmeliği çıktıktan sonra tek tek yatırımlar bazında gidermeye çalıştık. Ancak doğaldır ki bir entegre projenin tümünün birden masaya yatırılması gerekiyordu. Tek tek yapılan çalışmalar, daha az sağlıklı sonuca ulaştırıldı. Bu nedendir ki biz sürekli Çevre Bakanlığı olarak Çukurova'da yaşanan -toprak bazında en azından- sorunların burada da ileride yaşanma kaygısını çektik. Yani bir çoraklaşma başta olmak üzere çevre sorunlarının bu bölgeye de taşınması, buraya yapılan kalkınıyoruz derken, burayı kalkındırıyoruz derken, sorunlu bir bölge haline getirmek kaygısını yaşadık. Sanırım bu yeni çalışma, bu kaygımızı büyük ölçüde götürecektir nitelikte.

Ben kısaca birkaç konuya değinmek istiyorum. Bunlardan ilki şimdiye kadar bir çok konuda yapmaya çalıştığımız işlerde, diyelim bir kazai kirlenme konusunda bir Atatürk Barajı etrafında koruma bantlarına özel hükümler getirmeye çalıştığımız projemizde, bu yörede çevresel verilerin yok denecek kadar az olduğunu gördük. Bu nedenle öncelikle giderilmesi gereken eksiklik budur. Eğer biz doğru bir plan yaparsak tabiki sağlıklı veriye dayandırmak zorundayız. Bu eksikliğini gidermek ya da bir nebze bir katkıda bulunmak üzere, Şanlıurfa Valiliği ve Harran Üniversitesi ile yakın tarihte imzaladığımız protokol kapsamında, öncelikle atık sularla başlayarak veri toplama çalışmasına, ilgili genel müdürlüğümüzde laboratuvar grubumuz var çoğunuzun bildiği gibi bu ay başlayacaklar. Tabi bu kadar büyük bir bölgede bir noktadan başlamak işi çözümüyor ama en azından bu çalışmaları gittikçe zaman içerisinde olanaklar doğrultusunda genişletmeyi planlıyoruz.

Üzerinde durmak istediğimiz bir önemli konu sayın hocamızın dediği gibi eğitim, biz de eğitimi çok öncelikli görüyoruz. Hatta bu amaçla çeşitli platformlarda eğitime katkı sağlarken, geçen yıl çevre mühendisliği bölümünde Harran Üniversitesinin ders vermeye bile gittik -üst düzeyde dahil olmak üzere- her hafta bir grup oraya taşındı. O kadar önemli görüyoruz ve elimizden geldiği kadar da katkı sağlamaya çalışıyoruz. Eğitim olmadığı sürece yöre halkı belli bir düzeyde eğitilmediği sürece yine soruların süreceğine inanıyoruz. Değinilen diğer bir konu, özellikle biz de üzerinde duruyoruz. Avrupa Birliği'ne aday olduğumuz gözönüne alındığında, uluslararası ticarete tabiki artık çevre boyutu öncelikle göz bulundurulmuş bir konu ve biz buradan büyük oranda ihracatı düşündüğümüze göre burada yapılan aktivitelerin ürünlerin belli normlara uygun olması gerekiyor. Bu konuda da alt yapının eğitim de dahil çok önemlidir.

Bir diğerkonu, bu yörede tabiki iki sınır aşan suyumuzun olması yine uluslararası boyutta bunların korunması burada yapılacak yatırımların uluslararası normlara uygun ÇED'leri ve kazai kirlenmeler konusunda da yine ülkemizde bu bölgede bir alt yapının oluşturulmasını çok önemli buluyor. Biz şimdiye değin GAP ldaresinden arkadaşlarımızda buradalar, beni doğrulayacaklardır. Bu bölgede yapılan her çalışmaya olanaklarımızın ve bizden gelen talepler doğrultusunda katkı sağlamaya çalışacağız. Bu çalışma ile bu katkıların daha doğru yönde gideceğine inanıyoruz, daha planlı ve programlı, şimdiye kadar noktasal olan talepler bundan sonra daha planlı şekilde iş birliğimizin yürütüleceği inancını bize doğruluyor. Ve ben sonuç olarak, doğru tespitlerde bulunup kısa sürede sonuca ulaşacak şekilde çalışılmasını diliyorum. Teşekkür ediyorum.

Dr. Yavuz EGE- Teşekkür ederim Sayın Kuleli, şimdi son aramızı vereceğiz. Söz alma sırasına göre aradan sonra saat 17:00'de tekrar toplandığımızda Sayın İlhan DÜLGER, Sayın Hülya TOKGÖZ, Sayın Tayfur ÖZŞEN ve Sayın Şükrü ELEKDAĞ konuşacaklar. Başka söz isteyen arkadaşları da alacağım. Bir de araya başlamadan önce bir hususta istirhamımız olacak, değerli katılımcıların pek çoğunda yazılı görüşler olduğunu görüyoruz onları da bize iletirlerse çok memnun olacağız. Şimdiden çok teşekkür ediyorum. Şimdi 15 dakikalık bir ara veriyoruz.

İlhan DÜLGER- (Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşar Danışmanı)

Devlet Planlama Teşkilatından son yıllarda emekli olan sevgili arkadaşlarımızı burada gördüm. Çoğu burada çalışıyorlar. Hazırlamış oldukları stratejiyi yörede katılımcı olarak hazırladıkları gibi görüşlere açmak ve cesaretle tartışma ortamı yaratmak açısından kendilerini tebrik etmek istiyorum. Çok olumlu bir iş yapıyorlar, hepsini kutluyorum. Ben, yörede geçen ay içerisinde inceleme yapmış arkadaşlarımızdan biri olarak, hem elimizde bulunan strateji belgesini, hem de diğer Diyarbakır, Mardin yöresini incelemiş birisi olarak yöreden de örnekler vererek bir konuşma yapmak istiyorum. GAP ldaresi, bölgede yapmış olduğumuz incelemelere çok ilgi gösterdi, GAP'a teşekkür ederim. Beş kişi ile katıldılar, Sayın Haşim Öğüt Tarım grubu başkanı, başkanlığında yöreden yani Urfa'dan Yener AKAY ve Hasan KILIÇ merkezden de Aslıhan GÜVEN ve Ruhsar YENİGÜN hanım arkadaşlarımız devamlı olarak bizlerle çalıştılar, teşekkür ediyorum. 1989 da yapılmış olan GAP ana planı Türkiye'nin bölge planlama konusundaki önemli büyük deneyimlerinden biri, hatta ilkidir. Bunun Türkiye'nin planlama birikimine önemli katkıları olmuştur. Bir tanesi planlamaya mekan boyutunun kaçınılmaz olarak getirilmesi konusu, büyük katkı olmuştur, giderek gelişecektir. İkincisi kalkınma planlarından da bildiğimiz bir husus planların yapılması değil uygulanması önemlidir. Uygulanmak için özel bir idari düzene ihtiyaç vardır ülke genelinde, kalkınma planları için bu çok fazla başarısız olduğundan planlarımızın uygulaması oldukça düşüktür. GAP ldaresi'nin kuruluşuyla çeşitli seçeneklerden birisi denenmiş oldu, hiç olmazsa bunun da artı ve eksileri görülmek sureti ile Türkiye bir deneyimini daha artırdı. Şimdi üçüncü bir deneyim söz konusudur. O da yerine erişerek katılım sağlamak, kalkınma planlarımızda demokratik planlama geleneği biliyorsunuz mevcuttur, özel ihtisas komisyon-

ları vasıtası ile olsun, meclislerde tartışılması ile olsun bu deneyim vardır, fakat yerine ulaşma yoluyla katılım aramak, çok yeni bir deneyim ve katkıdır.

Şimdi ben metin üzerinden de giderek bazı görüşlerimizi ortaya koymaya çalışacağım. GAP Bölge Kalkınma Planı taslağını, ben bir plan taslağı veya strateji taslağından ziyade çerçeve önerisi olarak görmek istiyorum ve öyle konuşmak istiyorum. Çünkü arkadaşlarımda bunun üzerinde çalışıyorlardır, birkaç kere daha üstünden geçtikten sonra taslak haline gelebilir. Bazı kavramların oturması gerekiyor bir tanesi, en son sayfasında bu metnin iş akış şeması gibi bir şema var. Burada esas dayanan kaynaklardan bahsediliyor, uluslararası gelişmeler, gündem 21, GAP şemsiye programı ve Ulusal Plan ve 2023 stratejisi yer alıyor. Şimdi burada bu hiyerarşiyi düzenlemek gerekir. Türkiye’de bir ülke kalkınma planı vardır, bölge planları bunun birer parçasıdır, il planları da bunların bir parçası olacaktır. Dolayısı ile ilk atıf yapılması şemsiye olarak alınması olarak gerekli konu 2023 stratejisi, çünkü uzun vadeli bir plan yapıyor. GAP idaresi 2010 ama 2025’e kadar da bunun çeşitli uzantıları olacak ve bu sene yayınlanmış olan, 2001 yılı başında uygulamaya girecek olan 2023 stratejisi uzun vadeli strateji ile hemen hemen denk gelen bir çalışma içindeler. 2023 yılı stratejisi bence birinci atıf noktası olmalı, ikincisi sekizinci beş yıllık planla bütünleştirmek olmalıdır. Bu konuda çok da kolaylığı düşünüyorum. Bundan dört sene evvel Milli Eğitim Bakanlığı’na eğitim ana planı yapan grubun koordinasyonunu yürüttüm, 40 kişilik bir grubun o dönemde Türkiye’nin uzun vadeli bir stratejisi yoktu. İkinci uzun vadeli strateji 1995 yılında bittiği için dolayısı ile elimizde uzun vadeli milli gelir hesapları, yatırıma ayrılacak kaynaklar, kamu yatırımlarına ayrılacak kaynaklar, kamu yatırımlarından sektörlere ayrılacak kaynak tahminleri yoktu, bunları kendimiz yapmak zorunda kaldık. Şu anda 2023 yılı stratejisi yapılmış olduğu için bunlar planlama teşkilatında var. Bu planlama teşkilatı ile bir organik bağ kurulduğu takdirde yani sürekli çalışma grubu oluşturulduğu takdirde bunları hemen alıp devreye sokmak mümkün. Planlama, sekizinci plan ve uzun vadeli strateji zaten uluslararası gelişmeleri gündem 21’i süzmüş olmaları gereken belgeler. Bunun dışında atıf yapılmak istenen belgeler varsa, tabii o da belirtilir, bölge planı özel bir durum bunu belirtmek istiyorum. Bu hiyerarşiyi eğer elden kaçırsak, GAP Bölge Planı, apayrı bir bölgenin planı olmak gibi bir yöne girer ki ondan sonra bunun idari ve proje yönetiminin çok güç olacağını düşünüyorum.

Bir ikinci konu makro planlama, bölge planlama ve proje planlama arasındaki kavram karışıklığı olmaması için tanımların tam olması lazım bu belgenin içerisinde, şimdi burada söz konusu olan bir projedir. Güneydoğu Anadolu projesi için, 1989’da bir proje planlaması istenmiştir, yani bir sulama projesinin bir tümleşik projeye geçirilmesi, bir entegre projeye geçirilmesi istenmiştir. Bu nedir? Ekonomik amaçlı bir projenin sosyal ve diğer boyutlarla desteklenmesidir. Bu yapılmaya çalışılmıştır, bir tümleşik proje yaklaşımı içerisinde ama proje planlama matrisinden dışarı çıkan bir yapıda olmaması gerekir. Burada Halil Sariaslan hocama çok katılıyorum, burada ki taktik plan yani proje planlama matrisinin, proje planlama şeklinde çıkması gerekir

makro plan yaklaşımı ile çıkmaması gerekir. Bu strateji belgesinde ben biraz makro plan eğilim gördüm. Çünkü çalışan arkadaşlarımızın çoğu makro planı olarak gelmişler ondan olduğunu düşünüyorum. Bölge planlamayı, bu projenin içerisine bütünleştirmek lazım, bölge planlamada da tanımları çok güzel koymak gerekir. Şimdi bölge planlama bir aşağıdan yukarıya yapılabilir, ya yukarıdan aşağıya yapılabilir, bir etkileşimli yapılabilir. Türkiye'nin idari yapısı, hem finansman kaynakları, hem de yönetim şeklimiz merkezidir, yapımız merkezidir. Aşağıdan yukarıya doğru bir planlama yapılmış izlenimi vermemek lazım, yapılmakta olan iş doğru ona katılıyorum. Alana ulaşmak ve oradan mümkün olduğu kadar katkı sağlanacak ama uygulama noktasına gelindiği zaman ister istemez bu bir merkezi araçla yürüyecektir hem finansman olarak hem idari olarak. Katılımı mümkün olduğu ölçüde sağlayarak bir örnek oluşturabilir, inşallah ondan sonra da idaremiz biraz daha adem-i merkeziyetçi biraz daha demokratik olma yönüne girer bu bakımdan bir katkısı olur.

Bir de bölge planlamada havza planlaması esastır, zaten bölgenin de Dicle ve Fırat olarak bir havza planı olarak ve alt havzalar olarak planlanması gerektiğini düşünüyorum. Şimdi burada Güneydoğu Anadolu Projesi Bölgesel Kalkınma Planı diye yeni bir isim koymuşunuz. Projenin planı olmaz. Yani ya proje kelimesi burada fazla ya da plan kelimesi Güneydoğu Anadolu Bölgesel Kalkınma Planı denilebilir veya Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Uygulama Planı, İcra Planı, Eylem Planı denebilir, bütünleşme açısından da uygun olur. Sürdürülebilir kalkınmanın çok açık tanımlanması gerekir insan ekseninde bir sürdürülebilir kalkınma esas alınmış ancak, çok da gerekli eğitim artı insanın her yönü ile geliştirilmesi çok gerekli fakat buradaki stratejik kullanılışı bizim için önemlidir. Mesela sürdürülebilir kalkınmada ilkeler normal olarak doğal, fizik ve tarihi çevrenin varlığını sürdürebilmesi ve yenilenebilmesi, sorumlulukların paylaşılması, bölgesel öncelikler ve sosyal adalettir. Planlamanın kapsamı sürdürülebilir kalkınmada kalkınmayı uyaran doğal ve sosyal dinamiklerin varlığının devamlılığın gözetilmesidir. Yani burada doğal ve sosyal dinamiklerin varlığının ve kalkınma hızının istikrarlı devam edebilmesidir. Ve halkın desteğinin alınmasıdır kapsamda da öyledir. Şimdi burada kalkınma hızının istikrarlı devamı tamamen kaynaklara bağlı olduğu için merkezden gelecek kaynaklara burada sürdürülebilir kalkınmayı hedef almakla birlikte bir ilke olarak belirlemekle birlikte bunun nitelemesini de burada yapmak gerekir diyorum.

Şimdi proje kısmına geçerek sayfa sayfa gitmek istiyorum. Vizyon denilen kısım, şimdi vizyon kelimesinden başlamak istiyorum, vizyon normal olarak görüş uzaklığı, ufuk kelimesi karşılığı geliyor. Burada uzağı ne kadar gerçekçi net olarak görebildiğimizle ilgili bir kavram söz konusudur. Türkiye'de bunun yanlış kullanıldığını düşünüyorum oysa siz burada bir toplum tasarımı koyuyorsunuz. Görebildiğimiz uzaklıkta farklı bir toplum veya farklı bir olay görebiliriz ama madem ki bu bir planlamadır, farklı bir toplum tasarımı yapıp biz gördüğümüz gerçeği koyduğumuz gerçeğe değiştirmek isteyebiliriz. Dolayısı ile plan bir toplum tasarımı getirir. Oysa vizyon uzağı ne kadar görebildiğimizle ilgili bunu böyle bir vizyon veya böyle bir ufuk değerlendirmesi gerekli, ancak metne konulmayıp dışarıda durması daha uygun olur. Buna toplum tasarımı

mı veya nihai amaç demekle fayda var. Metin içerisinde nihai amaçla vizyon birbirini ile dönüşümlü olarak kullanılmış bence kavram karışıklığına yol açıyor. Ufuk değerlendirmesi şart, metnin dışında olmalı dün, bugün ve yarın ekseninde bir düzenleme bir yorum düşünülmeli, dünyanın ve Orta Doğu Bölgesinin, Türkiye Cumhuriyeti ve GAP açısından değerlendirilmesidir bu. Yani Dünyadaki olguların ve Orta Doğu Bölgesini GAP Bölgesi açısından değerlendirilmesidir sadece ticaret açısından da değil siyasi açıdan, güvenlik açısından ve bu bölgede uygulanmakta olan çeşitli stratejiler açısından gözden geçirilmelidir. Sonra anlaşmalar açısından GAP, zaten onu almışsınız ve ülke stratejisi ile GAP stratejisini bir birine uyarlanmasının dünya ve Orta Doğu boyutunda nasıl olacağı, burada bir normal olarak biz fırsatlar, tehditler değerlendirme yapıyoruz. Fırsatlar, tehditler, ihtimaller ve tercihler, tercihlere oturur nihai amaç görüşü ufkuna oturmaz. Onun için tercihimiz net olarak değişik olabilir ki buradaki toplum tasarımı çok iyi katılıyorum. Bu bölgedeki tehditleri özellikle de terör, bölücülük ve kaçakçılık olaylarını incelemeyen bir sosyal değerlendirme, kaçakçılığı işlemeyen bir iktisadi değerlendirme ve planlama yapmak mümkün değildir. Diyarbakır gördüyseniz bilmiyorum şehrin % 30'u son beş altı sene içerisinde inşa edilmiş, sekiz ila on iki katlı binalardan meydana geliyor. Bunlara gecekondular diyorlar esasen, bunlar kaçak ruhsatsız inşaatlar fakat bu yöredeki ekonomik faaliyeti, üretimi biz biliyoruz. Bu üretime kıyasla yapılmış olan bu yatırıma baktığımız zaman burada kesin olarak bir kayıt dışı ekonomi parası var. Bunun nasıl ekonomi içine alınacağı ve üretime aktarılacağı planlanması lazım. Aynı şekilde Mardin, Mardin'de şehrin bir üretiminden ziyade, Habur kapısından yapılan ticaretin geliştirmekte olduğu bir şehir var. Bu ticaretin de strateji istiyorsanız eğer, bu ticaretinde tamamen tersine çevrilmesi gerekir. Mevcut stratejinin çünkü mevcut dış ticaret açısından ithalat karlı, oradan ucuz hammadde veya iş gücü maliyetleri düşük olduğu için ucuz mal getirmek şeklinde ithalat karlı, biz bu bölgeyi ihracatı karlı hale getirecek şekilde dönüştürmeliyiz. Demek ki buradaki ekonomik ve ticari faaliyette var olan mevcut gidişin belli bir strateji ile tam tersine çevrilmesi lazım. Yine dış politika etkilerini dikkate almamız gerekiyor. Güneydoğu Anadolu Projesi'nde uluslararası iktisadi amaçlı engellemeler, siyasi amaçlı engellemeler başından beri oldu. Buna rağmen Türkiye bunu yürüttü. Şu anda da döküldüğü zaman harcamalar bakarsanız büyük oranda iç kaynaklar ile yapılmış bir proje, dış kaynak oranı oldukça düşük, yine de böyle gideceğini zannediyorum. Bir küçük tanıtım kitapçığınız var GAP İdaresi olarak ona baktım dış kaynaklı yardımlar diye görülenlerin hepsi sosyal amaçlı olarak halka yönelik olarak verilmiş olanlar. Yani masrafı Türkiye yapsın biz de oradaki halkı oluşturalım zihniyeti ile yapılan bir uluslararası uygulanan finansman stratejisi var. Bunu gözden kaçırmamız lazım biz bölgeye kredi nasıl çekeriz? Yani bölgeye kredi derken sadece iş ve işletmeler için değil altyapının yapılmasına kredi nasıl çekeriz. Bir de sosyal amaçlı projeleri Türkiye ile bölgenin bütünleşmesi yönünde kullanılmasını nasıl denetleriz. Bu konular bizim stratejik konularımız, onun da bu ufuk değerlendirmesinde dahil olması lazım.

Yine projenin, özellikle küreselleşmenin tarım sektörüne ve hayvancılık sektörüne etkileri yönünden incelenerek, politikalarını ona göre koyması gerekir. Bu da bir vizyon değerlendirmesi.

ufuk değerlendirmesi için küreselleşmenin sömürgeleştirme boyutlarından bir tanesi tarımda giriyor. Ve maalesef Türkiye yanlış politikaları nedeni ile dolayısıyla burada çok gafil avlanmış vaziyette ve lüzumundan fazla küreselleşme girmiş vaziyette, hayvancılıkta da öyle şu anda % 200'e yakın gümrük uygulanırken, bunların dünya ticaret örgütü normlarına göre % 100'e çekilmesi gerekmektedir. Böyleyken dahi çok dezavantajdayız, o durumda ne yapacağımızı özellikle bu vizyon içerisinde değerlendirmek gerekiyor. Tarım ve hayvancılığımızın yaşaması şart, bağımlı yaşaması hiçbir önem arz etmez. Bugün kurulmakta olan o bölgede bir kere halkın çiftçiliği, halkın hayvancılığı ölmüş kadar kötü vaziyette Diyarbakır, Mardin yöresi için konuşuyorum. Kurulmakta olan özel işletmeler, tümleşik tesisler olarak kurulmakta olduğu söylenen özel tesisler dışardan ne getiriyorlar. Buradaki girdilerin yöreden yapılması sözleşmeli çiftçilik vesaire ve tarım birlikleri konusunun gündeme gelmesi gerekiyor. Yine burada değerlendirilmesi gereken bir husus bu bereketli hilal denilen Basra Körfezinden Nil'e kadar giden hilal kısmının sadece Türkiye açısından verimi arttırıp sulama ile kullanılması değil, bu toprakların çeşitli güçlerce kullanılması stratejileri var. Verimli toprakların kullanılması stratejisi var, suların kullanılması stratejisi var ve üstelik topraklarda bir de petrol çıktı petrolün kullanılması stratejisi var. Yani güç bir bölgedeyiz ve bu bölgenin dış politika açısından çok güzel değerlendirilmesi ve Dış İşleri Bakanlığından bir grupla çalışılmasını öneriyorum ben burada. Ben İsrail tarım araştırmalarını izliyorum kendi özel merakım dolayısı ile yaptıkları tüm tarımsal araştırmaları, tüm hilal için yapıyorlar. Yani Babil Asur çizgisi için yapıyorlar. Buraya gelecek olan şirketler pazarlık için gelecek olan şirketler bilgilendirilmiş olacak gelecekler ve biz Türkiye olarak karşılarında bu konuları irdelememiş bir Türkiye olarak bulunmamalıyız. Bu da bir ufuk meselesidir buna da bereketli hilalin nasıl bizim tarafımızdan kullanılıp başkaları ile yapılacak ortaklıklarda nelere dikkat edeceğimiz konusunda çok iyi yönlendirmemiz gerekir. Yine burada bir özel durum olarak burası tarım alanındaki yeni gelişmelerin bereketli hilal olması dolayısı ile gen teknolojisini bilhassa bio teknolojinin denenme alanı olarak kullanılmak istenecektir. Bunun ön göstergelerini yörede de gördük belirli özel küçük şirketler vasıtası ile geliyormuş gibi davranıyorlar, bu bir ülkeyi mahvedebiliyor. Yani nükleer denemenin yapılması alanına gelebilecek olaylar bunlar burada bio güvenlik boyutunu getirmek gerekiyor. Ve özellikle bio güvenlik uygulama alanı olarak GAP'ın ilk uygulama alanı olarak GAP'ın seçilmesi lazım bunu stratejik bir konu olarak söylüyorum.

Sonra biz Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ni planımız içinde nasıl konuşlandıracağız? Yani burada söylenilen Türkiye ekonomisi ile bütünleştirilmesidir. Bunun her stratejimizde ve her politikamızda yansımış olarak görülmesi lazım. Türkiye Cumhuriyeti olarak yaptığımıza göre bunun Türkiye ekonomisi ile nasıl bütünleşmekte olduğuna dair çok ayrıntılı bir ufuk ve görüş mesafesi incelemesi yapmamız gerekir.

Bir de yatırımlar var tabi, yatırımlar muazzam büyük, hepimizin vergileri ile Türkiye'nin paraları ile yapıldı. Sadece belli bir yörenin halkı için yapılmış yatırımlar şeklinde değil Türkiye'nin geneline hizmet sunacak ve geneli için kullanılabilecek şekilde planlanmalı ve açılmalıdır. Benim görüşüm bu, fakat bunu değerlendirirken bir yöre faydası olarak değerlendirmemek gerekir. Bunun altında genel amaç olarak geçen kısım, şimdi ben bu vizyonu anlatırken ufuk kısmını bir arka plan çalışması olarak anlattım. Burada vizyon isminde yer alan kısım genel amaçtır veya nihai amaçtır, toplum tasarımıdır bunu buraya öyle koyabiliriz. Genel amaç denilen kısımda proje amacı veya özel amaç diye geçmesi gerekir. Burada konuşan diğer arkadaşlarımın bir kısmına katılıyorum. Bu projenin esas amacı sulamadır sulama eksenini etrafı oluşmuş bir projedir. Bu insan unsurunu dışlamak anlamına gelmez, tam tersine insanı önemli bir unsur haline getirmiş olabilir.

Şimdi temel ilke ve stratejiler denilen boyutta, hedefler konmadan önce strateji konulmaz, normal olarak hedefleri koymuş olmak gerekir. Burada biz ne diyebiliriz? Ana hedefler nelerse buraya bunlar konur, bunlar hem sayısal, hem niteliksel olmalıdır. Ve çeşitli bölümlere dağılmış olan hedeflerin arasından ana hedefler seçilip, buraya sayısal ve niteliksel olarak konduktan sonra temel ilkeler, ondan sonra da temel strateji demek lazım. Çünkü her bir bölümün kendi politikalarını uygulaması için alt stratejileri olması lazım, her bir stratejinin de ana strateji ile sınanması, çek edilmesi gerekir. Onun için bu stratejiler kelimesi burada bir dağıtıcı bir unsur olmuştur. Gördüğüm kadarı ile temel strateji içerisinde bizim temel stratejimiz şu, oda 89 ana planından itibaren değişmiş değil, bölgede havzanın potansiyelini harekete geçirmek için sulama, sulu ziraata geçiş sulu tarıma geçiş, entansif tarıma geçiş, bunun bir boyutu ile kırsal kalkınma ile toplumsal kalkınması, bir boyutu ile de sulu ziraatın uyardığı tarıma dayalı sanayi ve kentleşme boyutu var. Dolayısı ile biz bu ana stratejiyi yeni planda da kaybetmemeliyiz diye düşünüyorum ve öneriyorum. Bunu yaparken özellikle tarım ve hayvancılık üzerindeki uluslararası baskının kaldırılmasını veya engellenmesi koymamız, milli bir politika olarak koymamız gerekir. Bir de çevre ülkelerle barışın tesisini temel stratejilerden birisi olarak koymamız gerekir. Dış ticaretin ihracat odaklı olmaya nasıl çevrileceğini koymamız gerekir.

Temel stratejilerden bir tanesinde, rasyonel işleyen bir pazar ekonomisi ve pazarla bütünleştirilecektir diyoruz. Burada iş bölümü açıkça konulabilir mesela tarıma dayalı sanayi ise ya da ürün, Türkiye'nin ürün deseninde belli ürünleri alacak bir yer ise iş bölümü açısından Türkiye'de yerini bulması gerekir. Teknoloji boyutunun da burada temel stratejiler arasında alınması lazım. Biz burada bir teknoloji değişimi ön görüyoruz yani sulu ve yoğun tarıma geçiş, bunu destekleyecek teknoloji politikası da burada olmalı bio teknoloji, enerji ve çevre aynı zamanda gen teknolojisi sizin ana hedefleriniz oluyor. Özellikle uluslararası finansman stratejisinin Türkiye'ye uymadığını dikkate alarak finansman için de bir strateji konulabilir.

Bundan sonraki bölümü gruplayarak gidersek, birinci amaç yerine, sonuç veya çıktı diye düşünürsek daha güzel anlaşılıyor. Birinci sonuç sürdürülebilir gelişme alt yapısının oluşturulması, ikinci sonuçta bölgeler arası ve bölge içi gelişmiş farklarının azaltılması. Bundan sonra 3 ve 4 ekonomik sistemle ilgili, 5 ve 6 kırsal kalkınma ile ilgili, 7, 8, 9, 10, 11, 12 sosyo kültürel politika ile ilgili, 13, 14, 15, 16 da fiziki ve mekan planlaması ile ilgili bölümler. Bu kategoriler içerisinde bakarsak nasıl değerlendireceğiz diye ben düşündüğüm zaman şöyle bu dört özellikle ekonomik sistem kırsal kalkınma ve tarım sosyo kültürel politika ve fiziki mekan konuları, yapısal dönüşümü ne yönde yaptıklarına dair bir değerlendirmelidir. Türkiye ile bütünleşme açısından yapısal dönüşüme ne getirmiş, ekonomik sistemde getirmiş olduklarımız, kırsal kalkınmada ve sosyal politikalarda ve fiziki ve mekan planlamasında buna bu açıdan bakmak gerekir. Ana amaç birinci amaçta kendi içinde bağımsız bölgeler arası ve bölge içi gelişmiş farklarının azaltılması ve belki de sonuç olacaktır. Diğerleri olduktan sonra oluşabilecek bir şey olduğu için 3 ve 4 de baktığımız zaman üçüncü çıktı veya üçüncü sonuç hedefleri kısmı ile politikalar kısmı birbiri ile uyumlu değil, başka hedeflerle başka politikalar gözüküyor. Burada strateji belli değil, bu politikaların uygulanması için strateji ne olacak? Özellikle kayıt dışı ekonominin kayıt içine alınması, yani bu bölgeleri, tüketici ve kaçakçı bölge olmaktan çıkarıp üretime geçirebilecek, bir güç görülmesi gerekir.

Kamu ve özel kesim iş birliğinin güçlendirilmesi diye alınan kısım da üçüncü amacın altında yer alabilir. Burada kamu özel kesim işbirliğinin verildiği dördüncü madde de; Tarım ağırlıklı yani sulamaya dayalı bir bölge planlama mı yapıyoruz? Yoksa bölgede bir küçük bir Türkiye daha mı yaratıyoruz? Üçüncü ve dördüncü amaçlarda sanayileşme mi öne çıkıyor tarım mı öne çıkıyor? Bu da algılanamıyor. Sanayileşmede hangi sektörler öne çıkacak? Bunu yörede de ifade ettiler, özellikle Mardinliler; "Biz ileride sanayimizi neye yönlendireceğiz bunu bilmiyoruz" dediler.

Sonra tarım kısmına geçiyoruz beşinci ve altıncı amaçlarda burada proje esasen bir tarım amaçlı proje olduğu için yoğun tarıma geçecek bunun çok kuvvetli olarak hazırlanmış olması gereken bir bölüm olduğunu düşünüyorum. Şimdi burada özellikle altyapıda geçiyor, ana kanalların dağıtım olarak hedeflerinin, bu alanda olması lazım. Yani sulamaya açılacak alanların iller itibarı ile sayısal olarak belli olması gerekir. Tarım içerisinde hayvancılığa pek değinilmemiş. Tohumculukta dışa bağımlılık konusuna katılıyorum. Yöre tamamen dışarıdan getirdiği ithal tohumları kullanıyor. Oysa Diyarbakır'da, Güneydoğu Anadolu Tarım Araştırma Enstitüsü diye son derece gelişkin bir enstitü var. Bu enstitünün üniversitelerle birlikte bir bütün oluşturacak şekilde kullanılması gerekir.

Pazar ekonomisine geçiş deniliyor, özellikle burada taban fiyatları sorunu karşımıza çıkacak. Yörenin desteklemeye ihtiyacı var, açıkça pazar ekonomisine tarım fiyatlarında geçilmesi söz konusu değil. Desteklemenin ne olacağına dair yöntemler geliştirilmesi gerekir. Optimum tarım işletmesi büyüklüğü konusu çok önemli çünkü hem tarım reformu, hem toprak reformu, hem de kredilendirme ve bu atılım sermayesi meseleleri bu açıdan incelenebilir. Burada iki yaklaşım

oluyor. 1980 yılında tarım reformu kanunundan inceledim, eğer büyük tarım işletmesi olarak tanımlanacaksa ayrı bir strateji izlemek gerekiyor. Yani oradaki tarım ailesinin geçimliliği için piyasaya açabilecek bir tarım işletmesi veya bir miktar piyasaya satış yapabilecek bir aile işletmesi planlanacaksa her biri için ayrı bir strateji uygulanması gerekiyor. Türkiye'de optimum tarım işletmesi büyüklüğü çalışmaları, yörelerin ürün desenine göre yapılmamış, GAP Projesi, bunların başlatılması için iyi bir laboratuvar olacak. Ve sulama ile paralel olarak arazi toplulaştırma, arazi dağıtımı, birikmiş yığınlarla toprak reformunun elinde arazi var. Onların dağıtımı ve optimum tarım işletmesi büyüklüğünü bir paralel halde götürmek için buraya bir strateji geliştirmek gerekir. Öncelikle ürünler, bölüşüm deseninin de burada yer alması gerekir.

Altıncı madde, gıda güvenliği ve güvenilirliği sağlanacaktır diyor. Bu sanki sağlıkla ilgili bir konuymuş gibi duruyor ve üçüncü amaçla çelişiyor, çünkü Türk ekonomisi ile bölgenin bütünleşmesini, üçüncü amaçta esas almıştık, burada ise bölgeye yeterli gıda maddelerinin bölgede üretilmesi ve gıda rezervlerinin tutulması, tüm toplum kesimlerinin bunlara ulaşması gibi bölgeyi ayrıştırıcı bir ifade var. Niyetin o olduğunu zannetmiyorum ama ifade bu şekilde, burası özellikle iş bölümünde hem tarımsal iş bölümünde hem de sanayi iş bölümünde Türkiye ile bütünleşecek şekilde planlanmalı.

Bölge insanının ve sosyal yapının nasıl dönüştürüleceğine göre bakmamız gerekir. Burada aşiret düzeni devam etmekte ve imtiyazlı grubun etkisi devam etmekte, vasıflı iş gücü kıtlığı var ve işsizlik çok yaygın. Dolayısı ile buradaki insanın dönüşümünü sadece demokratik örgütleri kurarak değil bu aşiret yapısının nasıl dönüştürüleceğine dair bir stratejiye dayandırmak gerekir. Artı vasıflı iş gücü, eğitim kısmında meslek eğitimi eksik, açık olarak geçmiyor. Yaygın eğitim ismen bahsedilmiş fakat yaygın eğitimden maksat okuma yazma kursları değil. Yörede bizden şunları istediler: "dış ticaret konusunda yaygın eğitim", "dış ticaret pazarlıklarını müzakerelerinin nasıl yapılacağı konusunda iş adamlarından eğitim", "proje hazırlama konusunda eğitim", "pazarlık yapma konusunda ve ortaklık kurarken ortaklarla müzakerelerin nasıl yürütüleceğine dair bir eğitim", "sonra çiftçilik eğitimini de tarla başında istediler". Hem Diyarbakır'da hem de Mardin'de, tarla başında çiftçilik eğitimi istediler. "Tarım işletmeciliği konusunda eğitim", "gümrük işlemleri konusunda eğitim", bunların çoğu iş dünyasına dönük eğitimler. Yani Milli Eğitim Bakanlığına, yaygın eğitim diye bir görev verip bunun olacağını farz etmememiz gerekir. Odalar Birliği, KOSGEB, oradaki odalar, GIDEMLER onların yapması gereken bir eğitim var. Bölgede insanın ve güçsüz insanların katılımı toplum kalkınması yönteminin tekrar gündeme getirilmesini gerektiriyor. Hatırlarsanız, birinci ikinci planlarda vardı uygulanmaya çalışıldı başarısız olundu. İnşallah bu proje ile tekrar gündeme gelir, ama bunu köy doğrultusunda yapmamız gerekir gibi geliyor. Burada il ve ilçeler boyutuna kadar inilmiş köy boyutu yok.

İnsan ve sosyo kültürel politikalar konusunda, sünger projelerden bahsediliyor, ben bunu tehlikeli buldum. Bu şu demek, biz teknolojinin ve ekonominin gidişatına göre istihdam modellerinden üretiriz, geri kalanlar içinde sünger projeler yaparız deyip, bunları hiç yapmamak ve büyük işsizliğe yol açmak demek. İlk defa olarak burada istihdamı bir hedef olarak koymak sureti ile bir model çalışması yapabilir. Bu bölgede de bu gerekli zaten, hem tarıma dayalı olması dolayısı ile, hem işsizliği % 47 boyutunda çıkmış olması dolayısı ile, yörede faal nüfusun % 47'si, çalışma çağı nüfusu % 70'i işsiz görünüyor. Sağlık konusunda, bir ilave olarak bir şey söyleyeceğim, "gezici sağlık hizmetleri çok daha etkin ve ucuza mal oluyor".

Kültür politikası olarak, çeşitlilik ele alınmış, yaklaşım olarak çok iyi, ancak fonksiyonel hale getirilmesi çok önemlidir. Şimdi Batı'nın burada bir suni bir millet yaratma politikası var ve bunu bize rağmen uygulamaya uğraşıyorlar. Dolayısı ile Batı bu çeşitliliği, bir yönü ile tek tipleştirmek için bir strateji uygulamakta.. Biz ise Türkiye'de bir Türk vatandaşlığı ve yurttaşlığı üst kimliği oluşturma politikası uyguluyoruz. Bunun altındaki alt kimlikleri serbest bırakma düşüncesi hakim. Bu çok hassas bir konu ve genel ifadelerle geçilmemeli diye düşünüyorum. Buradaki uygulama stratejisinin ileride çok önemli olacağını düşünüyorum.

Mekansal boyut, yeni olarak girdiği için ben arkadaşlara baştan zaten katkılarının çok değerli olduğunu belirtmiştim. Burada örgütlenmeye ihtiyaç olduğunu düşünüyorum. Bölge fiziki imkan planlarının, Urfa'dan yapıp, buradan onaylanıp, oraya gönderilmesi yerine, hem Belediyeleri hem de il planlama müdürlüklerini katacak bir etkileşimli mekan planlaması yaklaşımına girilirse, daha faydalı olacaktır diye düşünüyorum.

Eski eserler konusunda, şu anda Dünyada ve Türkiye'de bölge müzeleri politikası var, bölge müzeleri uygulamasına geçiliyor. Biz, iki tane bölge müzesinin uygun olacağını düşündük. Biri eski tarihlere, yani tarihin ilk çağlarına yönelik bir müze, Adıyaman'da kurulmasını öneriyoruz. Diğerinin de Artuklular ve Akkoyunlular dönemine ait bir bölge müzesi olarak Diyarbakır'da kurulmasını öneriyoruz. Onun dışında da zaten Osmanlı eserleri çok yaygın, bunlar da yerinde korunup kullanılabilir şeyler. Bölgede yürütülmekte olan inanç turizm projesi var bunun da unsurlarının çok dikkatli seçilmesi gerekir. Bir de dünyada çok yaygınlaşmış durumda olan model meselesi var, eski eserlerin modellerinin çıkarılıp, bölge müzelerine alınması taklitlerinin sergilenmesi gerekir. Mesela, Nemrut Dağı'ndaki eserlerin bu şekilde yapılması gerekiyor.

Örgütlenme konusu ile ilgili bir şey söyleyip kapatacağım, DPT ile ilişkileri tanımlamak gerekir. Konunun yörede uygulanması sırasında, koordinasyon önemli ve planlama ile uygulamayı birbirine karıştırmayacak bir icra biçimi önemli, icracı kuruluşların görevlerini bilmeleri gerekir. Bölge İdaresi'nin bir ara idare olmaması için merkezi yönetim, bölge yönetimi, il yönetimi gibi ilave bir kademe girmemesi için burada esnek bir koordinasyon, vatandaşla katılım, vatandaşın katılımı için bir uyarıcı mekanizma gibi daha demokratik bir yapıya dönüşmesi gerekir. Bölgede şöyle bir söylem var merkezi hükümet, yerel hükümet diye. Merkezi Hükümet şöyle yapıyor, yerel hükümet şöyle yapıyor gibi söylemler var. Buraya idari olarak, bölge hükümeti diye bir kav-

ram girmemesine çok dikkat etmemiz gerekir. Bölge planlarından sonra, il planlarına geçeceğiz bölge ve il planları sekizinci beş yıllık planda yer aldığı için il planlamalarının da bu projenin altına oturacağını dikkate alacak bir düşünce tarzı ile plan ele alınırsa iyi olur.

Hukuk kısmı var. Türkiye'nin idari yapısının çok hızla değişebileceğini sanmıyorum. Onun için bu hukuk kısmının biraz daha gerçekçi olması gerekir. Geriye planlanmanın en önemli boyutu olarak finansman kalıyor. Bu işin ve bu konunun ustası olan Sayın EGE konunun başında. 1989 Planın ana eksikliği bence, 2010 yılına kadar dendi, 2010 yılına kadar para ihtiyacı şudur diye bir şey çıktığı takdirde paranın olmadığını zaten 2023 projeksiyonların göreceksiniz. Dolayısı ile burada alternatif kaynak tahsislerine göre burada alternatif planlar yapmak gerektiğini düşünüyorum. 2010 çok gerçekçi bir tarih değil. Türkiye'nin kaynak ihtiyaçları ve dış çevrelerinde fiziki alt yapıya yatırım kredisi vermeme stratejileri çerçevesinde ele almak gerekir. Yavuz EGE arkadaşımız bu konuların en iyi bilenidir. Onun için projenin emin ellerde olduğunu düşünüyoruz. Kaynak tahsisini gerçekçi olarak getirmek gerekir. 89 Planında yani ana planda, en zayıf taraf bence sadece finansman ihtiyaçlarını belirleyip bırakmış olmak ve Türkiye'nin kaynakları ile ilişkilendirmemiş olmaktır. İkincisi stratejik bir hata o planda Türkiye'nin enerji ihtiyacının, sulama ihtiyacının önüne geçebileceğini düşünmeden bu yatırıma başlamış olup, sulamaları ikinci plana atıp, enerjiye öncelik vermek zorunda kalmış olmaktır. Bu nedenle eski plan bozulmuştur. Benim söyleyeceklerim şu anda geneli üzerinden bu kadar. Teşekkür ederim. Arkadaşları heyecanlı çalışmalarını için tebrik ederim.

Dr. Yavuz EGE- Evet Sayın İlhan DÜLGER'e son derece ayrıntılı katkılarından dolayı teşekkür ediyorum. Şimdi Sayın Hülya TOKGÖZ buyrun efendim.

Hülya TOKGÖZ- (DPT, Hava Yolu Ulaştırması Sektör Uzmanı)

Sayın İlhan DÜLGER'in değerli görüşlerine ilaveten, ben daha kısa olarak birkaç konu üzerindeki görüşlerimi açıklayacağım. Ayrıca bunları yazılı olarak da hazırladım, arkadaşşıma da vereceğim. Şimdi bütün konuşmalarda Proje'nin uluslararası boyutunun ve ticaret boyutunun çok önemli olduğu vurgulandı. Biz de 10 gün kadar önce Muş, Bitlis ve Siirt illerine yaptığımız gezilerde ki bu illerden sadece Siirt GAP Bölgesi içerisinde ve bunların hiçbirisi sınır ili olmamasına rağmen, sınır ticareti kapsamına alınmak istediklerini vurguladılar. Yani geleceklerini, sınır ticaretinde görüyorlar. Bu nedenle birkaç hususu belirtmek istiyorum ve stratejide yer almasının faydalı olacağını düşünüyorum. Bunlardan biri, temel ilke ve stratejiler bölümünde üçüncü paragrafın sonunda yer alan "bölge ulusal pazarla bütünleştirilecektir" ifadesi yerine, "bölge ulusal ve uluslararası pazarlarla bütünleştirilecektir" şeklinde ifadenin düzeltilmesi. Diğer "bölgede sağlanan katma değer içerisinde, imalat sanayi payı arttırılacaktır" ibaresinin yine aynı yere ilave edilmesi. Diğer bir husus, birinci amaç bölümünün altında yer alan, 1-2 politikalar alt başlığında, bu politikanın ikinci satırında yer alan "hizmet üretimini" ibaresinden sonra gelmek üzere buraya "ve ihracatını" ibaresinin de eklenmesini, yine 1-2-2, 1-2-6 nolu politikanın ikinci satırında yer alan "katma değeri" ibaresinden sonra gelmek üzere ve "ihracat" ibaresinin de yer

almasının doğru olacağını, bir de dördüncü amaç başlığı altında 4-2 politikalar bölümünde, 4-2-2 maddesinin sonuna, "bölgedeki mevcut ve çalışan organize sanayi bölgelerinin çevre korumaya yönelik altyapı sorunları, yani bu arıtma tesisleri tamamlanacaktır" cümlesinin ilave edilmesinin uygun olacağını düşünüyoruz. Başarılar diliyoruz.

Dr. Yavuz EGE- Teşekkürler Sayın Tokgöz, Sayın Tayfur ÖZŞEN buyurun hocam.

Prof. Dr. Tayfur ÖZŞEN- (Mersin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Dekan)

Planlama konusu gündeme geldiği zaman, marjinal kabul edilen ve üzerinde pek durulmayan temel konulardan birisi de yönetim konusudur. Ben çalışmanın genelinde, ülkemizde "bölgesel planlama" açısından böyle bir çabaya girişilmiş olmasını, yıllardan beri birinci planda gündemde olan bazı konuların somutlaşması bakımından olumlu bir gelişme olarak görüyorum. Ancak zamanın ilerlemiş olması nedeni ile kullanabileceğim zamanın çok kısıtlı olduğunu bilerek, kısaca bazı notlara değinmek istiyorum. Eğer önerim üzerinde yetkililer olumlu görüş açısına sahip olurlarsa, daha ayrıntılı çalışmalarda başka konulara da girebiliriz. Örneğin bize sunulan dokümanın yedinci amacında, "bölge insanın ve özellikle güçsüzlerin kaynaklara erişimi ve kararlara katılımı kolaylaştırılacaktır" başlığının altında politikalar kısmında, 7-2-1, 7-2-3 gibi maddelerde hemen arkasında dokuzuncu amaçta "yerel inisiyatifler öncülüğünde, bölgenin kurumsal kapasitesi güçlendirilecek ve bu maksatla insan kaynakları geliştirilecektir" amacının altındaki hedeflerin 9-1-2, 9-1-3 gibi maddelerinde ve yine biraz daha ileriye gittiğimizde, on üçüncü amaçta "bölgede mekan organizasyonunu işlevsel kılınacak yerleşmelerin büyüklük ve yığılımlarında ekonomik ve toplumsal çıkarımlar sağlanacaktır" amacının altındaki hedefler 13-1-4, 13-1-5 politikalarda 13-2-2 gibi paragraflarda bir şey görüyoruz. Bu planlama çalışmasına, özgünlük katacağı söylenen bir katılımcı yönetim, bir katılımcı planlama arayışı ve buna giderken bizim 63'ten beri planlama deneyimimizde gördüğümüz doğruları bölük pörçük yerlerde söyleme alışkanlığımızı, ben metinde de saptamış bulunuyorum. Burada söylenen şeyler Türkiye'de genel yapı içinde;

1) Planlama hiyerarşisi

2) Bunun yönetimle bağlantısını açıkça ortaya koyacak şekilde ifade edilmelidir.

Ben bazı açıklamalara yürekten katılıyorum, bu çalışmalar, yeni bazı modellerinin geliştirilmesinde bize laboratuvar görevi üstlenecektir. Ama bunu yapabilmek için biraz daha titiz ve bazı konuların ayrıntılı ele alınması gerektiğini düşünüyorum ve öneriyorum. Bu örnek olarak verdiğim üç madde dışında, bazı yerlerde de farklı ifadeler var, bunları bütünleştirip bölge planının başarısı için kurumsal düzenlemeler, konulu ayrı bir bölüm açılmalı ve burada, ülkemizin yönetim, planlama, yerleşim ve ekonomik yapıları arasındaki kurumsal ilişkileri yapısal ve işlevsel yönleri ile özellikle de ülkemizin yönetimin işleyişi açısından büyük gereksinimi duyduğu bilgi plan rapor sistemlerini oluşturup her yönetim kademesinde işler hale getirecek şekilde ko-

nu üzerinde ayrıntılı bir teknik çalışma yapılmalı ve plana özel bir bölüm olarak konulmalıdır. Son söz olarak şunu eklemek isterim, yönetim reformu ülkemizin gündemindedir. Bir sürü soruna değinildi, aslında ülkemizin tek sorunu vardır oda yönetimdir. Bizim temel sorunumuz yönetimdir. Yönetimi düzenlemek için bir arayış vardır. Çeşitli aşamalarda, çeşitli düzeylerde arayışlar vardır. Bunların içinde önemli bir kanun tasarısı, yetkililerinin ifadesine göre ekim ayında Meclis gündeminde görüşülmeye başlanacaktır. Yerel yönetimlerin güçlendirilmesini amaçlamaktadır ve örneğin, bazı il geliştirme planı gibi kavramların bu tasarılar da yer aldığını zaman zaman bazı dokümanlarda gördük. Başka konular da var, burada yazılan bir çok ifade, ülkemizin genel yönetim yapısını ilgilendiren hususları içermektedir. Örneğin, il ve ilçe düzeyinde yöresel kalkınma kurulları gibi çok somut politikalar ifade edilmiştir. Madem o kadar somut ifade ediyoruz, yönetim yapımızı köyden merkeze kadar, madem katılımcı planlama diyoruz, aşağıdan yukarıya doğru oluşturacak biçimde bütün katılımcı planlama ve katılımcı yönetim mekanizmalarını da öngörerek, tartışarak, yönetimin bütünlüğü ilkesini, anayasanın 123 maddesini gözeterek, yeniden tasarlamak durumunda olduğumuzu düşünüyorum. Bu boyutun geliştirilmesi durumunda, kuşkusuz bölgesel kalkınma planlarının da başarısının en önemli güvencelerinden birini sağlayacağımız kanaatindeyim. GAP İdaresi'nin kuruluş yasasındaki merkezi yönetimin, taşra uzantıları ve yerel yönetimler üzerindeki yetkilerinin kullanımı bakımından, geçen dönemin çok başarılı örnekler verdiği söylenemez sanıyorum. Dolayısı ile biraz önce İlhan DÜLGER arkadaşımızın önerdiği nokta bence de çok önemli bir planlama süreci ayrıdır. Bir de yapılan planın uygulanması bütün ilgililer tarafından uygulanması ayrı bir olaydır. Ama ilişkilerini de çok sağlıklı kurmak gerekir, teşekkür ediyorum.

Dr. Yavuz EGE- Teşekkür ediyoruz, Sayın ÖZŞEN. Sayın Şükrü ELEKDAĞ buyurunuz efendim.

Şükrü ELEKDAĞ – (Emekli Büyükelçi)

Efendim değerli katılımcıları saygı ile selamlıyorum. Saatin ilerlemiş olması nedeni ile ben, kısaca birkaç noktaya değinmek istiyorum. Birincisi Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu için bir bölgesel kalkınma planına büyük ihtiyacı var. Türkiye'nin birliği, beraberliği ve bütünlüğünün sağlanması için böyle bir plan zorunlu. Bunun niçin söylüyorum? Plana bu bilinçle yaklaşmamız gerekir. Bu planın çok önemli bir boyutudur. Güneydoğuda bugün bir nispi bir istikrar ve güven ortamı var. Fakat bu kalıcı bir güven ve istikrar ortamı değil, bunu hepimiz biliyoruz. Çünkü Türkiye'nin karşılaştığı tehditler bugün hala devam ediyor. Türkiye bugün Türk Silahlı Kuvvetleri'nin çabası ve gayreti ile PKK'nın ve bölücü terörün belini kırmış durumda, fakat Türkiye'nin karşısında hala tehdit olarak, etnik temele dayalı ayrılıkçı siyasallaşma var. Ve dışarıdaki diaspora, bu konuda son derece aktif ve aynı zamanda da bir çok başka mihraklardan, kendine yakın mihraklardan da yardım görüyor. Güneydoğu sorununu halletmek için muhakkak ki bölgeye, aş, iş, uygar bir altyapı ve eğitim götürmek gerekir. Yani bu yaşamsal bir konu. Güneydoğu sorununu Türkiye çözemezse, Türkiye uluslararası alanda karşılaştığı sorunları çözemez,

Türkiye imaj sorununun üstesinden gelemez, Türkiye insan hakları sorununda dünyadan izole olmak durumu ile karşılaşır, ekonomik alandaki sorunları da çözmek zorlaşır. Yani Türkiye'nin çağdaşlaşması için, Avrupa entegrasyonun yer alması için hükümetin desteklediği, bu sorunun üstesinden gelmek gerekir. O bakımdan bu plan, bu açılardan da sonra derece önemli.

Şimdi, bir ikinci nokta, hazırlanan taslak, tırnak içinde söylüyorum, "ihtirashlı bir yaklaşımı" yansıtıyor. Bunun yanlış bir kelime olduğunu zannetmiyorum ama kanımca, böyle de olması gerekir. Strateji, hepimiz biliyoruz, imkanlarla hedeflerin bağdaştırılması sanatıdır veya becerisidir. O bakımdan, burada finansman konusunda söylenen her hususa ben de katılıyorum. Her halükarda iç kaynaklara ilaveten dış kaynak da sağlamak gerektiğine inanıyorum bu konuda ve bunun içinde yaratıcı olmak gerekir. Ve biraz da bazı bağnaz yaklaşımlar var zamanımız burada müsait değil bu bağnaz yaklaşımlardan da Türkiye'nin kendisini kurtarması gerekiyor.

Efendim, planın çok isabetli olarak, insan odaklı ve katılımcı olması düşünülüyor, fakat buradaki sihirli kelime "insanların motive edilmesidir." İnsanları motive etmek için de bazı hususları iyi analiz etmek gerekir. Bölgenin sosyo kültürel yapısı hakkında derin ve gerçekçi analizler yapmak gerekir. Ülke çapında entegrasyonu, bölgenin ülkemizle ve diğer bölgelerle entegrasyonunu engelleyen çok önemli unsurlar var. Ben sadece bunların bir iki tanesine değineyim, bunlardan birincisi bölgenin, siyasal temsil sorunu var, bölge Ankara'da temsil edilmiyor. Bunu hepimiz biliyoruz. Bölgedeki aşiret, ağalık, şeyhlik yapısı bakımdan, bölge insanı temsil edilmiyor, temsil edilmeyince bölge insanın siyasi ağırlığı olmuyor. O bölgeye tam anlamı ile her zaman önem verilemiyor, sorunların takibinde devamlılık yok, zaman zaman oluyor, zaman zaman devlet cömertçe hareket ediyor. Bunlar saman alevi gibi sönmüyor gidiyor ve ülkenin çok değerli kaynakları da heba oluyor. Şimdi demek ki bu konu çok önemli, bu konunun üzerinde durmamız gerekiyor.

İkincisi bölgenin Türkiye ile entegre olmasını, Türkiye'nin diğer bölgeleri entegre olmasını engelleyen, gene biraz önce belirtmiş olduğum sorunlar. Yani oradaki feodal sistem, bu bir hikaye değil hepiniz bunu biliyorsunuz, Eğer sistemi değiştirmesiniz, toprak reformunu yapmazsanız, feodal sistemi değiştirmesiniz, bölge insanını herhangi bir şekilde motive edemezsiniz. Bunları bilmemiz gerekir, Son olarak bir noktaya daha değiniyorum, o da bölgenin, projenin, uluslararası boyutuna değinildi, çok isabetli sözler söylendi, katılıyorum. Yalnız, hepimizin bilmesi lazım, dünyada, genellikle ülkeler, ticaretlerinin büyük bir bölümünü komşu sınırdaş ülkelerle yaparlar yani bu böyledir. Amerika'ya bakın en büyük partnerlerinden bir tanesi, belki de birincisi hatırlayabiliyorsam Kanada'dır. Avrupa'ya bakalım, Avrupa Ülkeleri, en büyük ticaretlerini, sınırdaş ülkelerle, komşu ülkelerle yaparlar. Türkiye'nin bu konuda bir takım sorunları var, bu sorunlar Türkiye'nin etrafındaki ülkelerin sorunlu olmasından ileri geliyor. Yani, boşuna değil bunlara haydut ülkeler, denmesi. Hepimiz bunu biliyoruz. Bunların hepsinin, Türkiye ile sorunları var, bizim mallarımıza da o kadar fazla ihtiyaçları yok ve başka yerlerden de sağlayabiliyorlar. Ama yine de orada büyük imkanlar olduğunu kabul ediyorum, bunu küçümsemiyorum. Yal-

nız, biz projeye bu şekilde bakmalıyız, yani sınırdaş olan ülkelerin dışındaki pazarları da düşünerek bakmalıyız, bu çok önemlidir. Etrafımızdaki pazarların, ülkelerin talepleri, bütün bu bahsetmiş olduğum sorunlar dolayısı ile muhakkak ki kısıtlı olacaktır.

Bir son nokta, efendim şimdi ben Türkiye'nin bu ortamında, GAP İdaresi'ne, bu görevin verilmesini, Sisif'e verilmiş bir görev gibi görüyorum. Sisif bildiğiniz gibi Yunan Mitolojisinde küçük bir ilah, fakat kendisine Olimpos'un öbür tarafına, koskoca dağ gibi bir kayayı atma görevi veriliyor ve sisif zorluyor zorluyor bir türlü öbür tarafa aşırılamıyor koskoca kayayı. GAP'ın bu görevi başarı ile yapması için, benim gördüğüm kadarı ile iki önemli unsura ihtiyacı var. Bir tanesi siyasi irade. Bu çok önemlidir, siyasi iradenin buna sahip çıkması gerekir. Hükümetin de bu işin şampiyonluğunu yapması gerekir, hatta Mecliste de, bu işin şampiyonluğun yapacak bir grubun olması gerekir. Bir diğer hususta şudur; madem ki siyasi irade bu görevi bu teşkilata veriyor, o zaman bu teşkilatı, bu görevi yapacak şekilde yetkilerle donatması gerekir, yoksa yürümez bu iş efendim. Bu iki noktanın altını önemle çizmek istiyorum, karamsar bir yaklaşım ortaya koymak için değil ihtiyaçları belirtmek için söylüyorum. Teşekkür ederim.

Dr. Yavuz EGE- Teşekkür ederim, Sayın Büyükelçim. Sayın Nevzat USLUCAN, buyurun efendim.

Nevzat USLUCAN- (Tarım Bakanlığı)

Teşekkür ederim Sayın Başkan, vakit çok gecikti ama ben kısa ve öz olarak bir iki konuya değinmek istiyorum. Bilhassa İlhan Hanım'ın bahsettiği konuların tamamına katılıyorum. Yani planlama yapılırken, taslak üzerinde ki değişikliklerin yapılması gerekir. Diğer arkadaşların söylediklerine de katılıyorum, konuların üzerinde durarak, değiştirmek gerektiğine inanıyorum. Onun dışında biraz popülist bir plan olmuş, bu vizyon 10 senelik bir şey değil, nihai bir hedef gibi olmuş. Bunlara Türkiye'nin değil, dünyanın bütçesini dahi koysanız gerçekleşmez. Bunlar nihai hedef olmalı, 10 yıllık olmamalı, 10 yıllık diye, daha gerçekçi popülist olmayan yani cekli caklı şekilde değil de, 10 yıl içerisinde gerçekleştirilecek bir hedef bir şekilde düzenlemek gerektiğine inanıyorum. Bırakın Güneydoğuda ki insanları, ben bile okuduğum zaman anlamakta zorluk çekiyorum veya bilmiyorum bende mi bir aksaklık var. Dolayısı ile daha anlaşılır kelimeler konmalı. Onun dışında, genel amaç kısmındaki "katılımcılık temelinde bunu sürdürülebilir kılmaktır" deniyor. Bu bölgenin genel yapısını biliyoruz. Ana hedeflerden biri de nüfus artışının durdurulması olmalıdır. Sürdürülebilirlik için nüfus artışının durdurulması gerekir. Bu yönde, Halk eğitim ve Çatom uygulamalarının başarılı olacağına inanıyorum. Bakanlığımızın ev ekonomistleri de değerlendirilebilir. Kadının değeri arttırılarak yani oradaki kadına o hedef verilerek belki düzeltilebilir, yoksa sürdürülebilir olmaz. On yıllık da değil, istediğiniz bütçeyi, Türkiye'nin bütçesini koyun oraya, bu nüfus artışı ile bu kalkınma sürdürülebilir olmaz. Diğer bir konuda Devlet Su İşleri'ne katılıyorum, sulamaların bitirilmeden yani yatırım tamamen bitirilmeden tarım gelişemez. Buranın gelişmesi, tarım ve tarıma dayalı sanayi olmalıdır ve özel sektör bunun farkına vardı. Gördüğümüz kadarı ile Alarko, Koç ve Sabancı yatırımlarını yapmaya başladılar.

Özel sektör zaten kendiliğinden gelecektir, onun üzerinde fazlaca durmaya gerek yok. Sadece üretim artışını geliştirmemiz gerekir. Şu anda Alarko'nun, Koç'un ve Sabancı'nın yaptığı yatırımlar gösteriyor ki oradaki üretim artışına inanılmaya başlandı. Türkiye'nin Dış Ticaret Müsteşarlığı'ndan arkadaşlar eğer yanlışımlar varsa uyarsınlar, 1 milyon ton soya açığımız var, ithal ediyoruz bildiğim kadarı ile 500 bin ton buğday, 300 bin ton mısır ve 400 bin ton pamuk ithal edeceğiz. Bunları burada üretebiliriz, tek yapılacak iş, sulama ve toprak reformu. Eğitimle ilgili olarak bölgede bulunan bakanlığımızın tesislerinin değerlendirilmesi gerektiğine inanıyorum. Ekonomik yönden desteklendiği takdirde bu hem personel açısından yeterli kişiler bulunabilir hem de var olan oluşum geliştirilebilir. Bunların üzerinde durulmalı diyorum, Bazı notlarım vardı, ama vakit dar olduğu için ayrıca yazılı olarak da bildireceğiz, arz ederim.

Dr. Yavuz EGE- Sayın Uslucan'a teşekkür ediyoruz. Şimdi sanıyorum, başka söz isteyen yok. Aytekin Bey yalnız ikinci tur için söz istemişti, kısa olmak kaydı ile buyurun.

Prof. Dr.Aytekin BERKMAN - (YÖK Denetleme Kurulu Başkanı)

Biraz önce söylediklerim yanlış anlaşıldı. Ben sadece örnek olsun diye verdim. Bölgede anti-demokratik bir yapı oluşsun demedim onu bir düzelteyim. Söylemek istediğimi aslında Sayın Dülger çok net olarak açıkladılar. Bu bölgeyi Türkiye'nin dışında gibi, Türkiye'nin genel sosyo ekonomik yapısı dışında gibi, görerek bir şeyler yapmamız mümkün değil, onu söylemek istedim. Türkiye ne kadar demokratik ise burası da o kadar demokratik olacaktır. Benim cahilliğimi bağışlayın benim anlayamadığım bir şey var ve bu sık sık da geçti, bölge ulusal pazarla bütünleştirilecektir, sanki ulusal pazarın dışında imiş gibi. Çok amatör ekonomi bilgim içerisinde, eğer Arçelik, Vestel ve diğer büyük şirketler bayilikler açmışsa ve sürekli İstanbul'dan, İzmit'ten daha başka üretim yerlerinden mal gidip geliyorsa, orada üretilenler, Türkiye'ye dağılıyorsa bunu hala Türkiye Pazar ekonomisinin dışında nasıl sayıyoruz, bunu gerçekten merak ediyorum.

Temel ilke olarak eklemek istediğim bir şey, Sayın Devlet Su İşleri Genel Müdür Yardımcımız gayet net olarak açıkladılar. Burada sulama sistemlerinin gecikmesi gerçekten çok büyük paralara ihtiyaç duyulmasından dolayı oluyor. Şimdi bir de getirdiğimiz suyun yarattığı artı değeri ve eğer bu artı değeri kazanandan geri alamazsanız ve bunu kamuya geri veremezseniz bu sürekli olarak devam edecektir ve gecikmeler mutlak surette olacaktır. Öyle ise planlamanın temel ilkelerinden bir tanesi de kamu yatırımlarının, mümkün olduğunca kullananlar tarafından, kullanan öder prensibi içerisinde geriye dönüşünün sağlanması gerekir. Sayın Çörtoğlu bunu, oradaki taşınmazları bir şekilde kontrol altına alalım, anlamında söyledi, bundan daha da kolay madem ki suyu veriyoruz. Su, "bir artı değer yaratıyor" öyle ise suyun parasını geri alalım, işletme giderleri değil, yatırımını da dahil olacak şekilde, aksi takdirde kamu buraya daha fazla kaynak ayıramaz ve proje gittikçe gecikir. Çok tipik bir şey söyleyeyim, ne demek istediğim çok net anlaşılabilir diye, şimdi seconder kanalları geçiriyorsunuz istimlak bedeli ödeniyor. Seconder kanallar tarlalarına giden vatandaş, dava açıyor, "benim istimlak bedelim düşük" diye. Niye efen-

dim? Burası eskiden kuruydu, kuruya göre istimlak bedeli tespit ettiler. Şimdi sulanacak, benim tarlam sulanacak, öyle ise değeri arttı. Devlet Su İşleri bana, değeri artmış üzerinden istimlak bedeli versin diyorlar. Hem adamın tarlasına su götürüyorsunuz, hem değerini arttırıyorsunuz, bu sefer de değeri artmış arazi üzerinden tekrar para istiyor sizden. Yani bir çarpıklık var. Bunun yanında tarım reformu, toprak reformu spesifik olarak da söyleyeyim. Mardin ovasında Türk ailesinin elinde 90 bin dekar arazi var, şimdi sulama götürdüğünüzde 90 bin dekar araziye, yani dekar başına, yılda getirisini düşünün, dünyanın değerini vereceksiniz ve bunun ne yatırım giderlerini ne de su parasını geri alamayacaksınız. Su parası o kadarda önemli değil yeter ki anlatılsın. Popülist politikalarından vazgeçilsin. Çünkü sulama biraz geç kaldı, Harran Ovası'nda 90-92-94 yıllarında 1500 tane kuyu açıldı beyler, her birinin derinliği 100 metreden fazla, halk suyun gelmesini iki sene daha bekleyemedi, öbür kuyunun bedeli 92-94 rakamlarına göre 1 milyardı. Şimdi dekar başına yılda Devlet Su İşlerinin istediği bir sigara parası mı 650-750 bin lira falan onları vermektan kaçınıyorlar. Çünkü popülist politikalar, bu parayı almayacak, o zamanda Devlet Su İşleri ne ile yatırım yapacak? Planlama ana ilkeleri içerisinde, ister çevre, ister sulama konusunda kullanan öder, kirleten öder prensiplerine temel olarak yer vermek gerekir. Ve kamu yatırımlarını mümkün olduğunca geri döndürecek ve arkasından da yeni yatırımlara dönüştürecek yeni mekanizmaları kurmak gerekir diye düşünüyorum.

Tarım dışı istihdama özel bir önem vermek gerekir. Türkiye'de ne dersiniz deyin IMF politikalarından, bizim genel olması gereken politikalarımıza kadar, Türkiye'de tarımda ya da kırsal alandaki istihdamı, tarım dışı alanlara kaydırmak zorunluluğu var. Türkiye tarımında, 4 Milyon 70 bin hane halkı var, 28 milyon hektar işlenen arazi var, ortalamasını alsanız, azları çokları bir kenara atın. Aile başına 7 hektar 70 dönüm arazi düşüyor. 70 dönümde anlamlı, ekonomik, modern tarım yapma imkanı yoktur. Bu 70 dekarlık aile halkını araziye köle etmekten başka bir şey değildir. Dolayısı ile o optimum işletme büyüklüklerinin üstünde, pazar ekonomisine yönelik büyüklüklere gitmek ve mümkün olduğunca, bu tarımda ki 4 milyon aileyi en kısa zamanda aşağılara çekmek gerekir. Bir tek rakam söyleyeyim, eğer Amerika'nın düzeyinde bir tarımda istihdama gidecek olursanız, Türkiye'de ki bu 4 milyon ailenin 200 bine inmesi gerekir. Hem Amerika'yı hem de dünyayı doyuran bir nüfus kitlesi oranında bir işletmeciliğe geçeceksek, Türkiye'de bizdeki çiftçi aile sayısının 200 bin olması gerekir. Tabi oralara varmak mümkün değil, ama bu 4 milyon aile ile de anlamlı bir tarım yapmak mümkün değil. Dolayısı ile plan hedefleri ve plan ilkeleri içerisinde tarım dışı istihdam yaratacak ne mümkünse yapılması gerekir diye düşünüyorum. Sağolun.

Dr. Yavuz EGE - Sayın Berkman'a da teşekkür ederiz. Şimdi kısaca bizim çalışma grubu yöneticisi olan arkadaşlarımıza söz vereceğim. Hemen burada açıklanabilecek bazı konuları açıklayacaklar, yalnız Sayın Berkmanın söylediği son konu ile ilgili bir şey söyleyeyim. Tabi tarım dışı alanda istihdam demek, tarım dışı sektörlerde yatırım demek. Evet şimdi hangi sıra ile gidelim. Çalışma grubu yöneticilerinden önce son olarak Sayın Yemişen'e sözü veriyorum.

Doğan YEMİŞEN – (DSİ Genel Müdür Yrd.)

GAP'da Projeler belli. GAP'ın bilinmeyen hiçbir yeri yok 1.7 milyar hektarda kaç proje var ki! Fırat havzasında 7, Dicle havzasında 6, toplam 13 proje. Yani Mardin'e giden kanalın birinci bölümü Şu anda harıl harıl inşa halinde, diğer üç bölümü de bunun arkasından inşa edilecektir. Bilinmeyen de hiçbir Şey yok. Herhangi bir planlama vesaire söz konusu değildir. Her Şey planlanmış durumda zaten Devlet Su İŞleri de kendi içinde de yine Hükümet ve Milli Güvenlik Kararı gereği 2010 yılı planlamasını kendisi yaptı. Ve bunu da Cumhurbaşkanlığı katına kadar sundu, yani 2010 yılına kadar olan planını Devlet Su İŞleri kendi yaptı.

İkincisi kredi konusunda, yabancı devletlerden büyük ölçüde bir ilgi görüyoruz. Başta İspanya olmak üzere sulamaya kredi veriyor, bunu ifade etmek isterim.

Üçüncüsü de, enerji ön planda tutularak, sulamanın geri kalması söz konusu değildir. Çünkü yaptığımız barajlar çok maksatlı barajlardır. Yani enerji, sulama ve taşkın koruma maksatlı barajlardır ki biz bunlara çok maksatlı deriz. Bu barajı yapmadan evvel, zaten sulama mümkün olamayacaktı, ama baraj yapıldığı zaman aynı zamanda santral da yapıldığı için elektrik üretimi öne geçmiş oldu.

Dr. Yavuz EGE - Saffet Atik Bey'den başlayarak grup yöneticisi arkadaşlarımız söz alacaklar yalnız kısa konuşulmasını rica ediyorum.

Saffet ATİK- (Bölge Planlama Grup Yöneticisi)

Efendim önce teşekkür ediyorum, birkaç noktaya değineceğim. Bir tanesi Sayın Berkman'ın bir sorusuydu; Güney ve Batı GAP Alt Bölgesi Kuzey ve Doğu GAP'tan daha pozisyonel avantajı sahip ve gelişmeler daha fazla bu gerçekleri gözetererek farklı mekansal gelişme stratejileri üretilebilir. 89 planındaki kırık aks ayrıca değerlendirilmiştir. Teknik ayrıntıya girmeyeceğim için burada bırakacağım. Son 10 yılın gelişmesine göre farklı alt bölgeler için, farklı gelişmeler ve stratejiler üretilebilir. İkinci husus Sayın Dülger'e gerçekten teşekkür ediyorum, belki sayın Berkman'a verdiğim yanıtta da vardı. Belki bir yanıt değil ama, bölge içerisinde homojen bir yapı yok, farklılaşan kesimler var. Farklılaşan kesimlerin ihtiyaçlarına ve öncelik sıralamasına göre, farklı planlama kanalları her bir sektörde ve bileşende kuşkusuz üretilecektir. Sayın Sariaslan'ın bir değerlendirmesi vardı. Taktik planlar şeklinde kuşkusuz bu planın uygulanmasında, sektör planları olacaktır. Ve her bir sektör için ayrıntılı uygulama önerileri geliştirilecektir. Bu stratejik plan, alt ölçekli planlarla desteklenecektir. Sayın Özşen çok haklı bir Şey söyledi. Şimdi efendim planlamanın yönetimi, gelişmenin yönetimi fevkalade önemli bir konu ve Türkiye'nin bir gereksinimidir. Bu, dediğiniz gibi satır aralarında geçti muhtemelen ama daha belirgin hale getirmek gerekiyor. Bizim iş akım programımızda yanılmıyorsam sekiz yada dokuz numaralı işimiz budur. Buna gerekli önem verilecektir, zaten delege edeceğimiz işlerin önemli bir kısmı gelişmenin, planlamanın yönetimi şeklindedir. Ama uyarınız için yine de teşekkür ediyorum. Ve son olarak bir Őeye değiniyorum ki bunu Sayın Berkman da söyledi, yürekten katıldığım için belirticeğim, sürdürülebilirlik meselesine gerçekten samimiyetle inaniyorsak kullananın katkısının

sağlanması ve yatırımın geri dönmesi gerekiyor. Yoksa kamu maliyesi buna yetmiyor daralan kamu maliyesi ile, daralan finansman hacmi ile bu hassas sektörleri sürdürülebilir kılmak olanaklı değil, teşekkür ediyorum.

Mehmet POLAT – (İktisadi Planlama ve Finansman Modelleri Grup Yöneticisi)

Ben tüm arkadaşlara katkılarından dolayı teşekkür ediyorum. Önemli çıkarımlar sağlayacağız. Ben öncelikle aksiyon planları veya aksiyon planı konusunda bir açıklık getirmek istiyorum. Sayın Sarıaslan belirtmişti, zaten bölge kalkınma planı ve uygulama programları sonunda bazı işlerin nasıl uygulanacağı belirlenip, programa bağlanacak bunu belirtmek istiyorum. İkinci bir husus, katılımcıların bizi cesaretlendirmeleri, bu bizi çok sevindirdi. Pazarla ilgili sanıyorum bazı yanlış anlamalar var. Şimdi takdir edersiniz ki, pazara entegrasyon genelde parasallaşma boyutuyla gelişen bir olaydır. Bu her bölgede aynı koşullarda oluşur. Orta Anadolu'da da pazar entegrasyonu parasallaşma ile ilgilidir. Burada bizim kastettiğimiz alt bölgelerdeki kendine yeterli üretimlerin pazarla bütünleşmesi. Bu üretimlerin bölgedeki pazarla, giderek ulusal ve uluslararası pazarla bütünleşmesini kastediyoruz. Bölgede üretilen bir malı ben gittiğim zaman süpermarkette raftan alıyorum. GAP'ta yetiştirilen domatesi, salatalığı alıyorum, pazarla bölgenin bir sorunu yok aslında, fakat bazı alt bölgelerin pazara üretim, pazar için üretim yapmaması söz konusu, bu konuya açıklık getirmek istiyorum. Diğer bazı hususlar örneğin Hülya arkadaşımın söylediği bazı eksikler var, onları tamamlayacağız. Önerdikleri yolda düzeltmeleri de yapacağız. Özellikle Devlet Su İşleri'nden ve Köy Hizmetleri'nden olan arkadaşlarımıza teşekkür etmek istiyorum. Dedikleri gibi Türkiye'nin yatırımcı kuruluşlarının ne yapacakları, nasıl yapacakları, ne zaman yapacakları belli, yalnız biz burada yeterli ödenekleri ayırmak durumundayız. Yeterli ödenekler, icracı kuruluşlarımıza intikal ettiğinde, onlar yapacaklarının zamanlamasını da çok iyi biliyorlar, ayrıntısını da çok iyi biliyorlar ve sanıyorum bazı kaynak sorunlarını çözdüğümüzde, bu meseleler halledilecektir. Bir hususa daha değinmek istiyorum, bunu aslında belirttim, „üreticilerle, tüketiciler arasındaki iletişimi engellemek“. Bu Türkiye'nin genel bir sorunu, bölgeye has bir sorun değil, desteklemelerle ilgili. Bildiğiniz gibi sulu arazide tütün ürettirip onu yakıyoruz. Bunların olmaması gerekir, olmaması içinde pazar ve piyasa ekonomisinin etkin işleyişi önem arz ediyor. Bölge ile ilgili planlama hareket noktamızı açıklarken, bölgenin faktör donanımından bahsettim. Bunu biraz kapalı söyledim, eleştiren arkadaşlar haklılar, bunu biraz daha açık söylemek gerekir. Bölgenin faktör donanımının temel karakteristiği, sulanabilir arazi ve bu sulanabilir arazinin de suya kavuşturulması, Devlet Su İşleri'nden arkadaşımızın da söylediği gibi işin bundan sonraki kısmı gerçekten daha kolay olacak, çünkü barajları yaptık, suyu tuttuk, onun tarlaya ulaşması aşamasına geldik ve bu kritik aşamada önemli finansman sorunlarını, ödenek sorunlarını aşmamız gerekir. Tecrübelerimiz sonunda ulaştığımız nokta şu; Eğer siz insanlara yatırım teşvikleri benzeri mekanizmalarla, pazarın istemediği şeyleri ürettirirseniz onun riskini üstlenmiş oluyorsunuz. Bunun için de sektör spesifik konulara insanları yönlendirmek yerine yansız mekanizmalarla müteşebbisliği, teşebbüsü teşvik etmek daha uygun olur diye düşünüyorum. Teşekkür ederim.

AHMET SALTİK- (Sosyal Planlama Grup Yöneticisi)

Katılımcı arkadaşlara teşekkür ediyorum. Şahsen benim için çok yararlı oldu. Bölgesel kalkınma konusu gerçekten çok karmaşık bir konu. Bir kısım sorunlar toplumsal ve tarihsel yapılardan kaynaklanıyor. Bizim ise bu sorunları belirli bir zaman içerisinde, yani 10 yıllık bir süre içerisinde çözmemiz mümkün değil. Bu sorunları bir veri kabul etmek, fakat zaman içerisinde değişen koşulları göz önüne alarak çözüm yollarını da bulmamız gerekiyor. Aşiret yapısını nasıl ortadan kaldırmamız, mülkiyet yapısını nasıl daha adil duruma getirebiliriz, katılımı nasıl daha çok sağlayabiliriz, insanları nasıl daha çok motive edebiliriz sorularının sorulması ve bu sorulara yanıtlar bulmak gerekiyor. Plan grubu esasen buradaki bütün konuşulanların hepsini kendi aralarında tartıştılar. Belki bundan sonra yapılması gereken, bir arkadaşımızın da belirttiği gibi stratejik çerçeve planını hazırlamak olacaktır. Bu düzeyde biz olaya daha genel kavramlarla bakıyoruz. Belki bundan sonra ki aşamalarda daha uygulamaya yönelik öneriler geliştirilmesi için çok daha fazla efor sarf edilmesi gereklidir. Bu durumun bir bütünsellik içerisinde çok yönlü olarak ele alınmaya başlamış olmasını sizlerin de teyit etmeniz, yanlış bir yolda olmadığımızı gösteriyor. Fakat kesin ve açık olan şu ki; bu türden sorunlar çok boyutlu konular; bu nedenle de çok yönlü bir biçimde ele alınmalı ve farklı kurum ve kuruluşlarla daha sağlıklı bir ilişki kurmak gerekiyor. Bir konu beni düşündürdü. Hiçbir zaman bir plan işte bizim şu kadar kaynağımız var, ona göre bir plan yapalım mantığı içerisinde yapılamaz. Bizim öncelikle iç ve dış tutarlılığı olan bir plan hazırlamamız gerekiyor. Bu planın uygulanması ile ilgili kaynaklar gayet tabii ki düşünülmelidir. Fazla hayalci olmamalıyız ama bununda bir ölçüsü, bir makul düzeyi olması gereklidir. Her planda biraz hayal unsuru vardır. Bu hayallerimizi hedefleri yakalamak için bir dinamik olarak da yorumlamamız mümkündür. Konuya biraz da bu şekilde yaklaşırsak, tahmin ediyorum daha olumlu sonuçlar alırız. Teşekkür ediyorum.

Haşim ÖĞÜT – (Tarım ve Kırsal Kalkınma Grup Yöneticisi)

Efendim, ben de tüm katılımcılara değerli görüşlerinden dolayı teşekkür ediyorum. Esasen bu görüşleri kayda aldık, ayrıca bandın çözümünden önce değerlendirebilmek üzere de, notlar aldık. Bunları süratle incelemeye başlayacağız. Zaten sizlere bu belgeyi sunduğumuz zaman şunu belirtmiştik ki, bu bir taslak metindir. Sizlerin görüşlerinizi alıp değerlendirdikten sonra, bu metne nihai şeklini vereceğiz. Kırsal kalkınma ve tarım bağlamında çok değerli görüşler dile getirildi. Elbette ki bunlar dikkate alınacak. Ama birkaç hususla ilgili olarak, izin verirseniz, özet olarak görüşlerimi bildirmek istiyorum.

- 1989 Master Planı sulamayı öne çıkaran, daha çok fiziki yatırımların tamamlanmasını öngören bir plan niteliğindedir. Bir katılımcı bölge planı yaklaşımı benimsendiğinden dolayı, insan unsurunun öne çıkarılması gibi bir yaklaşım yoktu. Yeni Plan'ın farkı, temelde bu noktada toplanıyor.
- Bölgenin doğal kaynaklarını dikkate aldığımızda görüyoruz ki, 3 milyon hektarlık bir tarım alanının olması ve bunun yarısından fazlasının sulamaya açılacak olması, tarımın öne çık-

rılmasını gerektiriyor. Yani burada tarım, itici sektör olmak durumunda. Tarımdaki verimliliğinde artırılmasında ise, en etkili çözüm yolu olarak sulama öne çıkıyor. Dolayısı ile sulama yatırımları öncelik almalıdır. Yeni Planda bu gerçekler bir tarafa atılamaz. Ama bir de sulamadan doğrudan yararlanamayacak kesimlerin de olduğu gerçeği var. Bunlar Siirt, Şırnak gibi illerimizde yaşayan insanlarımız. Buralarda hayvancılık, alternatif tarım sistemleri ve Aytekin hocanın değindiği tarım dışı gelir kaynakları, mutlaka geliştirilmelidir. Doğal potansiyeli dikkate alarak geliştirilebilecek gelir kaynakları, kırsal turizm olabilir, hizmet sektörleri olabilir, kooperatiflerin kuracağı sanayi tesisleri olabilir. Ancak, 1989 Master Planı bölgenin doğal kaynak potansiyelini dikkate alınarak tarımın geliştirilmesini öngörürken, hammadde üretiminin kırsal alanlarda yapılmasını, ama hammadde işleme sanayilerinin kentlerde kurulmasını planlamıştır. Bu şekilde, kırsal ve kentsel yerleşimlerin bütünleşmesini öngörmüştür. Yani bir kuru fasulye paketleme tesisinin kentsel yerleşimlerde kurulması düşünülmüştür. Bu böyle olmamalıdır. Hammadde işleyen birincil sanayi tesisleri, kırsal alanlarda kurulmalıdır. Bazı hizmet sektörleri de, potansiyeli doğrultusunda, kırsal alanlarda geliştirilmeli diye düşünüyoruz.

- Bizim aslında temelde sizin dile getirdiğiniz görüşlerden farklı görüşlerimiz de yok. Ancak bizi kısıtlayan bazı olgular var. İlhan hanım gayet güzel değindiler; Kamunun bir finansman gücü var. Kamunun finansman gücü mutlaka dikkate alınmalıdır. "Hizmeti kullanan öder" prensibi çok güzel geliyor kulağa. Ama biz geliri az olan bir yöreyle karşı karşıyayız. Burada böyle bir uygulamaya geçmek oldukça zor. Biz geçmişte Türkiye genelinde, Üçüncü Tarımsal Kredi Projesi'nde Dünya Bankası'na sulama yatırımlarının geri dönüş ödemelerini uygulamaya geçireceğimizi taahhüt ettik Ama uygulama noktasına geldiğimiz zaman bunu yapamadık. Dolayısı ile bizim ellerimizi kollarımızı bağlayan bazı kısıtlar da var. Toprak mülkiyet sistemi yine aynı şekilde değerlendirilmelidir. Kamulaştırma ile yapılacak bir toprak reformu hepimizin gönlünden geçiyor. Ama bunu uygulamaya aktaralım dediğimiz zaman, bunu uygulamanın mümkün olamayacağını görüyoruz. Ancak bugünkü toprak reformu yaklaşımında kabul gören yeni sistemler var. Arazi satın alımını kolaylaştırıcı imkanlar bunlar. Finansal imkanlar gibi.
- Genelde söylemek istersem; görüşlerinizden çok yararlandık. Biz bu tür birlikteliği devam ettirdiğimizde göreceksiniz ki, aslında bizler, sizlerin bu görüşlerinizden farklı düşünmüyoruz. Onları Plana yansıtmak istiyoruz. Ama bunların uygun mekanizmalarını da sizlerle beraber bulmamız gerekiyor. Zaten Mehmet beyinde değindiği gibi, bu planlama sürecinde birde Uygulama Planı'nın hazırlanması gerekiyor. O aşamada bu mekanizmaları sizlerle birlikte belirleme olanağını bulacağımıza inanıyorum, teşekkür ediyorum.

Zeynep ARAT – (Altyapı ve Çevre Grup Yöneticisi)

Ben de bütün katılımcılara, katkıları için minnettarlığımı bildiriyorum. Çok hızlı bir şekilde önce altyapıdan başlayarak gideyim. Sayın Köy Hizmetleri Genel Müdürü endişelerini belirttiler.

Gerçekten istatistiklere baktığımız zaman altyapı açığı çok büyük, kaynaklar kıt. Sayın Hülya Tokgözün de bu konuda bir uyarısı vardı tüm organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi bölgelerinin arıtım tesislerinin ilavesi, tabii bu bizim gönlümüzden geçen ihtirashlı hedefimiz. Ama planlamaya gidip de bu parayı istediğim zaman, ne olacağını biliyorum. Dolayısı ile hedefimiz, en iyi koşullarda insanımızı altyapı ihtiyacına kavuşturmak istediğimizde, acaba bunun finansman ihtiyacı nedir? gerçekçi finansmanım nedir? O zaman benim acil hizmet götürmem, projelerim hangileridir? Bu aşamada biz, sizin katkılarınızla elimizden geleni yapacağımıza söz veriyoruz. İkincisi Sayın Prof. Ali İhsan Bağış'a çok teşekkür ediyorum, çevreye çok atıfta bulundular. Eğitim dediniz, katılım dediniz, söylediklerimin yörede hiçbir şekilde anlaşılmayacağını biliyorum. Çünkü benim söylediklerimin bir kısmı mühendislik, mühendislik olarak ben orayı -alıcı ortamı- nasıl kirlettiğimi, yaptığım etkilerle ne tür bir değişime gittiğini görmeliyim ki, önerilerimi çok net bir şekilde, şematik, renkli belki fotoğraflarla yöre halkıyla paylaşmalıyım. Ama inanın şu anda, o açıklıkta bilgi olmadığını düşünüyorum. Pestisit özelinde demiyorum, çevre özelinde bütününde diyorum. Yani su kaynaklarımı nasıl kirleteceğimi senaryolarla çok iyi bilmeliyim, bu konuda açık olmalıyım ki yarın uluslararası toplantılarda savımı daha iyi koruyabileyim. Karşı tarafın iftiraları yada yanlış suçlamalarını karşılayabilmem için çok net bilgiye sahip olmam gerekir. Alıcı ortamla ilgili, özellikle bütün ile ilgili, sistem de bir açıklık var. Bütün kurumlarda bilgiler var, ama bir araya gelip toplu sentez değerlendirmeler yok, bunu yapmaya çalışacağız. İkinci olarak, katılımcı yaklaşım çevrede de var yöre üniversiteleri, belediyeler ve yöre halkı ve sivil toplum örgütleri ile bir arada devamlı çalışacağız. Ama öbür ucunda da, yani işin bilimsel ve mühendislik ucunu da üst düzeyde götürmeye çalışacağız. Serap hanımın, Çevre Bakanlığı olarak büyük katkıları var. Kendilerinden desteklerinin her zaman devamını istiyorum. Serap Hanım veri yok dediler. Atatürk Barajı'nın koruma bandının çizilebilmesi için, bu eksiklikleri gidermemiz gerekir. Harran Üniversitesi ve Şanlıurfa Valiliği'nin çalışmasının her aşamasına bizde memnuniyetle katılırız. Eğitim, Serap Hanım çok üstünde durdu, eğitime biz de çok önem veriyoruz. Yaygın ve örgün katılımcı programlarımızı hazırlayacağız. Bir de Serap Hanım'ın söylediği çok önemli bir şey var, ürünün dış ticaret ve çevre boyutu. Ürünü almak istemedikleri zaman, içinde zararlı katkı maddelerinin olduğunu söyleyeceklerdir. Bunu da akreditasyon kurumumuz vasıtası ile giderek yani ürünlerimizin sağlıklı olduğunu kanıtlamak zorundayız. Şimdilik burada bırakıyorum, çok teşekkür ediyorum, saygılar sunuyorum.

Dr. Yavuz EGE - Teşekkür ederiz, sayın Arat, şimdi toplantımızı kapatmadan önce bende bir iki bir şey söyleyeceğim daha sonra sayın Olcay Ünver'i davet edeceğim kapanış için söyleyecekleri olacak. Son derece yararlı bir toplantı olduğunu düşünüyorum. Bunun için de katılımcıların değerli katkılarına içten teşekkürlerimi sunmak istiyorum. Bu tür toplantıları sürdüreceğiz, katılımcılık ve demokratik olmak bakımından da örnek bir toplantı oldu. İsteyen istediği kadar konuştu, katkılarınız için tekrar teşekkür ediyorum. Sayın Ünver buyurun.

Olcay ÜNVER – (GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanı)

Ben de katılımcı planlama sürecimizin bu aşamasında, vizyon, amaç, hedef ve politikalar dokümanımızın ikinci taslağına, vermiş olduğunuz değerli katkılar için teşekkür ediyorum. Üçüncü taslak, bu katkılar dikkate alınarak hazırlanacak ve sonucu, bir süreç içerisinde size bildirilecektir. Bu sürecin, açış konuşmamda belirtmediğim bir şans seti var. Hükümet'in, Milli Güvenlik Kurulu'ndan başlayıp, planlamasını GAP İdaresi'ne verdiği, 2010 yılında GAP'ın tamamlanma sürecine paralel olarak, Milli Güvenlik Kurulu'nun yine değişik konularda ve Hükümet tarafından siyasi karara dönüştürülen tavsiyeleri de bütünleyici rol oynayabilecek diye düşünüyorum. Güneydoğu Anadolu Bölgesi için, Devlet Planlama Teşkilatı'nın yeni dönemde bölgesel kalkınmaya yönelik çalışmalarına, nerede ise birebir girdi verebilecek bir çalışmayı da bu arada yürütmekte olduğumuzu düşünüyorum. Bunlara ek olarak, GAP yatırımları, her ne kadar yatırımlar konusunda, genellikle olumsuz bir tablo çizilmiş olsa bile, bir parabolü tamamlamış durumda. 90'lı yıllardan başlayıp, 95'e kadar inen ve 95'de dibe vuran bir eğilim, tamamen yukarıya döndü ve 90'lı yılların başındaki seviyeye geldik. Bu eğilimin devam edeceğini ve daha yukarı çıkacağını ummak için de, bütün bunlar iyi bir neden olarak görünüyor. En azından bizim bulunduğumuz yerden. Bu çalışmaları, mevcut taslağın geliştirilmesi sürecinde, katılımcılık prensibi çerçevesinde, bir kere daha bölgeye ve ayrıca İstanbul bazlı ve hükümet dışı kuruluşların ve akademik kuruluşların ağırlık taşıdığı bir başka kitleye anlatıp, onların da girdilerini almayı amaçlıyoruz. Arkadaşlarımızın belirttiği gibi, bir dizi çalışma ile, ilgili taraflara veya paydaş dediğimiz kesimlere, delege etmek sureti ile bu planı tamamlayıcı diğer dokümanları da üretmeyi amaçlıyoruz. Yeniden bu uzun gündeki aktif katılımınız, katkılarınız için teşekkür ediyorum. İyi akşamlar.

KATILIMCILAR LİSTESİ

ADI SOYADI	KURUM	TEL
SAHİR ÇÖRTOĞLU	TÜRKİYE TEKNOLOJİ GELİŞİM VAKFI	467 82 83
KUDRET CERAN	DIŞ TİCARET MÜS.	212 89 13
DOĞAN YEMİŞEN	DSİ	418 92 07
MAHMUT HABOĞLU	ZİRAAT BANK. GNL. MDR. YRD.	324 10 03
RAMAZAN ULUCAKÖY	ZİRAAT BANK. GAP KR. DA. BŞK.	311 70 68
SERAP KULELİ	ÇEVRE BAK. ÇEV. KOR. GNL. MD.	285 49 94
TAYFUR ÖZŞEN	MERSİN ÜNİV. İKT. BİL. FAK. DEKANI	(0324) 361 00 52
M. AKİF BAKIR	DİE BAŞKAN YRD.	425 20 39
FATİMA TEARPIŞ	DİE ŞUBE MÜD.	417 64 40/509
SERVET MUTLU	BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ	234 10 10/1368
NECATİ DOĞRU	DPT	230 87 20/6715
ÖZKAN GÖKSEL	ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI 2. BAŞKANI	425 05 55
CAN HAMAMCI	SİYASAL BİLGİLER FAKÜLTESİ	319 77 20
İLHAN DÜLGER	DPT	230 87 20/5625
HİLMİ SABUNCU	DPT	230 87 20/6416
HÜLYA TOKGÖZ	DPT	230 87 20/6307
TÜLİN BASA	ÇEVRE BAKANLIĞI	285 38 82
NAİLE NURTEN YERSİZ	ÇEVRE BAKANLIĞI	484 82 16
GÖRSEL EROL	ÇEVRE BAKANLIĞI	287 99 63/2412
ŞÜKRÜ ELEKDAĞ	EMEKLİ BÜYÜKELÇİ	(0212) 889 02 41
GÜNER SAYGILI	KÖY HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRÜ	287 72 12/22
OSMAN GÜNEŞ	İÇİŞLERİ BAKANLIĞI İLLER İDARESİ GENEL MÜDÜRÜ	418 29 19
ALİ İHSAN BAÇIŞ	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ	297 67 10
AYTEKİN BERKMAN	YÖK	298 72 78
İRFAN ŞENOZAN	SANAYİ VE TİCARET BAKANLIĞI	230 61 16
UĞUR KINAY	HALK BANKASI	289 20 41
M. ALİ BİLGEHAN	HALK BANKASI	289 43 01
YAVUZ SÖNGÜ	DPT	230 87 20
NEVZAT USLUCAN	TARIM BAKANLIĞI	425 04 29
NAMİK KIRAZLAR	TARIM BAKANLIĞI	425 19 00
HALİL SARIASLAN	TOBB	419 42 85
AHMET SARICAĞLU	İLLER BANKASI	433 13 43
FİLİZ KİYAK	HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI TEŞ. VE UYG. GNL. MÜD.	212 88 00/2715
İSMAIL ÇİLOĞLU	HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI TEŞ. VE UYG. GNL. MÜD.	212 88 00/2299
HASAN KIRMAN	DPT	230 87 20
OLCAY ÜNVER	GAP İDARESİ BAŞKANI	442 23 24
KAYA YAŞINOK	GAP İDARESİ BAŞKAN YARDIMCISI	442 23 24
YAVUZ EGE	GAP BÖLGE KALKINMA PLANI YÖNETİCİSİ	440 52 10
VEDAT ÖZBİLEN	GAP BÖLGE KALKINMA PLANI KOORDİNATÖRÜ	440 52 10
MEHMET POLAT	GAP-BKP İKTİSADİ PLANLAMA YÖNETİCİSİ	440 52 10
SAFFET ATIK	GAP-BKP BÖLGE PLANLAMA YÖNETİCİSİ	440 52 10
HAŞİM ÖGÜT	GAP-BKP TARIM GRUBU YÖNETİCİSİ	440 52 10

ADI SOYADI

AHMET SALTIK
ZEYNEP ARAT
RIFAT DAĞ
FİLİZ DOĞANAY
NEVVAL SEVİNDİ
KENAN MORTAN
İBRAHİM TUĞRUL
ZEYNEP AKINCI
GÜL GEMALMAZ
NECATİ ÖZKAN
HAKAN BEZİRCİ
ŞÜKRÜ AŞÇI
MEKİN TÖZÜN

KURUM

GAP-BKP SOSYAL PLANLAMA GRUBU YÖNETİCİSİ
GAP-BKP ÇEVRE VE ALTYAPI GRUBU YÖNETİCİSİ
GAP-BKP DANIŞMAN
GAP-BKP DANIŞMAN
GAP-BKP DANIŞMAN
GAP-BKP DANIŞMAN
GAP İDARESİ KOORDİNATÖR
GAP İDARESİ KOORDİNATÖR
GAP İDARESİ KOORDİNATÖR
GAP İDARESİ KOORDİNATÖR
GAP İDARESİ KOORDİNATÖR
GAP İDARESİ KOORDİNATÖR
GAP İDARESİ KOORDİNATÖR

TEL

440 52 10
440 52 10
440 52 10
440 52 10
440 52 10
(0212) 277 79 77
442 23 24/1461
442 23 24/1541
442 23 24/1581
442 23 24/1681
442 23 24/1781
442 23 24/1789
442 23 24/1481

T.C.
BAŞBAKANLIK
GÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ
BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI

ADRES : Willy Brandt Sokak, No: 5 06680 Çankaya - ANKARA - Tel: (0.312) 442 23 24 Fax: (0.312) 440 13 84
BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ : Şanlıurfa Tüneli Çıkış Ağızı, P.K. 155 ŞANLIURFA - Tel: (0.414) 314 17 50 Fax: (0.414) 313 50 73
E-mail: gap-x@gap.gov.tr internet: www.gap.gov.tr

GAP BÖLGE KALKINMA PLANI
PROJE EKİBİ
Cinnah Cad. No. 96/9
06550 Çankaya/ANKARA
Tel : (0.312) 440 52 10 • Fax : (0.312) 440 52 76
Internet : www.gapplan.org
e-mail : ozbilen@gap.gov.tr.